

અનુક્રમણિકા

૧. સાચા બ્રાહ્મણો જ દેશની સાચી સંપત્તિ	૧	૯. કલાની દેવી ગૌરવમય રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત થાય	૨૦
૨. ચાનુ સેવન, ઘાતક છે એની વિકલ્પ પણ છે	૨	૧૦. “આપણે બદલાઈશું - યુગ બદલશે”	૨૩
૩ સફળતાનું સાધન-વિચારબળ	૪	“આપણે સુધરીશું - યુગ સુધરશે”	૨૬
૪. પરિષ્કૃત પ્રતિભાવર્ગ		૧૧ જ્ઞાનના દિવ્ય નેત્રોથી જ ભગવાનનું દર્શન શક્ય છે.	૨૯
પરિષ્કૃત પ્રતિભાઓ યુગદેવતાના ચરણોમાં અર્પિત થાય	૬	૧૨. સતવાણી : સ્વામી રામતીર્થ	૩૧
૫. પર્યાવરણ સંરક્ષણ		રાષ્ટ્રના આત્માને વિકસાવનાર સિદ્ધાંત	૩૧
વાતાવરણ પ્રદૂષણનું શું કોઈ સમાધાન છે ?	૯	૧૩ પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી	૩૫
૬. જીવન દેવતાની સાધના એક નગદ ધર્મ	૧૨	જીવન વિભૂતિઓ પાસે ભાવભરી અપેક્ષાઓ	૪૧
૭ ગાયનું દૂધ જ શા માટે ?	૧૫	૧૪ ભાવનાપ્રધાન ધર્મતંત્ર નવસર્જનને માટે સંકલ્પિત બને	૪૪
૮ ઉજ્જવળ ભવિષ્યનો આધાર ભારતની આધ્યાત્મિક સપદા	૧૭	૧૫ ભુવિદ્યની પ્રખરતા વધારનાર કેટલાક આધુર્વેદિક પ્રયોગ	૪૪
		૧૬. એક અમૂલ્ય ખજાનો	૪૫
		૧૭ આત્મીય અનુરોધ	૪૭

અમારા સહયોગી દ્વારિકાપ્રસાદ ચૈતન્યજી ક્ષેત્રનો પ્રવાસ કરશે.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના પ્રત્યેક પ્રવાસમાં અમે તેમની સાથે રહ્યા. અનેકવાર એકલા પણ પ્રવાસ કર્યો. અમારા આત્મીય પરિજન અમને વારે-વારે ક્ષેત્રમાં બોલાવે છે, પરંતુ હવે શારીરિક અસમર્થતાના કારણે એ અશક્ય છે. હવે અમે અમારા વરિષ્ઠ સહયોગી શ્રી દ્વારિકાપ્રસાદ ચૈતન્યને પોતાના પ્રતિનિધિ રૂપે ક્ષેત્રનો પ્રવાસ કરી સંગઠનને મજબૂત કરવા તથા મહાપૂર્ણાહુતિના ઉપરાંત આપણે શું કરવું ? તેનું માર્ગદર્શન આપવાના હેતુએ મોકલી રહ્યા છીએ.

શ્રી દ્વારિકાપ્રસાદ ચૈતન્ય સન્ ૧૯૫૨થી મિશન સાથે જોડાયેલ વરિષ્ઠ કાર્યકર્તા છે. પૂજ્ય ગુરુદેવ સાથે અમારો સંપર્ક કરાવવાનું માન ચૈતન્યજીના ફાળે જાય છે. ડબરા (ગ્વાલિયર)માં પાંચ કુંડીય યજ્ઞ માટે જ્યાં પણ ધનની વ્યવસ્થા ન થાય તો શ્રી ચૈતન્યજી પોતાની નવ વિવાહિતા પત્નીના ઘરેણાં લઈ અમારી પાસે આવીને બોલતા આને ગિરવે મૂકી ધનની વ્યવસ્થા કરી દો. પૂજ્ય ગુરુદેવના કાર્ય માટે આટલા દુસ્સાહસી વ્યક્તિત્વથી અમે ખૂબ પ્રભાવિત થયા. વિચાર્યું કે જે મિશનમાં આવા ત્યાગી, બલિદાની પ્રતિભાઓ હોય, તે મિશનના સંચાલક કેટલા મહાન હશે ? ત્યાર બાદ ડબરા, ગ્વાલિયર ક્ષેત્રમાં અમારા સહયોગીના રૂપમાં શ્રી ચૈતન્યજી મિશનનો પ્રચાર-પ્રસાર કરતા રહ્યા. ગાયત્રી તપોભૂમિ અમે પહેલાં આવી ગયા. પત્ર લખતા રહી ચૈતન્યજીને પણ આવવાની પ્રેરણા આપતા રહ્યા. શ્રી ચૈતન્યજી પોતાનું ઉચ્ચ પદ તથા સારા પગારની નોકરી છોડી નાના-નાના ત્રણ બાળકોની જવાબદારી હોવા છતાં ગાયત્રી તપોભૂમિ આવી ગયા. એમનું નામ પહેલાં શ્રી દ્વારિકાપ્રસાદ બડેરિયા હતું. પૂજ્ય ગુરુદેવે તેમની સક્રિયતા અને ચેતનતા જોઈને તેમનું નામ દ્વારિકાપ્રસાદ ચૈતન્ય કરી દીધું. એના પછી મિશનના બધા પરિજન તેમને ચૈતન્યજીના નામથી જાણે છે.

જે પરિજન પોતાના જિલ્લામાં કાર્યકર્તા સંમેલન કરાવવા ઈચ્છુક તથા સમર્થ હોય, તે શ્રી દ્વારિકાપ્રસાદ ચૈતન્યજી સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરી કાર્યક્રમ નિશ્ચિત કરી લે. કાર્યક્રમ પૂરેપૂરો કાર્યકર્તાઓ માટે હશે, સામાન્ય જનતા માટે નહીં.

લીલાપત શર્મા

ॐ लूर्बुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्

युग शक्ति गायत्री

: संस्थापक / संरक्षक :
वेदमूर्ति, तपोनिष्ठ युगदृष्टा
पं. श्रीराम शर्मा आचार्य
अने
माता भगवती देवी शर्मा

: संपादक :
पं. लीलापत शर्मा

: सહ संपादक :
धनश्याम पटेल
: कार्यालय :
गायत्री तपोभूमि,
मथुरा - २८१ ००३

: टेलिफोन :
(०५६५) ७३०२००, ७३०१२८

वार्षिक लवाणम : ५५३ रुपिया
आञ्चन लवाणम : ७०० रुपिया
विदेशनું लवाणम
वार्षिक १० पाउन्ड / १५ डोलर
४०० रुपिया
आञ्चन : १०० पाउन्ड / १५०
डोलर ४५०० रुपिया
वर्ष - ३१ अंक - ८
प्रकाशन तिथि २५-११-२०००
डिसेम्बर - २०००

साया ब्राह्मणो ऽ देशनी साथी संपत्ति

धर्मतंत्र ज्यारे वधु व्यस्त बनी जय छे त्यारे तेनी मरामत करवा माटे देवदूतो, पयगंबरो, अवतारो अने मडामानवोना रूपमां अत्यंत प्रभावशाली आत्माओ अवतरे छे अने पोताना व्यक्तित्व, प्रबल पुरुषार्थ तथा सत्पुरुषोना सडयोगधी अे अव्यवस्था रोकीने इरी अे देवत्वनी अने सामूहिकतानी भावनाने लोकोना मनमां प्रवाहित करी देवामां सङ्गता प्राप्त करे छे, परंतु आ तो ज्यारे दुर्घटनानी घोर विषम स्थिति आवी जय अे समयनी वात छे. सामान्य समयमां अवतारोनी नडीं, ऋषिओनी आवश्यकता रहे छे. अेमने ञ ब्राह्मण पागु कडे छे. आ श्रेणीनी व्यक्तित्वो तप, त्याग, संयम, ज्ञान, उदारता तथा लोकहित जेवी प्रवृत्तिओने पोतानी अंदर हांसी-हांसीने भरे छे अने अेक मज्जभूत बांधनी जेम सुदृढ आधार पर डीभा डोय छे. पछी तेओ जनमानसनी धाराने योग्य दिशामां वाजवा माटे अेक वज्जशिलानी जेम दृढतापूर्वक अडी जय छे. पोतानी मर्यादित शक्ति मुज्ज तेओ मर्यादित क्षेत्रनी पसंदगी करे छे, परंतु अे ञ क्षेत्रमां पोताना श्रेष्ठ व्यक्तित्व, उच्च आदर्श तथा प्रचंड पुरुषार्थ द्वारा डज्जरो मनुष्योनी अंदर असुरता अने स्वार्थीपागाने घटाडवा तथा देवत्व अने सामूहिकताने वधारवामां सङ्गता प्राप्त करे छे. आ ब्राह्मण के ऋषि ञ कोठे जतिनी साथी संपत्ति डोय छे. अेमनुं मूल्य सोनानी प्यागो अने रत्नभंडारो करतां अनेकगणुं डोय छे. जे देशमां अने समाजमां साया ब्राह्मणो पेदा करता रहेवानी प्रसव शक्ति डोय छे, तेनी विजयपताका सदा दसे दिशाओमां लडेराती रहे छे.

યાનું સેવન, ધાતક છે એનો વિકલ્પ પાણ છે

યા અને કોફીનું પ્રચલન ખૂબ ઝડપથી વધી રહ્યું છે. રેલવે- સ્ટેશનો પર પાણી મુશ્કેલીથી મળશે, પરંતુ યા સરળતાથી ઉપલબ્ધ રહે છે. શિષ્ટાચાર અને અતિથિ-સત્કારનું એ મુખ્ય સાધન બની ગયું છે. મોટાભાગના લોકોને એની ખબર જ નથી હોતી કે યા-કોફી પીવાથી તબિયત બગડે છે. આ એક ઉત્તેજક પેય છે. લોકો એનાથી ઝડપથી ટેવાઈ જાય છે અને ઘણા લાંબા સમય સુધી એનું સેવન કરવાથી ધીમે-ધીમે શરીરમાં જાતજાતના રોગો વિકસવા લાગે છે. યા એક ધીમા ઝેર જેવી છે.

યા અને કોફીના સેવનથી પાચનક્રિયામાં ગરબડ પેદા થાય છે. અને પેશાબમાં યૂરિક એસિડ વધી જાય છે. અનિદ્રા, સ્નાયુ રોગ, માંસપેશીઓમાં ખંચાણ, માનસિક ખિન્નતા, માનસિક વિકાર, સાંધાનું દર્દ, લકવો સ્મરણશક્તિ ઓછી થવી, હૃદયરોગ, મૂત્રરોગ વગેરે બીમારીઓ થઈ જાય છે. યામાં ઘણા હાનિકારક ઝેરો જોવા મળે છે, જે આપણા સ્વાસ્થ્ય માટે ખૂબ જ હાનિકર્તા છે. યામાં ટેનિન નામનું વિષ હોય છે, જે વાયુપ્રકોપ પેદા કરે છે, નાડીતંત્રને કમજોર કરે છે, પાચનક્રિયાને કમજોર કરી દે છે. યાના સેવનથી કબજિયાત થાય છે અને આમનો વધારો થાય છે. યામાં થીન અને કોફીમાં કેફીન હોય છે. આ અશ્લીય પદાર્થો છે. એનો સ્વાદ કડવો હોય છે. એના સેવનથી નાડીની ગતિ ઝડપી બને છે. મૂત્રાશયમાં દાહ થવા લાગે છે. મગજમાં ઉત્તેજના અને ગરબડ પેદા થાય છે. લોહીમાં સુગર વધી જાય છે. યામાં જોવા મળતું વોલેટાઈલ તેલ નિદ્રાનો નાશ કરે છે અને આંતરડામાં સૂકાપણું પેદા કરે છે. આંખોને નુકસાન પહોંચાડે છે. જલપાનના રૂપમાં યાનું નિત્ય સેવન એક ખરાબ ટેવ છે. મલાયા વિશ્વવિદ્યાલયના ડૉ. વી.એમ. પાલાકીના મતે કસમયે વાળ સફેદ થવાનું એક કારણ યાનું અતિ સેવન પાણ છે.

ડૉ. હગ : સંસારના અત્યંત ઝેરીલા ખાદ્ય પદાર્થોની યાદીમાં યાને સૌથી પહેલો ક્રમ આપવાનું પસંદ કરીશ.

ડૉ. ઓ.ડી. નેડ : યા દારૂ કરતાં વધુ હાનિકર્તા છે.

ડૉ. બ્લાડ : યાથી ભૂખ મરી જાય છે, કબજિયાત, માથું ચકરાવું અને મૂર્છાના હુમલાઓ શરૂ થઈ જાય છે.

ડૉ. સ્વિસ : યા પીવાથી થાક મટતો નથી પણ વધી જાય છે.

ડૉ. જે. ડબલ્યુ માર્ટીન : યા પીવાથી આંખોની નીચે કાળાશ અને માનસિક ઉદાસી થાય છે.

પ્રો. મેંડલ : યા પીવા પછી પશાબમાં યૂરિક એસિડનું પ્રમાણ બમણું થઈ જાય છે.

ડૉ. એડવર્ડ સ્મિથ : યા વગેરે લીધા બાદ એકવાર તો વ્યક્તિ વધુ જોશથી કામમાં લાગી જાય છે, પરંતુ પછી વધુ થાક અનુભવે છે.

મારિશ કિશબેન : યા-કોફીથી બ્લડપ્રેશર વધે છે.

મહર્ષિ દયાનંદ : યા-કોફીથી બુદ્ધિનો નાશ થાય છે.

યા-કોફીના સેવનથી શરીરમાં જરૂર કરતાં વધુ ખાંડ પહોંચે છે. ખાંડ એક જાતનું સફેદ ઝેર છે. યાના વધુ પડતા સેવનથી ડાયાબિટીસની બીમારી થઈ શકે છે. આ પીણાં પીનારાઓને માથાનો દુખાવો, કબજિયાત, સુસ્તી અને ગેંસની તકલીફ રહે છે. ઘણીવાર લોકો કહે છે કે, દૂધ તો મળતું નથી, યા-કોફી પાણ ન લઈએ તો શું લઈએ અને મહેમાનોનું સ્વાગત કેવી રીતે કરીએ ? જવાબમાં કહેવાનું કે આ કોઈ સમજદારી નથી કે કશું ખાવા ન મળે તો ઝેર જ ખાઈ લઈએ ? યા અને નાસ્તામાં પાણ કાંઈ ઓછો ખર્ચ નથી થતો. લીંબુનું શરબત, છાશ કે વનસ્પતિઓમાંથી બનાવેલી પ્રાકૃતિક યા પીવડાવી શકાય છે. ગુરુકુલ કાંગડીની યા, શાંતિકુંજનું પ્રજ્ઞાપેય

અને અન્ય ધાર્મિક સંસ્થાઓ પણ અનેક પ્રકારનાં પ્રાકૃતિક પેયો બનાવે છે. એમનું સેવન નિરાપદ અને લાભદાયક પણ છે તથા ચાનો ઉત્તમ વિકલ્પ પણ છે. પ્રજ્ઞાપેયમાં બ્રાહ્મી પ ટકા, શંખપુષ્પી પ ટકા, નાગરમોથા પ ટકા, દાલચીની ૩ ટકા, લાલ ચંદન ૨૫ ટકા, અર્જુન છાલ ૭ ટકા, જ્ઞેઠીમધ ૫ ટકા, તમાલપત્ર ૫ ટકા, શરપુંખો ૫ ટકા, વરિયાળી ૭ ટકા, તુલસી ૫ ટકા, આજ્ઞા ઘાસ ૨૦ ટકા તથા નાની-મોટી ઈલાયચી ૩ ટકા આ તેર વનોષધિઓ હોય છે. એનું નિર્માણ અને વિતરણ શાંતિકુંજ, હરિદ્વારથી થાય છે. માનવશરીરનાં બાર અંગ તંત્રો માટે યુગઋષિ પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય દ્વારા ગહન શોધ ઉપરાંત તેર વનોષધિઓના ચૂર્ણથી નિર્મિત આ પ્રજ્ઞાપેય ચાની જેમ પાણીમાં ઉકાળીને દૂધ અને ખાંડ મેળવીને સેવન કરવામાં આવે છે. આ પેય મેઘા અને બળવર્ધક છે તથા શરીરને બધા રોગોથી સુરક્ષિત રાખે છે.

આ જ રીતે નીચે આપેલાં નુસ્ખાઓની મદદથી આદર્શ પ્રાકૃતિક ચા બનાવી શકાય છે.

(૧) વરિયાળી ૫૦૦ ગ્રામ, લાલ ચંદનનો ભૂકો ૫૦૦ ગ્રામ, મોટી ઈલાયચી ૨૫૦ ગ્રામ, બ્રાહ્મી બૂટી ૨૫૦ ગ્રામ, જ્ઞેઠીમધ ૨૫૦ ગ્રામ, બનફસા ૨૫૦ ગ્રામ, સૂંઠ ૧૦૦ ગ્રામ, કાળાં મરી ૧૦૦ ગ્રામને જુદા જુદા ખાંડી ભેળવીને રાખવામાં આવે છે અને ચાની જેમ ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે.

(૨) આજ્ઞાઘાસ ૨૦ ટકા, લાલ ચંદન ૨૦ ટકા, ગુલાબનાં ફૂલ ૧૨ ટકા, વરિયાળી ૭ ટકા, અર્જુન છાલ ૭ ટકા, સૂંઠ, મોટી ઈલાયચી, કાળાં મરી ત્રણે ૩-૩ ટકા, જ્ઞેઠીમધ, બ્રાહ્મી, શંખપુષ્પી, ગુલવનફસા અને તુલસી બધાં ૫-૫ ટકા.

(૩) સૂકાં આમળાં ૧ કિલો, વરિયાળી ૧૦૦ ગ્રામ, ઘાણા ૧૦૦ ગ્રામ, જીરું ૫૦ ગ્રામ, સૂંઠ ૨૫ ગ્રામ અને કાળાં મરી ૨૫ ગ્રામ.

(૪) વરિયાળી ૨૫૦ ગ્રામ, ગુલવનફસા ૫૦ ગ્રામ, સૂંઠ ૫૦ ગ્રામ, દાલચીની ૫૦ ગ્રામ, મોટી ઈલાયચી ૧૦૦ ગ્રામ, તુલસી પત્ર ૧૦૦ ગ્રામ, બ્રાહ્મી ૧૦૦ ગ્રામ, જ્ઞેઠીમધ ૫૦ ગ્રામ. કાળાં મરી ૫૦ ગ્રામ. લાલ ચંદન

૨૫૦ ગ્રામ, નાગરમોથા ૫૦ ગ્રામ, ગળો ૫૦ ગ્રામ અને અર્જુન છાલ ૧૦૦ ગ્રામ.

કોફીના વિકલ્પ

(૧) બ્લિટ કોફી : ઘઉંને પલાળી અંકુરિત કરી લેવા પછી સૂકવી લેવા અને તવા પર દાણાની અંદરનો સફેદ ભાગ બદામી રંગનો થાય ત્યાં સુધી શેકવા. તેને બારીક પીસી અને ગાળીને મૂકી રાખવું. સ્વાદ મુજબ એમાં થોડી માત્રામાં ત્રિકટુ (સૂંઠ, કાળાં મરી અને નાની પીપર સમભાગે) મેળવીને બનાવવું. મિક્સ કરીને પણ રાખી શકાય છે. એનો ઉપયોગ કરનારાઓનું કહેવું છે કે પીનારને એમાં અને કોફીના સ્વાદમાં ફરકની ખબર પડતી જ નથી.

હર્બલ કોફી : આ ચક્રમદ (પુંવાડિયાના નામથી પ્રચલિત છોડ)નાં બીજમાંથી બનાવાય છે. ગામડાઓ અને કસ્બાઓમાં ચોમાસામાં ખુલ્લી જગ્યા પર ઘણી માત્રામાં જેવા મળે છે. લોકો આનું શાક બનાવીને પણ ખાય છે. એનાં બીજ ઓકટોબરમાં પાકી જાય છે. લાંબી પાતળી શીંગમાં મેથી જેવા દાણા નીકળે છે.

કોફી બનાવવા માટે દાણાઓને રંગ બદલાય ત્યાં સુધી શેકી લેવા. ખાંડી અને ગાળીને ભરી લેવું. એક કિલો બીજના પાઉડરમાં સૂંઠ ૫૦ ગ્રામ, નાની ઈલાયચી ૧૦ ગ્રામ, કાળાં મરી ૧૦ ગ્રામ તથા જાયફળ ૩ ગ્રામ ખાંડીને મિક્સ કરી લેવું. એમને થોડા શેકી લેવાથી સરળતાથી ખાંડી શકાય છે. બધાં પેયોને ચા-કોફીની જેમ જ દૂધ, ખાંડ કે ગોળ પોતાના સ્વાદ મુજબ ભેળવીને ઉપયોગમાં લેવા.

ચામાં માંસરસ ભેળવવાના સમાચાર પાઠકોએ વાંચ્યાં જ હશે. ચાને વધુ સ્વાદિષ્ટ બનાવવા અને ટકાઉ બનાવવા માટે ભેળવવામાં આવતાં માંસરસને ચામાં ભેળવવાનું કેવી રીતે બંધ થાય ? મહાવીર, બુદ્ધ, ગાંધી, રામ અને કૃષ્ણના આ દેશમાં સર્વસામાન્ય પેય ચામાં માંસનો રસ ભેળવીને શાકાહારી જનતાની ધાર્મિક ભાવનાઓ પર જબરદસ્ત કુઠારાઘાત કરવામાં આવ્યો છે. અહિંસાવાદી, શાકાહારી અને ધાર્મિક જનતાએ ચાનો સદાને માટે બહિષ્કાર કરીને એનો જવાબ આપવો જેઈએ કે જેથી અન્ય ખાદ્ય પદાર્થોમાં ધનના લાલચી લોકો અખાદ્ય પદાર્થોની ભેળસેળ કરવાનું સાહસ ન કરી શકે.

સફળતાનું સાધન-વિચારબળ

મનુષ્ય જીવનમાં સફળતા-નિષ્ફળ, સુખ-દુઃખ, જ્ય-પરાજ્ય બધાં જ તેની મનોદશા પર આધારિત છે. માનવી જે કંઈ ધારે છે તેને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પરંતુ તેની સાથે આત્મ-વિશ્વાસની અત્યંત આવશ્યકતા હોય છે અને જે કાર્યમાં આત્મવિશ્વાસનો અભાવ હોય છે તે કાર્ય નિષ્ફળ થાય છે. મનુષ્યના મનમાં ઘણી સૂક્ષ્મ ક્રિયાઓ સતત કાર્ય કરતી હોય છે, જે તેના ભવિષ્યનું નિર્માણ કરે છે. જે માનવી એ ક્રિયાઓને સારી રીતે વ્યવસ્થિત કરે તો જીવનમાં ઘણું એવું સુગમતાથી જ ઉપલબ્ધ કરી શકે છે.

મનુષ્યના મનમાં કેટલાક વિચારો વિશેષરૂપથી કાર્યાન્વિત થતા રહે છે અને એમના આધારે જ તેની મુખાકૃતિનું નિર્માણ થતું રહે છે. મનુષ્ય ધારે તેવી મુખાકૃતિનું નિર્માણ કરી શકે છે. તે માટે મનમાં વિશેષ પ્રકારના વિચારો રાખવાનું જરૂરી હોય છે. આપ જે પ્રકારની પરિસ્થિતિ પોતાને માટે યોગ્ય સમજતા હો તે પ્રકારની મુખાકૃતિ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરો. પોતાની સામે એક અરીસો રાખો અને તે પછી હૃદયમાં ભિન્ન-ભિન્ન પ્રકારના વિચારો લાવવાનો પ્રયત્ન કરો. આપ જોશો કે વિચારો આપની મુખાકૃતિમાં વિચારો જેવાં જ પરિવર્તનો થઈ રહ્યાં છે. હવે ધ્યાનપૂર્વક જુઓ કે કયા વિચારનું સ્મરણ કરવાથી આપની મુખમુદ્રા સુંદર લાગે છે, બસ એ જ વિચારોને નોંધી લો. તે પછી એ જ વિચારનું વારંવાર સ્મરણ કરો અને એ જ વિચારધારા સાથે સંબંધિત પુસ્તકોનું અધ્યયન કરો. એ જ વિચારો પર વાર્તાલાપ કરો. તાત્પર્ય એ કે એવા જ વિચારોમાં આપ નિમગ્ન બની જાવ. આપ જોશો કે કેટલાક દિવસો બાદ આપની મુખમુદ્રામાં ફેરફાર થવાની શરૂઆત થઈ ગઈ છે અને થોડા સમયમાં જ મનવાંછિત મુખાકૃતિનું નિર્માણ થઈ ગયું છે. ઉદાહરણ તરીકે આપ આ વિચાર

પ્રયોગમાં લાવવા ઈચ્છતા હો કે, “આ જીવન ખુશીનું છે, તેથી હું હંમેશાં આનંદિત રહું છું.” આવો વિચાર જેવો મનમાં પ્રવેશ કરશે કે આપની મુખમુદ્રા પર કેટલીક આનંદ અને ખુશીની અસ્પષ્ટ રેખાઓ અંકિત થઈ જશે. આપના મુખમંડળ પર ખુશી અને આનંદની ઝલક આવી જશે તથા મુખાકૃતિ સુંદર દેખાવા લાગશે. આ પ્રકારની વિચાર ધારાને વારંવાર દોહરાવવાથી થોડા સમયમાં જ સુંદર મુખાકૃતિનું આગમન થઈ જાય છે. આ વિચારનું પ્રતિક્ષણ ફક્ત મુખાકૃતિના પરિવર્તન સુધી જ મર્યાદિત નથી રહેતું, પરંતુ આખો જીવનપથ જ બદલાઈ જાય છે.

ખુશી અને આનંદની વિચારધારા દ્વારા આપ પોતાના હૃદયમાં નવા ઉત્સાહનો સંચાર અનુભવશો. દરેક કાર્ય આપ ઉત્સાહથી કરશો. એનાથી આપને ખુશી અને આનંદ પ્રાપ્ત થશે તથા એ ઘટનાચક્રોનો આપના જીવનમાં અંત થઈ જશે, જેનાથી આપ કષ્ટ અનુભવો છો અને જે આપના જીવનમાં કષ્ટદાયક ઘટના ઘટિત થશે તો પણ આપ દુઃખ અનુભવશો નહીં. સાથે જ જીવનની ઘણી નિષ્ફળતાઓ દૂર થઈ જશે અને સફળતાઓની સંખ્યામાં અભિવૃદ્ધિ થશે.

કોઈ મનુષ્યની વિચારધારાને અનુકૂળ જ તેના આસપાસના વાતાવરણનું નિર્માણ થાય છે, એવા જ મિત્રો મળે છે એવી જ પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ થાય છે. જે આપ સતત એવો વિચાર કરશો કે હું સત્પુરુષ બનીશ તો આપનાં ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવ તેવાં જ બનવા લાગશે અને એક દિવસ એવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ જશે કે આપ પોતાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરીને રહેશો, પરંતુ આ વિચારોની સાથોસાથ આત્મવિશ્વાસ અને ક્રિયાશીલતાની ખૂબ જ આવશ્યકતા છે. તેમના વિના અભીષ્ટ સફળતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.

સારા અને ખરાબ, વિદ્વાન અને મૂર્ખ, નિર્ધન અને ધની વ્યક્તિ તેમની મુખમુદ્રા દ્વારા સરળતાથી ઓળખી શકાય છે, કેમ કે એમના વિચારોમાં તેમના બાહ્ય રૂપમાં હોય છે તેટલી જ ભિન્નતા હોય છે. જો આપ પોતાના વિચારોનો સ્તર સુવિકસિત વ્યક્તિઓ જેવો લઈ જશો તો આપની મુખાકૃતિમાં પણ તેવી જ ઝલક આવશે. પરિણામે થોડા દિવસોમાં જ એવી પરિસ્થિતિઓ પેદા થઈ જશે, જે આપને શ્રેષ્ઠ પુરુષ બનાવીને જ છાડશે. મનોવૈજ્ઞાનિકોનું કહેવું છે કે, મનુષ્યના વિચારોમાં પદાર્થોને આકર્ષિત કરવાની શક્તિ વિદ્યમાન રહે છે. તેથી આપ જે પ્રકારના વિચાર રાખશો તેવા જ પદાર્થો આપની પ્રત્યે આપોઆપ આકર્ષિત થતા રહેશે. વૈજ્ઞાનિકોએ આ ક્ષેત્રમાં એટલી પ્રગતિ કરી છે કે એમના વિચારોના પણ ચિત્રો લીધાં છે. વિચારોની શક્તિ મહાન છે. તેના દ્વારા મનુષ્ય સંસારમાં ઘણું કરી શકે છે, પરંતુ એ યાદ રાખો કે તેની સાથેસાથે કર્મની પણ આવશ્યકતા છે. વિચારશક્તિ ઉન્નતિનો સાચો માર્ગ બતાવી એમાં સફળતા અપાવી શકે છે, પરંતુ કર્મ તો મનુષ્યે કરવાં જ પડશે.

વિચારશક્તિ વિશ્વની એક મહાન શક્તિ છે. આ શક્તિ દ્વારા મનુષ્ય ઘણું કરી શકે છે. સિકંદરે અડધું વિશ્વ કઈ શક્તિ વડે જીત્યું ? નેપોલિયન વીર પુરુષ કેવી રીતે બન્યો ? ચંદ્રગુપ્તનું સામ્રાજ્ય કેવી રીતે ફેલાયું ? વિચાર-શક્તિએ જ આ સાધારણ મનુષ્યોને આટલું કરી બતાવવાનો અવસર આપ્યો. એમની સફળતા એમના આત્મવિશ્વાસ અને પુરુષાર્થમાં સમાયેલી હતી.

સાધન, પરિસ્થિતિઓ, સુવિધાઓ તથા બીજાઓની સહાયતા મોટેભાગે લોકોને ઊંચે ઉઠાવે છે, પરંતુ જેમની મનોભૂમિ અનુકૂળ હોય એમને માટે જ તે ઉપલબ્ધ થવાનું શક્ય છે. પ્રતિકૂળ મનોભૂમિ ધરાવતા લોકોને ઉપરોક્ત વાતો પૈતૃક પરિસ્થિતિઓને કારણે સહજ રીતે જ મળી જાય તો પણ તેઓ તેમનાથી પૂરેપૂરો લાભ ઉઠાવી શકતા નથી. ઘણા અમીરોના છોકરાઓ બાપદાદાઓની કમાયેલી લક્ષ્મી તથા પ્રતિષ્ઠાનો લાભ ઉઠાવી શકતા નથી અને પોતાની મૂર્ખતાથી થોડા દિવસોમાં જ તેને બરબાદ કરી નાખે છે. એથી વિપરીત અનેક લોકો એવા પણ હોય છે કે જેઓ નિર્ધન અને સાધન વિનાની પરિસ્થિતિઓમાં જન્મ લઈને પણ પોતાની માનસિક પ્રતિભા દ્વારા અનુકૂળ વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરે છે અને ઉન્નતિના શિખરે જઈ પહોંચે છે.

એ નિશ્ચિત છે કે, વિચારશક્તિથી સુસમૃદ્ધ મનુષ્ય હીન પરિસ્થિતિઓમાં રહેશે નહીં, તે અનેક કઠણાઈઓ અને બાધાઓ હોવા છતાં પણ ઉચ્ચ બનશે. પ્રતિકૂળતાઓ અનુકૂળતામાં બદલાશે અને એ દિશામાં દિવસે દિવસે પ્રગતિ થશે જે એણે પોતાના માટે પસંદ કરી લીધી હશે. દિશા સારી હોય કે ખરાબ, પ્રગતિનો આધાર વિચારશક્તિ પર જ છે. જો આપણે વિચારોનું મહત્ત્વ સારી રીતે સમજી લઈએ અને આત્મવિશ્વાસ તથા પુરુષાર્થ સાથે તેની શરૂઆત કરીએ તો ચોક્કસપણે આપણી પ્રગતિના બંધ થયેલા માર્ગ આપો-આપ ખૂલી શકે છે.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ભગવાન રામ શબરીનાં બોર ખાવા ગયા, કેમ કે ત્યાં સમર્પણની સાથે નિશ્ચલતા હતી. નિર્જન જંગલમાં રહેતી ભીલડી પર પોતાની અનુકંપા વરસાવનાર પ્રભુ સ્વયં ગયા. એની પવિત્રતાનું આનાથી મોટું બીજું ક્યું પ્રમાણ હોઈ શકે ?

પરિષ્કૃત પ્રતિભાવર્ગ

પરિષ્કૃત પ્રતિભાઓ યુગદેવતાનાં ચરણોમાં અર્પિત થાય

પરિષ્કૃત પ્રતિભા મનુષ્યને મળેલી શ્રેષ્ઠતમ ઈશ્વરીય વિભૂતિ છે, કારણ કે અન્ય બધી જ વિભૂતિઓ એમાંથી જ જન્મે છે. ધન, કલાકૌશલ, યોગ્યતા, તાકાત, નેતૃત્વ વગેરે અસંખ્ય વિભૂતિઓ એની જ ઊર્જાથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે. આ રીતે એને પરમ વિભૂતિ કહેવી કે માનવી એમાં જરાય અતિશયોક્તિ નથી. સંસારના બજારમાં મળતી જોઈ શકાતી બધી ભૌતિક સંપદાઓ એના મૂલ્ય પર જ ખરીદવામાં આવે છે.

પ્રતિભા મનુષ્યમાં જીવનશક્તિ તથા સંકલ્પબળના રૂપમાં રહેલી ઊર્જાનું ઝરણું છે જે મોટે ભાગે સુષુપ્તાવસ્થામાં રહે છે. સામાન્ય રીતે એ વિચારવા અને કલ્પના કરવાના સામાન્ય કાર્યો કરતા રહી જીવન ગુજારવા પૂરતું મર્યાદિત રહે છે. એનાં દર્શન વ્યક્તિમાં શારીરિક શક્તિ, વિચારશક્તિ અને કલ્પના તથા ભાવનાશક્તિના રૂપમાં થાય છે. શરીરની તાકાત શરીર અને પ્રાણની સ્થિતિ પર આધારિત છે. વિચારો તથા કલ્પનાઓની પ્રખરતાનો આધાર બુદ્ધિ છે. એ જ રીતે સંવેદનાઓની શ્રેષ્ઠતા અંતરના ઊંડાણમાં રહેલી પવિત્રતા પર ટકેલી છે. આ શક્તિઓની ઝલક વિભિન્ન લોકોમાં જુદા જુદા પ્રમાણમાં જોઈ શકાય છે. એક છોડો મૂઢતાનો છે જેમાં બધું સામર્થ્ય સૂતેલું રહે છે. વચ્ચેની સ્થિતિ સરેરાશ મનુષ્યની છે, એમનામાં માનવી ક્ષમતાઓ તેની અર્ધજગૃત સ્થિતિમાં રહે છે. બીજો છોડો પ્રતિભા-શાળીઓનો છે, આ માનવી ક્ષમતાઓની પૂરેપૂરી ક્રિયાશીલતાની અવસ્થા છે.

જીવનનાં વિવિધ પાસાંઓને અનુરૂપ એ પણ જુદાં જુદાં રૂપ ધારણ કરે છે. શારીરિક ક્ષમતાને વિકસિત કરતા સારા ખેલાડી પહેલવાનના રૂપમાં દેખાય છે. જેમણે વિચારશક્તિને વિકસિત કરી એમને દાર્શનિક, મનીષી

અને વૈજ્ઞાનિકના રૂપમાં જાણવામાં આવે છે. એ જ રીતે કલ્પના તથા ભાવશક્તિને વિકસિત કરનારાઓને કવિ, કલાકાર, સાહિત્યકાર અને યુગસર્જકના રૂપમાં ઓળખવામાં આવે છે. એમનામાંથી દરેક તેમના ક્ષેત્રમાં પ્રતિભાશાળી છે. આ રીતે પ્રતિભા શરીર, મન અને બુદ્ધિ ત્રણમાંથી કોઈની પણ હોઈ શકે છે તથા એમનું મિશ્રણ પણ હોઈ શકે છે. પરંતુ આદર્શ રૂપમાં પ્રતિભાનો અર્થ પોતાની સમગ્રતામાં પોતાની ક્ષમતાઓનું જાગરણ છે. ધાર્મિક તથા પૌરાણિક સાહિત્યમાં મહાવીર હનુમાનને આ પ્રકારની સમગ્ર પ્રતિભાનો આદર્શ માનવામાં આવ્યા છે. એમનામાં શારીરિક તાકાતની સાથે બૌદ્ધિક પ્રખરતા પણ છે, જેને કારણે એમને ‘બુદ્ધિમતાં વરિષ્ઠ’ કહેવામાં આવ્યાં. આ સિવાય એમની કવિત્વની પ્રતિભા હનુમાન્નાટકમાં જોવા મળે છે. વર્તમાન યુગમાં આ સમગ્રતા સ્વામી વિવેકાનંદ, મહર્ષિ દયાનંદ વગેરેના જીવનમાં જોઈ શકાય છે.

પ્રતિભાને બીજા રૂપે અસ્તિત્વના અંતરાલમાં રહેલી પોટેન્શિયલ એનર્જી કે સ્થિત ઊર્જાનાં રૂપમાં સમજી શકાય છે. જે પદાર્થો તથા પ્રાણીઓમાં વિદ્યમાન રહીને તેની અદ્ભુત શક્તિનો પરિચય આપવા માટે આતુર રહે છે. નાનકડો અણુ પોતાની અંદર અસીમ ઊર્જા સમાવી રાખે છે. યોગ્ય રીતે તેનું વિભાજન કરવાથી એ વિનાશનાં દશ્ય રજૂ કરી શકે છે અને સુનિયોજિત કરવાથી વિપુલ ઊર્જાનો સ્રોત પણ બની શકે છે. બંધ ઉપર બંધાયેલું સરોવર તેનામાં કેટલી શક્તિ સમાવી રાખે છે. તેનો પરિચય જ્યારે વિદ્યુતઘરોમાં ટર્બાઈનો દ્વારા તેના રૂપાંતરથી શહેર પ્રકાશિત બને છે, ત્યારે મળે છે. નાનકડી જળધારા ગંગોત્રીમાં અદમ્ય ઊર્જાયુક્ત હોય છે, જે કમશ: નાની-મોટી નદીઓને પોતાનામાં સમાવીને

મહાનદી ગંગા બની જાય છે. એ જ રીતે દરેક વ્યક્તિમાં ઊર્જાનો અદમ્ય સ્રોત છુપાયેલો છે, જે તેને યોગ્ય રીતે વિકસિત કરી શકાય તો તેનો પરિચય પરિષ્કૃત પ્રતિભાશાળીના રૂપમાં મળે છે.

સાચું કહીએ તો દરેક વ્યક્તિમાં પ્રતિભાનું આ બીજા વિદ્યમાન રહે છે. એને અસ્તિત્વના ગર્ભમાં રહેલ ઈશ્વરીય ઉપસ્થિતિનું ઘોતક માની શકાય છે, આપણામાંથી દરેકની અંદર ચંદ્રશેખર આઝાદ જેવી તાકાત અને કર્મઠતા, શ્રી અરવિંદ અને સ્વામી વિવેકાનંદ જેવી દાર્શનિકતા તથા કાલિદાસ અને હોમર જેવું કવિત્વ સમાયેલું છે. આ અદ્ભુત ક્ષમતાઓને ઓળખી ન શકવાને કારણે જ આપણે ગઈગુજરી ળિંદગી ગુજારવી પડે છે. આપણે મોટે ભાગે જડતામાં જીવીએ છીએ અથવા તો ઉન્માદમાં. બંને અવસ્થાઓમાં આપણે પોતાને ભૂલીને રહીએ છીએ. જડ અવસ્થામાં જ્યાં પ્રતિભા સુમ્ રહે છે ત્યાં ઉન્માદાવસ્થામાં પોતાનો અને બીજાઓનો સર્વનાશ કરવા તત્પર થઈ જાય છે એનું જાગરણ અને પરિષ્કાર જ એને સાચું સ્વરૂપ આપે છે.

પ્રતિભા વાસ્તવમાં સંકલ્પશક્તિ, ચિંતનશક્તિ અને બહાદુરીનું નામ છે. એની સંહાયથી જ મૂંગાને બોલતાં અને અપંગને પર્વતશિખર પર ચઢતાં જેઈ શકાય છે. પ્રતિભાના બળે જ વ્યક્તિ બધી રીતે પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે પણ ઉન્નતિનાં શખિરો પર જઈ પહોંચે છે. જન્મજાત પ્રતિભાશાળી તો વિરલા જ હોય છે. એમને નિયમ ન કહેવાતા અપવાદ કહેવું જ વધુ યોગ્ય ગણાશે. નિયમાનુસાર તો મોટાભાગના લોકો અહીં જ પોતાને વિકસિત કરે છે. શ્રી અરવિંદ આશ્રમનાં માતાજીએ ઠીક જ કહ્યું છે કે જગત પ્રતિભા જાગરણની પ્રયોગશાળા છે. આ પ્રયોગશાળામાં અસંખ્ય લોકો પોતાની પ્રતિભા જગાડતા અને તેને પરિષ્કૃત કરતા રહી જીવન તથા સંસારને આલોકિત કરતા જોયા છે. કાલિદાસ અને વરદરાજ મહામૂર્ખમાંથી જ મહાકવિ કાલિદાસ અને વરદાચાર્ય બન્યા હતાં.

વીસમી સદીના મહાન વૈજ્ઞાનિક આઈન્સ્ટાઈન બાળપણમાં મૂઢમતિ હતા. પોતાના પુસ્તક 'વર્લ્ડ' ઓફ આઈ સો'માં તેઓ પોતાના જીવનની એક ઘટનાનો ઉલ્લેખ કરતા લખે છે કે, બાળપણમાં એમની ગણના મૂર્ખોમાં થતી હતી. સ્કૂલમાં તેઓ સૌથી પાછળ હતા. એમની બુદ્ધિહીનતાથી કંટાળીને એક શિક્ષકે એમને એ પણ કહી દીધું હતું કે, તું ક્યારેય પ્રગતિ કરી નહીં શકે. તેમના વાલી પણ તેમના દુર્ભાગ્ય પર રડતા કહેતા રહેતા હતાં કે આવું સંતાન પેદા કરવા કરતા એક કૂતરો પાળી લીધો હોત તો સારું થાય. બાળપણમાં મૂર્ખ સમજવામાં આવતા આ અલ્બર્ટ જ્યારે સંકલ્પ જગાડ્યો અને ક્રિયાકલાપો વ્યવસ્થિત બનાવ્યા તો વિચારશક્તિને ક્રમશઃ પરિષ્કૃત કરતા રહી એક દિવસ નોબલ પુરસ્કાર વિજેતા, અણુશક્તિનો આવિષ્કારક, સાક્ષેપવાદનો પ્રણેતા વગેરે નામોથી પ્રખ્યાત થયા. પોતાના ક્ષેત્રની સર્વોચ્ચ પ્રતિભાના રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત થયા.

યુવાનીમાં શરમાળ અને બીકણ મોહનદાસ કરમચંદની અંદર યુગના પડકારોના આઘાતોથી પ્રતિભાનો અંકુર ઊગી નીકળ્યો ત્યારે એમને સ્વતંત્રતા-સંગ્રામનો કાર્ણધાર બનાવી દીધો. માત્ર ૯૬ પાઉંડ વજન, પાંચ ફૂટ બે ઈંચનું દુર્બળ શરીર અને સામાન્ય રંગરૂપ છતાં પ્રતિભાનું તેજ એવું હતું કે સામાન્ય જનતાથી માંડીને બુદ્ધિશાળી નેતાગણ સુધીના બધાં જ એમના અનુશાસનને માથે ચઢાવતા હતાં. અંગ્રેજોની સામ્રાજ્યવાદી સરકાર એમનાથી ગભરાતી હતી.

મહામના માલવીય શરૂઆતમાં સામાન્ય વકીલ અને સંપાદક માત્ર હતા. પરંતુ જ્યારે એમણે વિશ્વવિદ્યાલયના નિર્માણનો સંકલ્પ લીધો ત્યારે લગભગ ૫૦ કરોડની સંપત્તિ એવા લોકો પાસેથી ભેગી કરી, જેમને તેઓ પહેલા ક્યારેય ઓળખતા પણ ન હતા. તેઓ એકલા જ નહીં, વિશ્વના ઇતિહાસમાં એવી મહાન વિભૂતિઓનું વર્ણન મળે છે, જેમની અંગત યોગ્યતા અને ક્ષમતા નહિવત્ હતી. પરંતુ પોતાના અદમ્ય ઉત્સાહ અને સૂઝબૂઝની

મદદથી એમણે વૈભવશાળી અને વિભૂતિવાન બનવાનો સુયોગ મેળવ્યો. બાટા, ટાટા, બિરલાથી માંડીને રોકફેલર અને ફોર્ડ સુધીનાની લાંબી યાદી આ પ્રકારનાં ઉદાહરણો છે.

આવાં બીજાં પણ અનેક ઉદાહરણ છે કે, જેમણે ભૂતકાળમાં દરેક ક્ષેત્રે ચઢિયાતી સફળતાઓ મેળવી અને આજે પણ મેળવી રહ્યાં છે. આ કોઈ વ્યક્તિવિશેષનો નહીં, એમની પરિશ્રુત પ્રતિભાના ચમત્કાર છે. જ આજે પણ દરેકને માટે શક્ય છે. પ્રતિભાનો વિપુલ ભંડાર દરેક વ્યક્તિના અંતરમાં ભરેલો પડ્યો છે, પરંતુ આત્મસત્તા ઉપર દોષદુર્ગુણોનાં જે દબાણો ચઢી ગયા હોય છે તેને કારણે જ મોટેભાગે પ્રતિભાને વિકસવા-પ્રગટ થવાનો અવસર મળતો નથી.

લાકડાનો સામાન્ય ગુણ પાણી ઉપર તરવાનો છે, છતાં જો તેથી સાથે ભારે પથ્થર બાંધી દેવામાં આવે તો તેનો સ્વાભાવિક તરવાનો ગુણ દબાઈને રહી જાય છે. એ જ રીતે વિભૂતિવાન હોવા છતાં પણ મનુષ્ય પોતાના માથા પર નિકૃષ્ટતાનો ભાર લઈને ફરે છે અને પોતાના વાસ્તવિક રૂપને અતાવવાની સ્થિતિમાં રહેતો નથી. સુષુપ્ત પ્રતિભાને જાણવાનો અવસર મળી શકે તે માટે ભ્રષ્ટ ચિંતન અને દુષ્ટ આચરણથી બચવાનો પૂરેપૂરો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તે જરૂરી છે. અંગત જીવનમાં સંયમ, સાધના અને સામાજિક જીવનમાં પરમાર્થ-પરાયાણતાના આદર્શને અપનાવવામાં આવે. સંયમ એટલે કે અનુશાસન અને નીતિ-મર્યાદાઓનું કઠોરતાપૂર્વક પાલન. એ માટે વાસના, તૃષ્ણા અને અહંતાના ત્રિવિધ નાગપાશોથી છૂટવું પડે છે. ‘સાદું જીવન અને ઉચ્ચ વિચાર’ નું બ્રાહ્મણને અનુરૂપ સરેરાશ નાગરિક સ્તરનું જીવન જીવવું પડે છે. આટલું કરવાથી જ પરમાર્થ સાધી શકાય છે અને ત્યારે જ પ્રતિભાના જગરણ અને પરિષ્કારનો ક્રમ પૂરો થઈ શકે છે.

જેઓ પ્રતિભાશાળી હોવા છતાં જિંદગીને કોડીના મોલે ગુમાવતા રહે છે તેઓ ન વ્યક્તિગત જીવનમાં કોઈ

કહેવાલાયક સફળતા અને સંતોષ પ્રાપ્ત કરી શકતા કે ન કોઈ જાતનો અનુકરણીય આદર્શ પણ રજૂ કરી શકતા. આવા લોકોનો જીવનવૃત્તાંત ફક્ત કૌતુકનો વિષય બનીને રહી જાય છે. એ જ જીવન અનુકરણીય- અભિનંદનીય છે જમણા પોતાની પ્રતિભાને ઓળખી અને તેને પરિષ્કૃત કરતા રહી એક એક પગથિયું ચડતાં જઈ પ્રગતિના પંથે અગ્રેસર થતા ગયા. પોતાનું જીવન ઉજ્જવળ બનાવ્યું તથા બીજાઓ માટે પ્રકાશસ્તંભ બનીને જીવનને ધન્ય મનવ્યું.

કાળને પણ નિયંત્રિત અને પરિવર્તિત-પ્રત્યાવર્તિત કરનાર ભગવાન મહાકાળે એવી જ પરિષ્કૃત પ્રતિભાઓને પોકારી છે. એ જરૂરી નથી કે એ લોકોએ પોતાના જીવનમાં ઉપલબ્ધિઓના ભંડાર ભરી રાખ્યા હોય, બસ એમના હૃદયના ધબકારાઓમાં દુ.ખી માનવતાની વેદના વ્યક્ત થવી જોઈએ. એમની ધમણીઆમાં રાષ્ટ્ર અને સમાજ માટે તડપ હોય અને સાથે જ એ સંકલ્પ, સાહસ અને બહાદુરી હોય જે વ્યાપક અનિરુદ્ધનીયતાઓ સાથે લડવા અને તેમનો પરાજય કરવા તથા નવયુગના સર્જનની વ્યવસ્થાને નિયોજિત કરવામાં પોતાની સક્ષમ ભૂમિકા નિભાવી શકે, માત્ર એની જ જરૂર છે.

જે કોઈનામાં પણ પ્રતિભાનાં બીજ હોય, તેઓ એમને ઓળખવામાં અને જગાડવામાં કોઈ કસર ન રાખે. જેમનામાં પ્રતિભા જાગેલી હોય, પરંતુ અયોગ્ય દિશામાં ભટકી ગયા હોય તેઓ એને યોગ્ય દિશામાં નિયોજિત કરે અને જેઓ પરિષ્કૃત પ્રતિભાના પંથે અગ્રેસર છે, તેઓ એને યુગની માગને અનુરૂપ યુગદેવતાનાં ચરણોમાં અર્પિત કરી મહાકાળના આશીર્વાદ અને અનુદાનના ભાગીદાર બને. આ સમય ઈતિહાસના પરિવર્તનનો સમય છે. એમાં ફક્ત તિથિ, વર્ષ અને કેલેન્ડર જ નહીં બદલાય, પરંતુ ઘણું એવું પણ થશે કે જે સંપૂર્ણ માનવજાતના ભાગ્ય અને ભવિષ્યને એક નવું રૂપ આપી દે. આવી વિશેષ જ્ઞાણોમાં આપણે પોતાની ભૂમિકા નિભાવવા માટે આગળ વધવું જોઈએ. આપણા સાચા મનુષ્ય હોવાની અને પરિષ્કૃત પ્રતિભાના ધની હોવાની આ જ કસોટી છે.

વાતાવરણ પ્રદૂષણનું શું કોઈ સમાધાન છે ?

ઈંધણ બળવા, ઔદ્યોગિક કારખાનાઓમાંથી ધુમાડો નીકળવા તથા વિભન્ન કારણોથી થતા વાતાવરણના પ્રદૂષણની આજકાલ ખૂબ ચર્ચા થાય છે. સામાન્ય કારણોથી પેદા થતું પ્રદૂષણ આમ તો પ્રકૃતિ એની મેળે જ શુદ્ધ કરે છે, પરંતુ એ શુદ્ધિકર્મમાં એક માનવનિર્મિત બાધા ઉત્પન્ન થઈ છે. એના ઘણાં કારણો ગણાવાય છે, જેમાં ત્રણ મુખ્ય છે. પહેલું તો એ છે કે, આજકાલ રેલ, મોટરો અને કારખાનાઓમાં જ્વલનશીલ ઈંધણ બાળવામાં આવે છે જેમ કે પેટ્રોલ, મોબિલ ઓઈલ, ડીઝલ ઓઈલ અને કેરોસીન, આ રાસાયણિક ઈંધણો બળવાથી ઘણા પ્રકારના ગેસો નીકળે છે, જે વાયુમંડળમાં ભળીને વાતાવરણને દૂષિત કરે છે.

બીજું કારણ રાસાયણિક મિશ્રણોના ઉપયોગનું છે. દવાઓ, કીટાણુનાશક રસાયણ, રાસાયણિક ખાતર જેવી વસ્તુઓનો ઉપયોગ ભલે તાત્કાલિક કોઈ લાભ દર્શાવતો હોય, પરંતુ તેઓ ઉપયોગ બાદ સંપર્કમાં આવતી વસ્તુઓનો પ્રત્યેક કણ વિષમય બનાવી દે છે. આ વિષાકતતા પણ વાતાવરણ પર પોતાનો પ્રભાવ પાડે છે.

ત્રીજું મોટું કારણ જે સૌથી મહત્ત્વનું છે - વસતિ-વધારો. ન્યુક્લિયર રિએક્ટર, વધી ગયેલી લોકસંખ્યા દ્વારા શ્વાસોચ્છવાસમાં છોડવામાં આવતો કાર્બન ડાયોક્સાઈડ તથા પરમાણુ પરીક્ષણોને કારણે વાતાવરણમાં ઉત્પન્ન થયેલી ઊંચલપાચલ પર્યાવરણને દૂષિત કરે છે. આ કારણોની સાથે બીજાં ઘણાં કારણો છે, જે વાતાવરણને દૂષિત કરે છે. આ સમસ્યા એટલી ચિંતનીય બની ગઈ છે કે થોડા સમય બાદ પ્રાણવાયુ ક્યાં મળશે, એ વૈજ્ઞાનિકો માટે વિકટ કોયડો બની ગઈ છે.

વિશુદ્ધ પ્રાણવાયુનો અભાવ જ એકમાત્ર નુકસાન નથી. વાતાવરણ પ્રદૂષણથી થતી હાનિઓમાંથી કેટલીક અત્યારે પણ પ્રત્યક્ષ થતી જોવા મળે છે. એક નાનકડો દુષ્પ્રભાવ એ તથ્યના પ્રકાશમાં જોઈ શકાય છે કે, આજકાલ માથાના દુખાવાની ફરિયાદ ખૂબ વધી રહી છે. બીજા રોગો માટેની જેટલી દવાઓ વેચાય છે એ બધી મળીને તેનાથી પણ વધુ માથાનો દુખાવો દૂર કરવાની ગોળીઓનું વેચાણ થાય છે. વિજ્ઞાનના શોધકર્તાઓ માથાના દુખાવાની વધતી ફરિયાદનાં કારણોની શોધ કર્યા પછી એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યાં છે કે આ ફરિયાદ ફક્ત વાતાવરણ દૂષિત થવાથી વધી છે.

સામાન્ય રીતે એમ પણ સમજી શકાય છે કે, શહેરમાં રહેતા લોકોને જ્યાં રોજ સાંજે માથાનો દુખાવો દૂર કરવાની ગોળીઓ ગળવી પડે છે ત્યાં ગ્રામીણ જનતાને માથાનો દુખાવો એટલો સતાવતો નથી, કેમ કે નગરોમાં આખો દિવસ ટ્રક, બસ અને મોટરો ચાલવાથી નીકળતા ગેસો પરિવેશના ઓક્સિજનને દૂષિત કરી નાખે છે અને દરેક નાગરિકને જરૂર પૂરતો ઓક્સિજન મળી શકતો નથી અને એ દૂષિત વાયુ એનાં ફેફસાં, મગજ તથા શરીરનાં અન્ય અંગોને તણાવગ્રસ્ત બનાવી દે છે. એક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીના મતે પરિવેશ પ્રદૂષણ દરેક નાગરિકની રક્તસંચાર પ્રણાલી પર પોતાનો ખરાબ પ્રભાવ પાડે છે અને તેનાથી થાકેલું સ્નાયુતંત્ર તેની વ્યથા માથાના દુખાવાના સંકેતથી સૂચિત કરવા લાગે છે.

પરિવેશ પ્રદૂષણ કેવળ પૃથ્વી પર જ થાય છે એવું નથી. નદીઓ, તળાવો, સરોવરો અને સમુદ્રોનું પાણી પણ અશુદ્ધ થઈ રહ્યું છે. મોટાં મોટાં વહાણો દ્વારા સમુદ્રમાં નાખવામાં આવતું ગંદું તેલ, નદીઓમાં

છોડવામાં આવતી કારખાનાઓમાંથી નીકળેલી વ્યર્થ ઝીંજે અને ગંદકી નદીઓ તથા સમુદ્રના પાણીને અત્યંત દૂષિત કરી નાખે છે અને મોટાં શહેરો તથા મહાનગરોમાં વિકસેલાં ઔદ્યોગિક કારખાનાઓને તો તેમની ગંદકી વિસર્જિત કરવાનું સર્વોત્તમ સ્થળ પાસે વહેતી નદીઓ જ દેખાય છે. એમની ગંદકી નદીઓના પાણીને એ રીતે ખરાબ કરી દે છે કે, એ જળ ઉપયોગમાં લેવા જોઈએ તેવું રહેતું જ નથી. થોડે દૂર વહીને ગંદકી પાણી સાથે ભળીને નદીના જળ જોઈએ જ બની જાય છે. આગળ નદીના કિનારે વસતા ગામો કે નગરોના નિવાસીઓ એ જ જળનો ઉપયોગ કરે છે.

સમુદ્રોની સ્થિતિ પણ એવી જ છે. મુંબઈ, મદ્રાસ અને કલકત્તા જેવાં મહાનગરોમાં સ્થપાયેલા સેંકડો મોટા-મોટા ઉદ્યોગો પણ તેમની ગંદકી સમુદ્રમાં ફેંકે છે અને શહેરોની ગંદકી પણ એમાં જ વહાવી દેવામાં આવે છે. આ રીતે આધુનિક યુગમાં રહેતા મનુષ્યને નથી સ્વચ્છ હવા મળી શકતી કે ન સ્વચ્છ પાણી, અનાજ અને ખાદ્ય પદાર્થોની વાત તો દૂર રહી. એ પણ દૂષિત પાણી અને હવા દ્વારા જ તૈયાર થાય છે ત્યારે શુદ્ધતાની માત્ર કલ્પના છે. આ પ્રદૂષણનો પ્રભાવ સ્પષ્ટ રીતે મનુષ્યના સ્વાસ્થ્ય પર પડે છે.

પ્રદૂષણ જળવાયુને પણ અસામાન્ય રૂપથી પ્રભાવિત કરે છે. ઋતુ વૈજ્ઞાનિકોનો મત છે કે, આજકાલ ઋતુમાં જે ગંભીર ફેરફારનો અનુભવ થઈ રહ્યો છે તેનું એક ઘણું મોટું કારણ પરિવેશનું દૂષણ છે. સામાન્ય જનતા પણ મોસમને અસ્થાયી અને અચોક્કસ અનુભવે છે. ક્યારે વરસાદ થાય તે નક્કી હોતું નથી. નિશ્ચિતપણે કહી શકાતું નથી કે ઉનાળાની મોસમ ઉનાળા જેવી જ વીતશે અને એ પણ નક્કી નથી કે ચોમાસામાં વરસાદ થશે જ. ક્યારેક ગરમીના દિવસો પણ ચોમાસા જેવા લાગે છે તો ક્યારેક ચોમાસું પણ ઉનાળા જેવું વીતી જાય છે. પ્રકૃતિ પોતાનું ચક્ર બદલી રહી છે એમ કહેવાને બદલે એમ કહેવું વધુ ઉચિત ગણાશે કે આપણે પ્રકૃતિને તેની નિયતિ બદલવા માટે બાધ્ય કરી રહ્યાં છીએ.

અનિશ્ચિત વરસાદની જેમ જ જમીનની ઊપજ શક્તિ અને બીજેની અંકુરણ ચેતનામાં પણ ગંભીર હાસ થઈ રહ્યો છે. ક્યારેક તીડથી જ પાકને ખતરો રહેતો હતો. કેટલાક સામાન્ય રોગો પણ હતા જેમનો બચાવ પ્રબંધ પણ સરળતાથી કરી લેવામાં આવતો હતો, પરંતુ આજે એવા-એવા નવા રોગો પેદા થઈ રહ્યા છે કે જેમનો પ્રત્યક્ષ પ્રભાવ તો દેખાતો નથી, પરંતુ અનાજની પેદાશ પર તેમનો ગંભીર પ્રભાવ પડે છે. કૃષિશાસ્ત્રીઓના મતે એટલી ગંભીર અસર થઈ રહી છે કે ૨૦૧૧ સુધી વિશ્વની વસતિના ભરણપોષણની સમસ્યા ખૂબ જ વિકટ થઈ ઊઠશે. રાસાયણિક ખાતરો અને અન્ય ઉપાયો દ્વારા અનાજનું ઉત્પાદન વધારવામાં થોડી ઘણી સફળતા ભલે મળી રહી હોય, પરંતુ તે વખતે આ ઘટના ખૂબ જ ભયાનક લાગશે. જમીનની ઊપજશક્તિને ઉત્તેજિત કરી બહાર કાઢવાનું દુષ્પરિણામ એ થશે કે એક કાળે ઊપજ-શક્તિ જ નહિ રહે એવી સ્થિતિ આવી શકે છે.

શહેરોનું જ વાતાવરણ દૂષિત થઈ રહ્યું છે અને ગ્રામીણ પરિવેશ તેનાથી બચી ગયું હોય, એમ વિચારવું પણ કલ્પના છે. વાતાવરણનો પ્રભાવ દરેક સ્થળે પડે છે. અણુપરીક્ષણો માટે એકાંત અને નિર્જન સ્થળો પસંદ કરવામાં આવે છે, પરંતુ ત્યાં ઉત્પન્ન થયેલી વિકૃતિઓ વાયુ દ્વારા અન્ય ક્ષેત્રોમાં પણ ખૂબ સરળતાથી પ્રસરે છે. આજકાલ તો વધતું જતું ઔદ્યોગિક ગ્રામીણ વસતિને પણ તેની તરફ આકર્ષિત કરી રહ્યું છે. ગામડાંના લોકો ખૂબ ઝડપથી તેમનાં ગામો છોડીને શહેરોમાં આવી રહ્યાં છે અને આ રીતે ગામડાઓનું અસ્તિત્વ જ જોખમમાં આવી રહ્યું છે. શ્રી સ્ટ્રોન્ગના મતે તો ગ્રામીણ વસતિ જે ઝડપે શહેરો તરફ ભાગી રહી છે તે વિશ્વ સ્તરની એક સમસ્યા બની રહી છે.

જળ સંપત્તિની સુરક્ષા અને શુદ્ધતા ટકાવી રાખવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે, ખૂબ જરૂરી હોય ત્યારે જ ગંદકીનું વિસર્જન કરવામાં આવે અને જે ગંદકી છોડવામાં આવે છે તેનો નાશ કરવાનો ઉપાય પણ કરવામાં આવે. આ દિશામાં માછલીઓ પકડવા માટેની મનાઈ કરવાનું

પહેલું પગલું ભરવાની આવશ્યકતા અનુભવવામાં આવી છે. એ સૌને ખબર છે કે માછલીઓ જળની ગંદકી સાફ કરે છે. કીટાણુ અને ગંદકી જ એમનો મુખ્ય આહાર છે. એવી પણ માછલીઓ હોય છે જે મનુષ્યની આંખો વડે ન દેખાતા કીટાણુઓને પણ ખાઈ લે છે. એમના વિકાસને પણ જળ પ્રદૂષણ રોકવાના પ્રયાસોનો એક કાર્યક્રમ બનાવી શકાય છે.

મિલો અને કારખાનાઓનું દૂષિત જળ તળાવો અને નદીઓમાં વહેતું ન મૂકવાનું સૂચન પણ કરવામાં આવ્યું છે. જે વહેતું મૂકવાનું જરૂરી જ હોય તો આધુનિક વિજ્ઞાન એમના દોષોનો નાશ કરી ન્યૂનતમ માત્રામાં કરી નાખવા માટે સમર્થ છે. નદીઓ અને તળાવોનાં પાણીનું યથાસમયે પરીક્ષણ કરતા રહી તેને હાનિકારક સીમા સુધી પહોંચવા ન દેવાની સતર્કતા પણ રાખી શકાય છે.

વાતાવરણમાં વ્યાપ્ત થતા દૂષિત વાયુને શોષી લેવા માટે વૃક્ષો અને વનસ્પતિ ઉગાડી શકાય છે. વિજ્ઞાનના વિદ્યાર્થીઓ જાણે છે કે, વૃક્ષ અને વનસ્પતિ કાર્બન

ડાયોક્સાઈડ ગેસથી જીવે છે અને જેવી રીતે મનુષ્ય શ્વાસ બહાર કાઢતી વખતે કાર્બન ડાયોક્સાઈડ ગેસ છોડે છે, તેવી જ રીતે વૃક્ષ અને વનસ્પતિ ઉચ્છ્વાસના રૂપમાં ઓક્સિજન છોડે છે. પ્રાચીનકાળમાં આશ્રમ, ધાર્મિક સંસ્થાઓ અને ઉપાસના ગૃહો વન્યસ્થળોમાં એટલા માટે રાખવામાં આવતાં કે ત્યાં ઓક્સિજન પૂરતા પ્રમાણમાં મળે છે અને ધ્યાનની એકાગ્રતાની શક્યતા વધી જાય છે. આજે પણ રોગીઓને પ્રાકૃતિક સ્થળોમાં રહેવાની સલાહ આપવામાં આવે છે.

અમે માનીએ છીએ કે વનસ્પતિ સંવર્ધન અને જળજંતુઓની સુરક્ષા જ વાતાવરણના પ્રદૂષણનો એકમાત્ર ઉપચાર નથી. એ માટે અન્ય ઉપાયો પણ શોધાવા જોઈએ અને પરિવેશને સ્વચ્છ તથા શુદ્ધ બનાવવાનો પ્રબંધ કરવો જોઈએ. જ્યાં સુધી આપણે પરિવેશ પ્રદૂષણની સમસ્યાનું સમાધાન શોધવાની સ્થિતિ સુધી પહોંચીએ ત્યાં સુધી સંભવિત ઉપાયો તો થવા જ જોઈએ.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

વિષયી મનુષ્ય કેવો હોય છે, તેની ઉપમા રામકૃષ્ણ પરમહંસ આ રીતે આપતા હતા.

વિષયી પુરુષોનું મન છાણના કીડા જેવું હોય છે. આ કીડો છાણમાં જ રહેવાનું વધુ પસંદ કરે છે. જે છાણ છોડી તેને બીજું કંઈ પણ આપવામાં આવે તો તેને પસંદ આવતું નથી અને જબરદસ્તી તેને કંઈ આપવામાં આવે તો તેને સારું પણ નથી લાગતું. જે તેને છાણને બદલે કમળમાં મૂકી દેવામાં આવે તો એ તરફડતો રહે છે.

વિષયી પુરુષોનું મન આ જ પ્રકારની વિષયવાસનાની વાતો સિવાય અન્ય કોઈ પ્રકારની વાર્તામાં લાગતું નથી. એ જ કારણે તે વિદ્યા, બુદ્ધિ, સ્વાસ્થ્ય, સન્માન બધી દૃષ્ટિએ દીન-હીન જીવન જીવવા માટે લાચાર બની જાય છે.

જીવન દેવતાની સાધના એક નગદ ધર્મ

ગંગા, યમુના અને સરસ્વતીનું જ્યાં મિલન થાય છે તે સ્થળને જ તીર્થરાજ્ય સંગમ કહેવામાં આવે છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ - આ ત્રણ મુખ્ય દેવ માનવામાં આવ્યાં છે. આ પ્રકારે સરસ્વતી, લક્ષ્મી અને કાલી ત્રણ મુખ્ય શક્તિઓ છે. મૃત્યુલોક, પાતાળલોક અને સ્વર્ગ આ ત્રણ મુખ્ય લોક છે. ગાયત્રીના ત્રણ ચરણ છે. એમને વેદમાતા, દેવમાતા, વિશ્વમાતાના નામે ઓળખવામાં આવે છે. જીવનના પણ ત્રણ પક્ષ છે. ચિંતન, ચરિત્ર અને વ્યવહાર. એને ઈશ્વર જીવ અને પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે. વાતને હજી વધારે સ્પષ્ટ કરવી હોય તો એને આત્મા શરીર અને સંસાર કહી શકાય છે. ત્રિવર્ગ જ આપણને સર્વત્ર જોવા મળે છે. ઉદ્ભવ, વૃદ્ધિ અને પરિવર્તનના રૂપમાં કુદરતનો ક્રમ આ આધાર પર ચાલતો રહે છે.

જીવન ત્રણ ભાગોમાં વહેંચાયેલું છે : (૧) આત્મા (૨)શરીર અને (૩) પદાર્થ સંપર્ક. શરીરને સ્વસ્થ અને સુંદર બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. આત્માને શુદ્ધ અને સંસ્કારી બનાવવામાં આવે છે તથા સંસારમાંથી વૈભવ અને વિલાસનાં સાધન એકઠાં કરવામાં આવે છે. કુટુંબની સાથે સંપર્ક ક્ષેત્ર પણ આ પરિધિમાં આવી જાય છે. સાચી જીવન સાધના એ છે કે જેમાં આ ત્રણેય પક્ષનું સંતુલન જળવાઈ રહે.

આ ત્રણેયમાં મુખ્ય ચેતના છે. એને આત્મા પણ કહી શકાય છે. દષ્ટિકોણ ચેતનાના સ્તર પર આધારિત છે. ઈચ્છાઓ, ભાવનાઓ, માન્યતાઓનું પલ્લું કઈ દિશામાં નમેલું રહે. ક્યા વિચાર અને કઈ નીતિ અપનાવવામાં આવે એનો નિર્ણય અંતઃકરણ જ કરે છે. એને અનુરૂપ ગુણ, કર્મ, સ્વભાવ બને છે. કઈ દિશામાં ચાલવામાં આવે? શું કરવામાં આવે? એના માટેના સંકલ્પ અને પુરુષાર્થની પ્રેરણા અંતઃકરણમાંથી જ મળે છે. એટલા માટે આત્મબળને જીવનની સર્વશ્રેષ્ઠ સંપદા અને સફળતા માનવામાં આવે છે. એના આધાર પર સંયમ વૃત્તિ દઢ

થતાં આરોગ્ય સુધરે છે. મનમાં ઓજસ, તેજસ અને વર્ચસનું તેજ વધે છે. એટલા માટે જીવન સાધનાનો અર્થ મુખ્યત્વે 'આત્મિક પ્રગતિમ' થાય છે. મનોબળ તૂટતાં પતન થાય છે. અને દઢ થતાં ઉત્થાન થાય છે. એટલા માટે જીવન સાધનાને સર્વશ્રેષ્ઠ માનવી જોઈએ. એના આધાર પર શરીર સ્વાસ્થ્ય. સાધન સંયમ અને જનસંપર્કનું માળખું ઊભું કરવું જોઈએ. આવું કરવાથી ત્રણેય ક્ષેત્રો વચ્ચે સંતુલન જળવાય છે અને જીવનની ગાડીને પ્રગતિ તથા સફળતાના માર્ગે દોડાવી શકાય છે.

આધ્યાત્મિક પ્રગતિનો સીધોસાદો ઉપાય એક જ છે. તે છે - ક્રિયાના માધ્યમથી આત્મશિક્ષણ. એને પ્રતીક પૂજા પણ કહી શકાય છે. મનુષ્યના મનની બનાવટ એવી છે કે તે માહિતી તો સારી એવી એકઠી કરે છે, પણ એને તરત જ વ્યવહારમાં નથી ઉતારી શકતું. એનું કારણ એ હોય છે કે એને એવું કામ કરવાનો મહાવરો નથી હોતો. યોગાભ્યાસ, તપશ્ચર્યા, જપ, ધ્યાન, પ્રાણાયામ, પ્રતીક પૂજા વગેરે ઉપાસનાત્મક કર્મકાંડોને મહાવરો કહી શકાય છે. એમાં અંગ સંચાલન મનની એકાગ્રતા અને પૂજન સામગ્રીનો ઉપયોગ આ ત્રણેય વાતો આવે છે. વિભિન્ન ધર્મ અને સંપ્રદાયોમાં પૂજા-અર્ચનાનાં વિધ-વિધાન જુદાં જુદાં છે. તો પણ એ સૌનો હેતુ એક જ છે - આત્મ શિક્ષણ ભાવ-લાગણીઓનું જાગરાણ, ઉર્ધ્વગમન. જે ઉપાસનામાં આ લક્ષ્ય ન રહે તો તે અર્થ વગરની બની જાય છે. નિર્જીવ શરીરનો આકાર તો એવો જ રહે છે, પણ તે કોઈ કામ નથી કરી શકતું. જે સાધના સાધકની ભાવનાઓનું ઉર્ધ્વગમન કરવાનો ઉદ્દેશ્ય પૂરો ન કરે તેને નિષ્પ્રાણ શરીર જેવી માનવી જોઈએ.

આજે આવી જ સ્થિતિ જોવા મળે છે. લોકો ગમે તે રીતે પૂજાપાઠ કરી લે છે. પણ એની સાથે ભાવનાને જોડવાનો પ્રયત્ન નથી કરતાં કે એની જરૂરિયાત પણ નથી અનુભવતા. પરંતુ રાત-દિવસ પૂજા-પાઠ અને સાધના કરતાં

મોટા ભાગના લોકોના જીવનમાં વિકાસનાં કોઈ લક્ષણો જોવા નથી મળતાં. ખાલી કર્મકાંડ કરીને બે ચમચી પાણી પીને અને મૂર્તિને નવડાવીને પૂજા કરી દેવા માત્રથી ભગવાન કદાપિ ખુશ થાય નહિ. આ રીતે સમય વેડફવામાં કોઈ ફાયદો નથી એક જ દેવતાના બે ભક્તો પરસ્પર દુશ્મન પણ હોઈ શકે છે. બંને પોતપોતાની મરજી મુજબ પ્રાર્થના કરી શકે છે. આવી દશામાં દેવતા મૂંઝવણમાં પડી શકે છે કે કોની મનોકામના પૂરી કરે અને કોની ન કરે. જે કદાચ એક ભક્ત પર ખુશ થઈ જાય તો એમના પર ભ્રષ્ટાચારી ખુશામદખોર હોવાનું લાંછન લાગી શકે છે. કેટલાક લોકો એવા છે કે જે પૂજા-પાઠ કરવાની સાથે સાથે એની પાછળ રહેલી ભાવનામાં ગંભીરતા ઊતરે છે અને યથાર્થતાને સમજવાનો પ્રયત્ન કરે છે ? ખાલી ઢોંગ-પાખંડ કરવાથી સમય બરબાદ થાય છે. લાભની વાત તો બહુ દૂર રહી જાય છે.

આપણે યથાર્થતાને સમજવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને એવી સાધના કરવી જોઈએ કે જેનાથી આધ્યાત્મિક પ્રગતિના લક્ષ્ય સુધી પહોંચી શકાય અને એની સાથે સંકળાયેલી બહુમુખી પ્રગતિનો લાભ ઉઠાવી શકાય.

શરીરના પોષણ માટે મુખ્યત્વે ત્રણ ચીજો હોવી આવશ્યક છે. (૧) આહાર (૨) પાણી અને (૩) હવા. આ જ પ્રમાણે આત્મકલ્યાણ માટે ત્રણ માધ્યમ અપનાવવાં પડે છે : (૧) ઉપાવસા (૨) સાધના અને (૩) આરાધના. આ શબ્દોનું વિસ્તૃત વિવેચન નીચે આપેલ છે.

ઉપાસનાનો અર્થ છે - પાસે બેસવું. કોની પાસે બેસવું? ઈશ્વરની પાસે. ઈશ્વર નિરાકાર છે. એની મૂર્તિ કે છબી તો ધ્યાન-ધારણામાં સગવડ રહે એ માટે બનાવવામાં આવે છે. ઈશ્વર અનુભૂતિનો વિષય છે. શ્રેષ્ઠ વિચારો અને આદર્શવાદી ભાવલાગણીના રૂપમાં એની અનુભૂતિ કરી શકાય છે. આ ભક્તિનું ઈશ્વર સાન્નિધ્યનું ઈશ્વર દર્શનનું વાસ્તવિક રૂપ છે. જે સાકાર રૂપમાં એનું ચિંતન કરવું હોય તો કોઈ કાલ્પનિક મૂર્તિમાં એના દિવ્ય ગુણો હોવાની માન્યતા રૂઢ કરી શકાય છે. જે મહાપુરુષોએ આદર્શોના રક્ષણ અને જનકલ્યાણ માટે પોતાના પ્રાણનું બલિદાન આપ્યું હોય

એમને પણ ઈશ્વરનું પ્રતીક માની શકાય છે. રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ, ગાંધી વગેરેને ભગવાનના અંશાવતાર કહી શકાય છે. એમના જેવા બનવાનો પ્રયત્ન કરી શકાય છે. એમના જેવા બનવા માટે જે પ્રયત્ન કરવામાં આવે તેને ઉપાસના કહેવામાં આવશે.

બીજું ચરણ છે - સાધના. એનું પુરું નામ છે - જીવન સાધના. એને ચરિત્ર ઘડતર પણ કહી શકાય છે. ચિંતનમાં ભાવ-લાગણીઓનો સમાવેશ કરવાની વાત તો ઉપાસનાના વિવેચનમાં આવી જાય છે. પણ શરીર સ્વસ્થ, સુંદર, સુઘડ તથા સંયમિત બનાવવાની વાત જીવન સાધનામાં આવે છે. એમાં આહારવિહાર, રહેણીકરણી, સંયમ, કર્તવ્યોનું, પાલન, સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ, દુર્ગુણો-કુટ્ટેવોનો ત્યાગ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. સંયમશીલતા શિસ્તબદ્ધતા અને વ્યવસ્થાના ગુણ અપનાવવાની ક્રિયાને જીવન સાધના કહેવામાં આવશે. જે રીતે જંગલી જાનવરને ટ્રેનિંગ આપીને સરકસનો કલાકાર બનાવવામાં આવે છે. જે રીતે ખેડૂત ઉબડ-ખાબડ જમીનને સમતલ બનાવીને ફળદ્રુપ બનાવે છે. જે રીતે માળી નિંદામાણ સિંચાઈ, રખેવાળી અને મહેતન કરીને પોતાના બગીચાને સુંદર બનાવે છે એ રીતે જીવન વૈભવનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવાની દરેક ક્ષણનો સદ્ઉપયોગ કરવાની કળાનું નામ જીવન સાધના છે. વ્યક્તિત્વને પવિત્ર તથા પ્રામાણિક બનાવવાની ક્રિયાનું નામ જીવન સાધના છે. આ સાધના કર્યા પછી જ આત્મામાં પરમાત્માનું અવતરણ થાય છે. ધોષેલાં કપડાં સારી રીતે રંગાય છે. ચારિત્ર્યશીલ વ્યક્તિ જ સાચા અર્થોમાં ભગવાનનો ભક્ત બને છે. એવા લોકો પર જ દેવી કૃપા વરસે છે. સ્વર્ગ, મુક્તિ, સિદ્ધિ, તૃષ્ટિ, તૃપ્તિ, શાંતિ જેવી દિવ્ય વિભૂતિઓ ફક્ત ચારિત્ર્યશીલ વ્યક્તિને જ મળે છે. એમની અંદર સદ્ભાવના સજ્જનતા સુસંસ્કારોનાં સમસ્ત લક્ષણો વિકાસ પામે છે. એવા લોકો સાધારણ સ્થિતિમાં રહેતા હોવા છતાં પણ મહાપુરુષ દેવ માનવ બને છે.

ત્રીજું ચરણ- આરાધના અને અભ્યર્થના-અર્ચના પણ કહેવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં એને પુણ્ય-પરમાર્થ, જનકલ્યાણ વગેરે પણ કહે છે. આ સંસાર વિરાટ બ્રહ્મનું સાકાર સ્વરૂપ છે. સંસારમાં રહેતાં પ્રાણીઓ અને પદાર્થો

પરિસ્થિતિઓનું સુનિયોજન કરવાનો પ્રયત્ન કરવાનું બીજું નામ આરાધના છે. સામાજિક પ્રાણી હોવાના નાતે મનુષ્ય એક નહિ તો બીજી રીતે સૌનો ઋણી છે. આ ઋણ ચૂકવવા માટે એણે પુણ્ય-પરમાર્થ કરવો જ જોઈએ.

બહુમુખી પ્રગતિ માટે સાધના-સ્વાધ્યાય, સંયમ અને સેવાના ચાર આધાર જરૂરી માનવામાં આવ્યા છે. જીવન સાધનામાં સ્વાધ્યાય, સંયમ અને લોકમંગલ માટે સમયદાન-અંશદાન આપવાની જરૂર પડે છે. સેવા કાર્યો માટે સમયદાન, અંશદાન જરૂરી છે. એના વગર પુણ્યકાર્ય થઈ શકતું નથી. સંયમ તો પોતાના શરીર, મન અને સ્વભાવમાં કેળવી શકાય છે. પણ સેવા ધર્મ બજાવવા માટે સમય દાન ઉપરાંત સાધન દાનની પણ જરૂર પડે છે. બધી આવક પેટ અને કુટુંબ માટે જ ખર્ચવી જોઈએ નહીં. એનો અમુક ભાગ જનકલ્યાણ માટે પણ વાપરવો જોઈએ. ઉપાસના, સાધના અને આરાધનાને ચિંતન, ચરિત્ર અને વ્યવહારને શુદ્ધ કરનારી પ્રક્રિયાને આપણા દૈનિક જીવનમાં સ્થાન આપવું જોઈએ. એમાંથી કોઈપણ પક્ષની ઉપેક્ષા થવી જોઈએ નહિ. ભોજન, શ્રમ અને શયન આ ત્રણેય કામ દરરોજ કરવાં પડે છે. એમાંથી જે કોઈ એકાદ પક્ષની પણ ઉપેક્ષા કરવામાં આવે તો આરોગ્ય બગડે છે અને દિનચર્યા બગડી જાય છે. પછી તો કોઈ કામની સફળતાની આશા જ કેવી રીતે રાખી શકાય ?

જીવન એક વ્યવસ્થિત તથ્ય છે. એમાં નથી કોઈ અસ્તવ્યસ્તતા કે નથી કોઈ ઉચ્છૃંખલતા. પશુ-પંખીઓ પણ પ્રાકૃતિક વ્યવસ્થા અનુસાર જીવે છે પછી મનુષ્ય તો

સૃષ્ટિનો મુગટમાણ છે. એનાં ઉપર શરીરનિર્વાહનું જ નહીં, કર્તવ્યો અને જવાબદારીઓના પાલનનું પણ બંધન છે. એને પ્રાકૃતિક અને સામાજિક મર્યાદાઓનું પાલન એની પાસે જે અપેક્ષાઓ રાખી છે તે પણ પૂરી કરવી પડે છે. આટલું કર્યા પછી જ એને એ લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે કે જેને ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ અથવા મહાનતા કહેવામાં આવે છે.

જીવન સાધના રોકડિયો ધર્મ છે. એનું પ્રતિક્ષણ મેળવવા માટે લાંબા સમય સુધી રાહ જોવી પડતી નથી. ‘એક હાથથી દે અને બીજા હાથથી લે’ નો રોકડિયો સોદો આ માર્ગ પર ચાલવાથી ફલિત થાય છે. એક કદમ ભરતાં જ જિંદગીની મંજિલનું એક ડગલું અંતર ઓછું થાય છે. આ પ્રકારે જો જીવન સાધના તથ્યપૂર્ણ, તર્કસંગત અને વિવેકથી કરવામાં આવે તો એનું ફળ બે સ્વરૂપે હાથોહાથ મળે છે. એક તો પાછલા જન્મોના કુસંસ્કારો ધોવાય છે, પાપ ધોવાય છે અને બીજા લાભ એ થાય છે કે નર-દેવ બનવાની દિશામાં પ્રગતિ થાય છે. પોતાને અનુભવ થાય છે કે વ્યક્તિત્વમાં સતત સુધારો ફેરફાર થઈ રહ્યો છે. આ એ ઉપલબ્ધિ છે કે જેને જીવનની સાર્થકતા, સફળતા અને મનુષ્યમાં દેવત્વનું પ્રત્યક્ષ અવતરણ કહી શકાય છે. તત્ત્વજ્ઞાનની ભાષામાં એને ઈશ્વરપ્રાપ્તિ, ભવબંધનોમાંથી મુક્તિ પરમ સિદ્ધિ અથવા સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ કહી શકાય છે. આ ઉપલબ્ધિઓથી એટલા માટે વંચિત રહેવું પડે છે કે જે આપણે જીવન સાધનનાનું તત્ત્વદર્શન સાચી રીતે સમજતા નથી કે સમજવાનો પ્રયત્ન પણ કરતા નથી.

હરિબાબાએ પૂરની વિનાશિકાને દર વર્ષે વધતી જોઈ અને એમને લાગ્યું કે જનસહયોગ વિના સરકાર પાસે કોઈ આશા રાખવી વ્યર્થ છે. ઉત્તર પ્રદેશના નીચલા વિસ્તારને ગંગા અને ઘાઘરા નદીના પૂરથી દર વર્ષે ત્રાસ સહન કરવો પડતો હતો. આધુનિક ભગીરથની જેમ તેઓ જોડાઈ ગયા અને જય, પૂજાપાઠ કરનાર તથા રામાયાણની ચોપાઈઓ દ્વારા લોકોમાં ધર્મધારાગાનો વિસ્તાર કરનાર બાબાને લોકોએ કોદાળી ફાવડો લઈ બાંધ બનાવવા અને નદીની ધારા વાળતા જ્યાં તો આખું ગામ જોડાઈ ગયું. જે જોતામાં થોડા દિવસોમાં જ એક એવું નિર્માણ થઈ ગયું કે પાણીની તીવ્ર ધારા પણ તેને તોડી પાકને અને ગામને નુકસાન પહોંચાડી ન શકી. પછી તેને પાકો બનાવવામાં આવ્યો. આ માત્ર બાબાની લગન અને લોકમંગલથી પ્રેરિત શ્રમ હતો, જેણે અશક્યને શક્ય બનાવી દીધું.

गायनुं दूध ळ शा माटे ?

आळे भारतना लोकोना मगळमां दूधनी क्वोलीटी जागुवा माटे तेमां यीकाशनुं प्रमाण केटवुं छे, अेना उपरधी आंकवानी अेक मोटी त्रांति धर करी गई छे अने आ लूलामाणीमां इसाईने गायना बढलामां लेंस पाणवानी प्रधानो आरंभ थई गयो. अेटवे सुधी के गायनुं दूध निम्न कोटिनुं समञ्ज सस्तुं वेयाय छे अने मणे पाण छे. आ त्रमाणांना परिणामस्वरुपे लेंसना पालनने पोषाण अने प्रोत्साहन मणतां भारतनी आर्थिक स्थिति अने लोकोना आरोग्य उपर प्रतिकूल असर थई छे, अेनाथी विपरीत समग्र जगतना उन्नत अने प्रगतिशील कडेवाता देशो पैकी अमेरिका, रशिया, डेनमार्क अने स्विट्झरलैंड गायनुं योग्य पालन-पोषाण करे छे. लेंस तो धागुा देशोमां जेवामां पाण आवती नथी. अनेक पश्चिमना देशोअे तो गोपालनना धंधाने ज, पोतानी आर्थिक व्यवस्थानो आधार मानी लीधो छे. पोताना जे अमृत समान गुणोना काराणे आळे गायनुं दूध समग्र विश्वमां आखारना मुभ्य अंग रुपे वपराय छे. तेनी तरङ्ग लोकोनुं ध्यान आकर्षित करवुं जरूरी छे.

१. आखारशास्त्रीओअे गायना दूधने संपूर्ण आखार मान्यो छे. अगर जे मनुष्य मात्र गायना दूधनुं सेवन करतो रडे तो तेनुं शरीर तथा जवन न मात्र सरणताथी यालतुं रडे छे, परंतु ते अन्य लोकोनी अपेक्षाअे सशक्त अने रोगप्रतिरोधक शक्ति धरावतो थई जय. अेमां मानव शरीर माटे जरूरी तमाम पोषक तत्वो लोय छे. तेमां प्रोटीन ०.८४, स्निग्धता १.०८. सईई क्षार १.६ कैलेरी १.६, यारे प्रकारनां (जवनतत्त्व) विटामिन १.२५ टका लोय छे. गायना अेक पौंड दूधमांथी आटली शक्ति मणे छे, जेटली के ४ ईडां अने २५० ग्राम मांसमांथी प्राप्त थती नथी.

२. लेंसना दूधमां स्निग्धता (यीकाश) वधारे लोय छे. जेना काराणे ते पयवामां लारे लोय छे अने कठोर मडेनत करनार व्यक्ति ज तेने पयावी शके छे. सामान्य मडेनत करनारी व्यक्ति, स्त्रीओ, बाणको, वृद्धो, रोगीओ तथा निर्बल व्यक्तिओने ते पोषाण आपवाना बढवे नुकसान करे छे. परंतु गायना दूधमां मणती यीकाश अेवी रीते समतोल छे, के मनुष्य शरीरने अनुकूल अने पायनक्रियामां अनुकूल अने पायनक्रियामां सहायक तथा शारीरिक तथा शारीरिक अंग-अवयवोने उत्तम स्निग्धता अने बण पुंउ पाडे छे.

३. नवजत बाणकने माताना दूध सिवाय अेक मात्र विकल्प रुपे गायनुं दूध ज उपयोगी छे. ते बाणक माटे माताना दूधनी जेम् ज गुणकारी लोवाना काराणे तेना बढलामां उपयोग करी शकय. गायना दूधमां क्षार वधारे लोय छे तथा पायक रसोनो पूरता प्रमाणमां समावेश लोय छे. बाणकना क्रोमण पायनतंत्रमां सरणताथी पयी जय छे. माताना दूधनी जेम् ज पोषक दूध आपवाना काराणे ज अेने गौमाता मानवामां आवी छे.

४. गायना दूधमां मणी आवतुं प्रोटीन श्रेष्ठ कोटिनुं लोय छे, जे शरीरना विकास तथा तूटकूट माटे अत्यंत जरूरी छे. जवो द्वारा प्राप्त थतां प्रोटीनोमां गायना दूधनुं अनन्य स्थान छे. गायना दूधमां २१ प्रकारनां अेमिनो अेसिड मणी आवे छे. जे प्रोटीनने वधु गुणकारी बनावे छे. ९७ टका प्रोटीननो भाग पायनतंत्र द्वारा पयावी लेवामां आवे छे.

५. दूधनी उपयोगिता अने श्रेष्ठता यीकाशना काराणे नलीं, परंतु तेमां मणी आवता अनिजे, क्षारो अने रासायनिक तत्वोना काराणे लोय छे. गायना दूधमां नीये जगुावेलां शक्तिवर्धक तत्वो मणी आवे छे, जेना काराणे पोषाणनी दृष्टिथी सर्वश्रेष्ठ आखार मानवामां आवे छे.

(અ) ૨૧ પ્રકારના એમિનો એસિડ, ૧૧ પ્રકારના ફેટીએસિડ, ૬ પ્રકારનાં વિટામિન, ૮ પ્રકારનાં બેક્ટેરિયા, ૨૫ પ્રકારના ધાતુ તત્ત્વ, ૨ પ્રકારની સુગર, ૪ પ્રકારના ફોસ્ફરસ ઘટકો, ૧૮ પ્રકારનાં નાઈટ્રોજન તત્ત્વો મળી આવે છે. તેમાં મળતાં મુખ્ય ખનિજોમાં કેલ્શિયમ, ફોસ્ફરસ, લોખંડ, તાંબુ, આયોડિન, ફ્લોરિન, સિલિકોન વગેરે.

(બ) મળી આવતા મુખ્ય એન્ઝાઇમમાં પેરિવિકટેજ, રિટકટેડ, લાઇપેજ, પ્રોટિએજ, લેકટેજ, ફોસ્ફેટેઝ, ઓલિનેજ, ગેટાલેજ વગેરે.

(ક) વિટામિન એ-૧, કેરોટિન ડી.ઈ. ટોકોકેરાલ, વિટામિન બી-૧, બી-૨, રિવોફેવિન, બી-૩, બી-૪ તથા વિટામિન-સી છે.

૬. ગાયનું દૂધ એ માત્ર આહાર જ નથી, પરંતુ આયુર્વેદમાં એને પ્રકૃતિ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલ રસાયણ (ટોનિક) માનવામાં આવ્યું છે, જે નિર્બળ, દુર્બળ તથા રોગીઓને નવજીવન બક્ષે છે.

(અ) પ્રસૂતિ પહેલાં જ્યારે બાળકનું માતાના પેટમાં ઘડતર શરૂ થાય છે, ત્યારે એ સમયે બાળકના શરીરની તથા સંસ્કારોની વૃદ્ધિ માટે સગર્ભા સ્ત્રીને જે ગાયનું દૂધ આપવામાં આવે તો એ બાળકના શરીર પર તથા તેના આરોગ્ય પર સારી અસર થાય છે. પ્રસૂતિકાળ પછી સ્તનપાન સમયે બાળકની માતાને ગાયના દૂધનું સેવન કરાવવામાં આવે તો સ્તનપાનથી શરીરમાં જે તત્ત્વોની ઊણપ હોય તેની સારી રીતે ભરપાઈ થઈ જાય છે.

(બ) લોહીની ઊણપ, સંગ્રહણી, પાંડુરોગ, પિત્ત તથા ટી.બી. વગેરે રોગો પર દવાની સાથે સાથે આહાર રૂપે ગાયના દૂધનું સેવન કરાવવાથી તરત લાભ થાય છે.

(ક) તેના નિયમિત સેવનથી શરીરમાં વિજાતીય દ્રવ્યો વધુ પ્રમાણમાં પેદા થતાં નથી તથા રોગોના હુમલાના સમયે શરીરની રક્ષણ વ્યવસ્થા મજબૂત હોવાથી એ રોગો અસર કરી શકતા નથી. એ કફ, વાતજન્ય રોગોનું શમન કરે છે. બળ તથા ઓજ્વસ વધારવા, મગજ તથા જ્ઞાનતંતુને પોષણ આપવા માટે ગાયનું દૂધ અદ્ભુત અને અનુપમ છે.

આયુર્વેદશાસ્ત્રીઓના કથન અનુસાર ગાયનું દૂધ ખાસ કરીને રસ તથા પાકમાં મધુર, શીતળ, દૂધને વધારનાર,

વાત, પિત્ત તથા રક્તવિકારનો નાશ કરે છે. દોષ, ધાતુ, મળ તથા નાડીઓને કંઈક પુષ્ટ કરનાર સેવન કરનારાના તમામ પ્રકારના રોગો તથા વૃદ્ધાવસ્થાનો નાશ કરે છે.

કાળી ગાયનું દૂધ - વાતનાશક અને વધારે ગુણવાળું હોય છે.

પીળી ગાયનું દૂધ - પિત્ત તથા વાતનો નાશ કરનાર છે.

સફેદ ગાયનું દૂધ - કફ કરનાર અને ભારે હોય છે.

લાલ તથા કાબર - વાતનો નાશ કરનારું હોય છે.

ચિતરી ગાયનું દૂધ

બાખડી ગાયનું દૂધ - ત્રણે દોષોનો નાશ કરનારું, તૃપ્તિકારક તથા બળ આપનારું હોય છે.

તેનાથી તદ્દન વિપરીત ભેંસનું દૂધ પચવામાં ભારે, ઊંઘ લાવનાર અને કફકારક હોય છે.

૭. ડૉ. પિપ્લસ દ્વારા દૂધ પર કરવામાં આવેલા પ્રયોગો દ્વારા એ જાણવા મળ્યું છે, કે ગાય અગર જે કોઈ ઝેરી પદાર્થ ખાય તો પાણ એ ઝેરી પદાર્થની અસર તેના દૂધ પર પડતી નથી. તેના શરીરમાં સામાન્ય ઝેરને પચાવી જવાની અદ્ભુત શક્તિ છે. અન્ય દૂધાળાં દોરોમાં એવું હોતું નથી. ન્યૂયોર્કની વિજ્ઞાન એકેડેમીની એક બેઠકમાં બીજા વિજ્ઞાનીઓએ પાણ ડૉ. પિપ્લસના આ કથનને અનુમોદન આપ્યું.

૮. ગાય સ્વભાવની દૃષ્ટિએ સંવેદનશીલ, કર્મઠ, અને ભરાવદાર હોય છે. નાનકડી માખી પાણ શરીર પર બેસે તો પોતાના શરીર પરની ચામડીને હલાવી ઉડાડી દે છે. ભેંસ સુસ્ત, આળસુ અને મંદબુદ્ધિની હોય છે. જેવી રીતે માતાના સંસ્કારો એનું દૂધ પીતા બાળકમાં આવે છે. બરાબર એ જ રીતે ભેંસના સંસ્કારો પાણ હસ્તાંતરિત થાય છે. ગાયનું દૂધ શારીરિક અને માનસિક તંદુરસ્તીને વધારે છે. ભેંસનું દૂધ શરીરને ભલે જાડું બનાવતું હોય તે બુદ્ધિને પાણ જાડી બનાવે છે.

ઉજ્જવળ ભવિષ્યનો આધાર ભારતની આધ્યાત્મિક સંપદા

ભારતની સૌથી મોટી વિશેષતા અને મહાનતા તેનો અધ્યાત્મવાદી દૃષ્ટિકોણ છે. અતીત કાળથી અત્યાર સુધી આપણા દેશનું ગૌરવ આ આધાર પર જ પ્રકાશવાન તેત્રીસ કરોડ દેવતાઓના નામે ઓળખાતા હતા અને જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ એમને જગદ્ગુરુની પદવી પ્રાપ્ત થઈ હતી. વ્યવસ્થા, દૂરંદેશીપણું અને પ્રતિભાનું સ્તર ખૂબ જ ઉચ્ચ હોવાને કારણે ચક્રવર્તી શાસનની મોટાભાગની જવાબદારી એમના ખભે જ નાખવામાં આવતી હતી. ધન, વિદ્યા અને ચરિત્ર બધી દૃષ્ટિએ આ દેશ નરરત્નોની ખાણ માનવામાં આવતો હતો, આ બધાનું કારણ અહીંની આધ્યાત્મિક વિશેષતા જ હતી.

અધ્યાત્મને જ્ઞાનનો પારસ માનવામાં આવ્યું છે, કેમ કે તેનો સ્પર્શ થતાં જ લોઢા જેવી તુચ્છ શ્રેણીનાં વ્યક્તિત્વો પણ સોના જેવા બહુમૂલ્ય અને આકર્ષક બની જાય છે. અધ્યાત્મને કલ્પવૃક્ષ કહેવામાં આવ્યું છે, કારણ કે એ દૃષ્ટિકોણ પ્રાપ્ત થતાં જ મનુષ્ય આમકામ બની જાય છે. બિનજરૂરી તૃષ્ણાઓને એ કચરાની જેમ વાળીને મગજમાંથી બહાર ફેંકી દે છે અને જે કામનાઓ જરૂરી હોય છે, એમને તત્પરતા, પુરુષાર્થ અને લગન સાથે પૂરી કરવામાં લાગી જાય છે. આ રીતે કાર્યરત્ વ્યક્તિ માટે અસફળતા નામની કોઈ વસ્તુ બાકી નથી રહેતી. આળસ અને પ્રમાદ જ અસફળતાના જનક છે, આ બે શત્રુઓનો પરાજય કર્યા પછી મનુષ્યને આપ્તકામ થવામાં વાર નથી લાગતી. તેની કોઈ કામના અધૂરી નથી રહેતી.

અધ્યાત્મનો આધાર સંયમ છે અને સંયમી મનુષ્ય માટે શારીરિક ડુગ્ગતાનો પ્રશ્ન જ ઊઠતો નથી. અધ્યાત્મનો મૂળ મંત્ર પ્રેમ છે. જે બીજાઓની સાથે આત્મીયતા, ઉદારતા, સેવા, સહિષ્ણુતા અને મધુરતાનો વ્યવહાર કરશે તેને બીજાઓનો સહયોગ, સદ્ભાવ અને સૌજન્ય મળશે જ.

તેને સર્વત્ર સ્નેહી અને સજ્જ નો જ ભરેલા મળશે. અધ્યાત્મનું તત્ત્વજ્ઞાન આત્મશોધન પર આધારિત છે. જે પોતાના દોષો અને ત્રુટિઓને સમજી લેશે તથા તેમને સુધારવા માટે તત્પર રહેશે એની સામે નહિ કોઈ સમસ્યા રહેશે કે ન કોઈ મુશ્કેલી. મનુષ્ય જ્યારે પોતાના દોષ, દુર્ગુણ, કુવિચાર અને કુસંસ્કારોને રંગીન ચશ્માની જેમ આંખો પર ધારણ કરીને રહે છે ત્યારે તેને સર્વત્ર નરક દેખાય છે, પરંતુ જ્યારે તે પોતાને સુધારવા અને બદલવા માટે પ્રયત્નશીલ બને છે ત્યારે બહારની સમસ્યાઓ અને પરિસ્થિતિઓ આપોઆપ સરળ બની જાય છે. આ રીતે આધ્યાત્મિક વિચારધારા મનુષ્યને સ્વર્ગીય જીવનની આનંદમય અનુભૂતિ કરાવતી રહે છે અને અંતે આત્મા-પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવાનું લક્ષ્ય પણ એ જ માર્ગ પર ચાલતા રહી પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

જીવનનું પ્રત્યેક ક્ષેત્ર જેના પ્રકાશથી દિવ્ય બની જાય છે એ અધ્યાત્મનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા માટે સંસારના ખૂણેખૂણામાંથી જિજ્ઞાસુઓ અહીં આવતા હતા. નાલંદા અને તક્ષશિલા જેવાં વિશ્વવિદ્યાલયો આંતરરાષ્ટ્રીય શિક્ષણ અને વિદ્યાના મહાન કેન્દ્ર બની ગયા હતા. ત્યાં દરેક લૌકિક વિષયનું શિક્ષણ આપવામાં આવતું, પરંતુ વિદ્યાનો આધાર અધ્યાત્મ જ રહેતો હતો. એ વિદ્યાર્થીઓ જ્યાં પણ જતા ત્યાં પોતાનું ઉજ્જવળ ચરિત્ર અને સફળ જીવન ઉદાહરણ તરીકે રજૂ કરી અધ્યાત્મની વિજયપતાકા ફરકાવતા હતા. જ્યાં સુધી એ પરંપરા યથાવત્ ચાલતી રહી ત્યાં સુધી ભારત સંસારના દરેક ક્ષેત્રનું નેતૃત્વ પણ કરતો રહ્યો અને અહીં સુખશાંતિની અજસ્ર ધારા નિર્બાધ રીતે વહેતી રહી.

ભારતની મહાન આધ્યાત્મિક સંપદા આજે પણ શાસ્ત્રો અને ગ્રંથોમાં એવી ને એવી જ મોજૂદ છે. આમ તો આપણે આજે પણ પોતાની જાતને અધ્યાત્મવાદી ગણાવીએ છીએ, પરંતુ હકીકત કંઈક બીજી જ થઈ ગઈ છે. જેવી રીતે અસલના સ્થાને નકલી વસ્તુઓ નીકળવા લાગી છે એવી જ દશા અધ્યાત્મની પણ થઈ છે. જે તત્ત્વજ્ઞાન મનુષ્યની આંતરિક

દુર્બળતાઓને હટાવવાનું અને મહાનતાઓને જગાડવાનું મુખ્ય સાધન હતું, તે જ હવે લોકોને આજસુ, કર્તવ્યહીન અને દીનદુર્બળ બનાવવાનું નિમિત્ત બની ગયું છે. સ્વાર્થી લોકોએ ભોળી જનતાને અજ્ઞાનમાં ફસાવી રાખવા માટે અને ઠગતા રહેવા માટે જે કુચક ચલાવ્યું, તેને જ આજે અધ્યાત્મ સમજવામાં આવે છે. એના આધારે જ ગુરુઓ પોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે અને ભોળીભલી અવિવેકી જનતા એને જ સર્વસ્વ માની સ્વર્ગ મુક્તિના સપના જોતી રહે છે.

વર્તમાન સમયમાં પ્રચલિત આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતો ખૂબ વિચિત્ર છે. તેમના મતે 'સંસાર મિથ્યા છે, તેથી કોઈની સાથે મોહમાયા ન રાખતા ફક્ત ભજન કરતા રહેવું જોઈએ. જે ભાગ્યમાં લખ્યું છે, તે જ થશે, મનુષ્ય તેને બદલી શકતો નથી. માટે વધુ મહેનત કરવી વ્યર્થ છે. દેવતાઓની પ્રસન્નતા કે સિદ્ધ મહાત્માઓના આશીર્વાદથી ઉન્નતિ થાય છે, મનુષ્ય પોતે કશું જ કરી શકતો નથી. લૌકિક સમસ્યાઓ પર વિચાર કરવો એટલે માયામાં પડવા જેવું છે, જે કાંઈ થઈ રહ્યું છે તે બધી ભગવાનની ઈચ્છા છે, તેની ઈચ્છામાં આપણે શા માટે બાધક બનીએ ? પોતાની જ મુક્તિની વાત આપણે વિચારવી જોઈએ, દુનિયા સાથે આપણને શો મતલબ?' આવી વિચારધારામાં ફસાયેલી વ્યક્તિ દિવસે દિવસે સ્વાર્થી અને નિરાશ બનતી જાય છે. કર્તવ્યો પ્રત્યે ઉપેક્ષા દર્શાવતી રહે છે. આવી વ્યક્તિઓ દરેક ક્ષેત્રે નિષ્ફળ થાય છે.

એવું જોવા મળે છે કે અધ્યાત્મની ચર્ચા કરનારા લોકોમાંથી મોટાભાગના લોકોને ઘણા પૂજાપાઠ કરવા છતાં દરેક ક્ષેત્રમાં નિષ્ફળતા મળે છે. એનું કારણ એ જ છે કે આવા લોકો અધ્યાત્મના સૌથી મુખ્ય અંગ જીવન વિકાસની ઉપેક્ષા કરતા રહે છે અને ફક્ત જપ કે પાઠને જ બધું માની લે છે. આવું એકાંગી તત્ત્વદર્શન કોઈ એક વ્યક્તિને ભલે થોડી શાંતિ કે સંતોષ આપી શકે, પરંતુ સમસ્ત સમાજને એ કોઈ રીતે સ્પર્શતું નથી અને જ્યાં સુધી સમાજનું ઉત્થાન ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિનું સ્થાયી કલ્યાણ થવું કેવી રીતે શક્ય બને ? જેમાં ગુણ, કર્મ, સ્વભાવના વિકાસનું તથા જીવનની સમસ્યાઓનું યોગ્ય સમાધાન કરવાનું વિધાન જોવા ન મળે એવું તત્ત્વજ્ઞાન નથી ઉપયોગી સિદ્ધ થઈ શકતું કે નથી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી શકતું. પ્રાચીનકાળમાં આપણી વિચારધારા

માનવજીવનના દરેક પાસાંને વિકસિત કરવાની ક્ષમતા ધરાવતી હતી, તેથી જ તેને અપનાવનારાઓ ખૂબ જ લાભાન્વિત થયા અને તેઓ જ્યાં ગયા ત્યાં તેમની પ્રશંસા અને પ્રતિષ્ઠા થઈ.

પૂજા અને ઉપાસનાનું અધ્યાત્મવાદમાં મુખ્ય સ્થાન છે, પરંતુ તેની સાથે જ મનુષ્ય પોતાના ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવને ઉત્કૃષ્ટ અને આદર્શ બનાવે એને પણ સાધનાનું અનિવાર્ય અંગ માનવામાં આવે છે. જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં અધ્યાત્મવાદનો સમાવેશ કરીને એવું જીવન જીવવું જોઈએ, જેવું એક માનવ શરીરધારીએ જીવવાનું હોય છે. પૂજાને ઔષધિ અને જીવનવિકાસની પરંપરાઓને પથ તથા પરિચર્યા માનવામાં આવી છે. પથ પાળવામાં આવશે તો જ ઔષધિ લાભ કરશે. ચિકિત્સકે બતાવેલા બધા નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરતા રહીને પણ જે કોઈ આશા રાખે કે દવાનું સેવન કરવા માત્રથી બીમારી દૂર થઈ જશે તો એ તેની ભૂલ માનવામાં આવશે. એ જ રીતે જીવનવિકાસ અને સમાજકલ્યાણના બધા પ્રયત્નોની ઉપેક્ષા કરીને માત્ર ભજનથી લક્ષ્યપ્રાપ્તિ ઈચ્છે છે તેને ભટકી ગયેલો જ માનવામાં આવશે. કોઈ ધર્મગ્રંથમાં જે પૂજા અને ભજનનું વધુ પડતું આલંકારિક ભાષામાં વર્ણન લખી દીધું હોય કે અમુક પૂજા કરવાથી બધું જ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે તો એને મનુષ્યની શ્રદ્ધા વધારવાના ઉદ્દેશ માટેનું આલંકારિક નિરૂપણ જ માનવું જોઈએ. સાચા ભક્તજનોમાં ભક્તિભાવનાની પ્રવૃત્તિઓ પણ પૂર્ણ માત્રામાં હોય છે અને એ આધારે જ એમને દૈવી શક્તિઓ અને જીવનની ઉચ્ચતમ સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે.

સચ્ચરિત્રતા, સદાચાર, સંયમ, પરમાર્થ વગેરે ગુણો પર આધારિત અધ્યાત્મ જ સાચો અધ્યાત્મ કહી શકાય છે. પોતાના ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવનું શોધન અને જીવનવિકાસના ઉચ્ચ ગુણોનો અભ્યાસ કરવો એ જ સાધના છે. ભગવાનને ઘટ-ઘટવાસી અને ન્યાયકારી માની હરઘડી પાપોથી બચતા રહેવું એ જ સાચી ભક્તિ છે. પ્રાણી માત્રનાં હિતની દૃષ્ટિથી ઉદારતા, સેવા, સહાનુભૂતિ અને મધુરતાનો વ્યવહાર કરવો એ જ પરમાર્થનો સાર છે. સચ્ચાર, ઈમાનદારી, સજ્જનતા, સૌજન્ય વગેરે ગુણો વિના કોઈ

મનુષ્ય કહેવડાવવાનો હકદાર બની શકતો નથી. જે પોતાનો સમય, શ્રમ, ધન અને બુદ્ધિને અન્ય લોકોની સેવામાં જેટલો વધુ ખર્ચે છે, વાસ્તવમાં એ તેટલો જ મોટો મહાત્મા માની શકાય છે. સદ્ભાવનાઓ અને સત્પ્રવૃત્તિઓથી જેનું જીવન જેટલું ઓતપ્રોત છે તેને તેટલો જ ઈશ્વરની નિકટ સમજવો જોઈએ. સન્માર્ગ પર ચાલનાર વ્યક્તિને જે આત્મબળ આપમેળે પ્રાપ્ત થાય છે તે કોઈ યોગાભ્યાસીની કઠિન સાધનાથી ઓછું મહત્ત્વપૂર્ણ નથી હોતું. વાસ્તવિક અધ્યાત્મનું સ્વરૂપ આ જ છે એને જ જીવનમાં ધારણ કરનારા વ્યક્તિ પોતાનું કલ્યાણ કરવાની સાથે બીજા અનેક લોકોને પ્રકાશ આપી એમને પણ ઊંચે ઉઠાવવામાં સહાયક બને છે.

આજે દેશવાસીઓને અધ્યાત્મનું સાચું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવે તેની સૌથી વધારે જરૂર છે. તેનું મહત્ત્વ સમજાવવામાં આવે તથા લોકોની વિચારધારાને એ તરફ વાળવામાં આવે. આ મહાન તત્ત્વને ફક્ત કથાવાર્તાનો વિષય ન સમજી જનજીવમાં વ્યવહારિક રૂપે તેનો સમાવેશ થવો અતિ આવશ્યક છે. મનુષ્યનું અંતઃકરણ બદલાતાં જ દુનિયા પણ બદલાઈ જાય છે. હવે સંસારની પરિસ્થિતિઓ ખૂબ જ વિકૃત બની ગઈ છે, તેમનું પરિવર્તન થવું અનિવાર્ય છે, નહિ તો આપણે દિવસે દિવસે પતન અને કષ્ટોના ખાડામાં જ ઊતરતા જઈશું. આ પરિવર્તન બાહ્ય ફેરફારથી શક્ય નહિ બને, પરંતુ એ માટે મનુષ્યની અંતર્યેતનાને જ પ્રભાવિત કરવી જોઈએ. આ પ્રકારના ફેરફારથી જ આપણે બધા રોગ-શોક, કલેશ-કલહ, પાપ-તાપ અને આધિ-વ્યાધિમાંથી છુટકારો મેળવવામાં સફળ થઈ શકીશું. આ સિવાય અન્ય કોઈ ઉપાય નથી કે જેથી સંસારમાં ફેલાયેલી અશાંતિ દૂર થાય અને લોકોને સુખશાંતિનાં દર્શન થઈ શકે.

યુગ નિર્માણ યોજના આ ઉદ્દેશ લઈને જ કાર્યક્ષેત્રમાં ઉતરી છે. આ માધ્યમથી જનતાને સાચા અર્થમાં અધ્યાત્મવાદી બનાવવાનો એક નક્કર પ્રયત્ન કરવામાં આવી રહ્યો છે. એના દ્વારા મનુષ્યોનાં અનેક કષ્ટ અને સંતાપ તો

મટશે જ, પરંતુ સૌથી મોટો લાભ એ થશે કે ભારતનાં મહાન નિધિ ‘અધ્યાત્મ’નું સાચું સ્વરૂપ સમજવા તથા તેને પોતાના વ્યવહારિક જીવનમાં સ્થાન આપવાનો અવસર સામાન્ય જનતાને પ્રાપ્ત થઈ શકશે.

ભારત જે તેની સમસ્ત કઠણાઈઓ હલ કરીને સંસારનું માર્ગદર્શક બનવા ઈચ્છે તો તેનો એકમાત્ર આધાર અધ્યાત્મ જ છે. એના દ્વારા જ આપણો ભૂતકાળ મહાન બની શક્યો હતો અને એના દ્વારા જ ભવિષ્યને ઉજ્જવળ બનાવવાની આશા પણ રાખી શકાય છે. જરૂર ફક્ત એ વાતની છે કે આપણે વ્યવહારિક અધ્યાત્મનું સ્વરૂપ સર્વસામાન્ય લોકોને સમજાવી શકીએ અને તેના પ્રત્યક્ષ લાભોથી લોકોને વાકેફ કરાવી દઈએ.

અશાંતિના દાવાનળમાં બળતો સમસ્ત સંસાર આજે અધ્યાત્મના અમૃત માટે તરસી રહ્યો છે. આપણે આગળ વધીને આ જ મહાન તત્ત્વજ્ઞાનનું સાચું સ્વરૂપ પ્રગટ કરવામાં પોતાની શક્તિ કામે લગાડવાની છે. યુગ નિર્માણ યોજનાનો જ્ઞાનયજ્ઞ આ જ અધ્યાત્મવાદને લોકોના જીવનમાં પ્રવિષ્ટ કરવાની વ્યવહારિક વિધિ છે. આની સંભાવનાઓ પર જેટલો ઊંડાણપૂર્વક વિચાર કરવામાં આવે છે તેટલી જ આશા બંધાય છે અને લાગે છે કે જે આપણે આ માર્ગ પર વધુ દઢતાપૂર્વક ચાલી શકીશું તો પ્રાચીનકાળની જેમ ભારત ફરી ‘સ્વર્ગ’ બનવાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કરી શકશે. સંસારના અન્ય ભાગોના નિવાસીઓ અહીંથી સન્માર્ગે ચાલવાનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી એને ફરીથી પાછું લાવવાનો આ આધ્યાત્મિક પ્રયત્ન આપણા માટે આશાનું કિરણ બનીને આવ્યો છે. એમાં આપણું પોતાનું યોગદાન આપવું જ જોઈએ.

યુગઋષિ ગુરુદેવે સમસ્ત ઋષિઓની આધ્યાત્મિક સંપદાને સમગ્ર રૂપમાં રજૂ કરી છે. ‘અધ્યાત્મ શું હતું? શું બની ગયું? શું હોવું જોઈએ?’ તથા ‘યુગઋષિનું અધ્યાત્મ યુગઋષિની વાણીમાં’ નામના પુસ્તકોમાં એની વિસ્તૃત અને વ્યવહારિક વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. યુવા વર્ગે આ પુસ્તકો અવશ્ય વાંચવાં જોઈએ. હવે યુવા વર્ગ તર્ક, તથ્ય તથા પ્રમાણો પર આધારિત અધ્યાત્મને જ સ્વીકારશે.

કલાની દેવી ગૌરવમય રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત થાય

માનવીના અંતઃકરાણનો સીધો સ્પર્શ કરી તેને પુલકિત અને ભાવવિભોર કરવાની ક્ષમતા કલામાં છે. એની અસર જાદુની જેમ તત્કાળ દેખાય છે. ભાવસંવેદનાને વિકસાવવા, ચિંતનને વાળવા અને અભિરુચિઓને દિશા આપવાની એની ભૂમિકા અનેરી છે. એના સદુપયોગ તથા દુરુપયોગથી કલાકારોએ રાષ્ટ્રો અને સંસ્કૃતિઓને ઉચ્ચ બનાવી અને નીચે ધકેલી છે. કલા તેની સહજ પ્રકૃતિમાં અમૃત છે, પરંતુ એમાં વિકૃતિ આવે ત્યારે એ તીક્ષ્ણ વિષ બની જાય છે. એના દ્વારા સમગ્ર યુગ તથા વ્યાપક જનસમૂહને ઉત્થાનના શિખરે પાણ પહોંચાડી શકાય છે અને પતનની ખાઈમાં પાણ ધકેલી શકાય છે.

કલા સંગીત, નૃત્ય, અભિનય, ચિત્રકલા વગેરે માધ્યમો દ્વારા અભિવ્યક્ત થાય છે. એમાં મનોરંજન, સૌંદર્યપ્રવાહ, ઉદ્દાસ જેવાં કેટલાંય તત્ત્વો ભરેલાં હોય છે. જે માનવ જાતને સંમોહિત કરી તેના સ્વરૂપને બદલી નાખવામાં સક્ષમ હોય છે. ભાવનાઓના વિકાસ અને પરિષ્કારમાં એની ઉપયોગિતા તથા પ્રભાવ નકારી શકાય નહીં. પરંતુ માનવી વિભૂતિઓના અન્ય ક્ષેત્રોની જેમ જ કલાને પણ આજે તેના પતનની છેલ્લી અવસ્થામાંથી પસાર થવું પડી રહ્યું છે. એની જેટલી દુર્ગતિ આ સમયમાં થઈ છે તેટલી માનવી સંસ્કૃતિના ઉદ્ભવથી આજ સુધીના કોઈ પણ કાળમાં થઈ નહિ હોય. મનુષ્યની અંદર રહેલી નીચ વૃત્તિઓને ભડકાવવાનું જ જાણે આજે એનો એકમાત્ર ઉદ્દેશ રહી ગયો છે. કલાકાર, કલાપ્રેમી અને સંચાલક-નિયંત્રક તંત્ર બધા જ એમાં ગુંથાયેલા-જોડાયેલા છે. એમનું સંપૂર્ણ ધ્યાન મનુષ્યની વાસના ભડકાવવામાં તથા કુત્સાને પ્રોત્સાહિત કરવામાં છે. પરિણામે ચારે તરફ પતન અને પરાભવનું વાતાવરણ બનેલું છે. જનમાનસની આકાંક્ષાઓનું કેન્દ્ર રૂપ, વેશ, શ્રંગાર અને યૌન આકર્ષણ સુધી મર્યાદિત થઈ ગયું છે. તેના ફળસ્વરૂપે નૈતિક તથા શારીરિક સ્તરે વ્યક્તિનું ખૂબ ઝડપથી પતન થઈ રહ્યું છે.

એ કલાનો દુરુપયોગ જ છે કે આજે અશ્લીલ ચિત્રો અને પોસ્ટરોથી બજાર ભરેલું છે. પોસ્ટરોની દુકાનોમાં નેવું

ટકા ચિત્રો અર્ધનગ્ન અને વિચિત્ર ભાવો સાથેના જોઈ શકાય છે. જેમાં નારીને રમાણી અને ભોગ્યાના રૂપમાં ચિત્રિત કરવામાં આવે છે. નગરો અને શહેરોમાં રસ્તે ચાલતા આવા વિજ્ઞાપનો અને પોસ્ટરો ભરપૂર દેખાય છે, જેમને કોઈપણ રીતે માનવીય ગરિમાને અનુરૂપ કહી ન શકાય. આવા ભાવનાહીન, કુરુચિપૂર્ણ અને અશ્લીલ ચિત્રોની ઉપસ્થિતિ બજાર સુધી જ મર્યાદિત નથી. એમને ઘરની દીવાલો પર પણ ખૂબ શાનથી ટાંગવામાં આવે છે. કલાના નામે મનુષ્યની પશુવૃત્તિને ભડકાવીને પોતાની તિજોરી ભરનારાઓએ જરા વિચાર કરવો જોઈએ કે આ વ્યવસાય આપણા સમાજ અને પરિવારમાં ઘાતક ઝેર ઘોળી રહ્યું છે, જેમાં એમની પણ ભાવિ પેઢીઓને શ્વાસ લેવાનો છે.

નારીની પવિત્રતા અને શાલીનતા ટકાવી રાખવી એ પરિવાર તથા સમાજની સુખશાંતિના હિતમાં છે. તેને માતા, બહેન તથા પુત્રીના રૂપમાં જ ચિત્રિત કરવામાં આવે. રમાણી અને કામિનીનું પણ એનું રૂપ હોઈ શકે છે, પરંતુ તેની સીમા દામ્પત્યજીવનની મર્યાદાઓ સુધી જ સીમિત રહેવી જોઈએ. સૌંદર્યના અસંખ્ય આધારો અને ક્ષેત્રો છે જેમાં ચિત્રકાર અને કલાકાર તેની કલાત્મક સંવેદના તથા માર્મિકતાનો પરિચય આપી જનમાનસનો સ્તર ઊંચો ઉઠાવી શકે છે. મહાપુરુષો, આદર્શ ચરિત્રો, લોકસેવીઓના જીવન પ્રસંગો તથા પ્રેરણાપદ ઘટનાઓના ચિત્રણ જેવા કેટલાય પક્ષ છે, જેમાં કલાકાર પોતાનો રંગ ભરીને જનમાનસમાં શ્રેષ્ઠતા જાગૃત કરતા સંસ્કારો જગાડી શકે છે, એ માટે કલા ક્ષેત્રની એ વિભૂતિઓનો સહયોગ અપેક્ષિત છે, જે પોતાની કલાની મદદથી જનમાનસમાં ઊર્ધ્વગામી ભાવનાઓનો સંચાર કરી શકે.

કલામાં સંગીતનું આગવું સ્થાન છે. માનવી હૃદયને તરંગિત કરવામાં તેના જાદુઈ પ્રભાવથી બધા પરિચિત છે. એને ઉચ્ચ ભાવનાઓ સાથે જોડવાથી મનોરંજન સાથે લોકમાનસના પરિષ્કારના રૂપમાં પ્રભાવી રીતે રજૂ કરી શકાય છે. આજે

સંગીતનાં વિચિત્ર રૂપો સામે આવી રહ્યાં છે જે ખૂબ જ હલકું અને વિચિત્ર મનોરંજન રજૂ કરે છે. આજે તો ફિલ્મી ગીતો જ યુગગીત બની ગયા છે. બાળક, વૃદ્ધ અને યુવાન બધા તેની ધુનો ગાતા જોવા મળે છે, જ્યારે આ પ્રકારના મોટાભાગનાં ગીતોની શૈલી અને વિષયવસ્તુ પ્રેરણાહીન, ભડકાવનાર અને હલકી રહે છે.

કલાત્મક સંવેદના નાટ્યમંચ તથા અભિનયના માધ્યમથી પણ અભિવ્યક્ત થાય છે. જોકે વિજ્ઞાનના આધુનિક યુગમાં એનું વિકસિત રૂપ સિનેમાએ મુખ્ય સ્થાન લઈ લીધું છે. સંગીત સંમેલન, કવિ સંમેલન અભિનય, નાટક વગેરે ક્ષેત્રો આજે ઓછાં થતા મરણતોલ સ્થિતિ સુધી જઈ પહોંચ્યાં છે અને આ બધાનો આત્મા સિનેમામાં સમાતો જાય છે. જનમાનસ પર મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રભાવ પાડતા કલાનાં માધ્યમોમાં આજે આ જ સૌથી પ્રભાવશાળી માધ્યમ છે.

જે સિનેમાનો ઉપયોગ આદર્શવાદિતા, સમાજનિર્માણ રાષ્ટ્રની સમસ્યાઓના સમાધાન અને વિશ્વશાંતિની દિશામાં કરવામાં આવ્યો હોત તો એ સ્વસ્થ મનોરંજનની સાથે લોકમંગલની અદ્ભુત સંભાવનાઓ રજૂ કરી શક્યો હોત. આ દિશામાં નાના-મોટા પ્રયાસો જ થયા છે, મોટેભાગે એનો પ્રવાહ ઊંધી દિશામાં જ વહી રહ્યો છે. પ્રેરક પ્રસંગના કથાનકો, દૃશ્ય ચરિત્ર તથા અભિનય વગેરે જવલ્લે જ દેખાય છે. એમાં મહદઅંશે ઉદ્દંડતા, હિંસા અને ઉગ્રતા ભડકાવનારા પ્રસંગો જ વધારે હોય છે. સમાજવિજ્ઞાનીઓ પણ આ સત્ય સાથે સહમત છે કે સમાજમાં વધી રહેલી હિંસા અને ગુનાઓ સાથે એનો સીધો સંબંધ છે. કિશોરવયના લોકો અને ભાવુક જનતાને એ પોતાના મોહપાશમાં જકડીને એવો તડપાવી રહ્યો છે કે અધિકાંશ કળીઓ ખીલતાં પહેલાં જ કરમાઈ જાય છે. ફક્ત ટી.વી.ના પ્રચલન અને વીડિયો ક્રાંતિએ આ સત્યને વધુ વ્યાપક બનાવી દીધું છે.

આ વાત સિનેમા સુધી રહી હોત તો એનો દુષ્પ્રભાવ કિશોર-કિશોરીઓ અને યુવક-યુવતીઓ સુધી જ મર્યાદિત રહ્યો હોત, પરંતુ ટી.વી. અને વીડિયો ક્રાંતિને કારણે તો હવે એને સંપર્કમાં ધરઆંગણે રમતા અબુધ બાળકો પણ આવી ગયા છે. હવે એમને પણ ટી.વી.ના વિભિન્ન ચેનલો પર પ્રસારિત થતા કાર્યક્રમોની ધુનમાં નાચતા-ફૂદતા જોઈ શકાય છે. બાળકોનું મન ભીની માટી જેવું હોય છે, તેના પર જેવી

છાપ પાડવામાં આવે તેવું જ એ ઢળી જાય છે. બાળકોની ઉંમર સંસ્કારોના બીજરોપણ માટેની હોય છે. સંયોગ કે પરિસ્થિતિવશ એમને જે સંસ્કાર મળી રહ્યા છે તે જોતાં એ આશા ધૂળમાં મળવા લાગી છે કે તેઓ સમાજ અને રાષ્ટ્રના તેજસ્વી તથા ચરિત્રવાન નાયક કેવી રીતે બની શકશે. કલા ક્ષેત્રની વિભૂતિઓએ આ પ્રવાહને આદર્શ દિશા આપવામાં મહાન ભૂમિકા નિભાવવી પડશે.

એક સમય એવો પણ હતો, જ્યારે કલાની મહાન શક્તિનો ઉપયોગ અંતઃકરણને ભાવવિભોર કરવા અને તેના ઊર્ધ્વગામી દિશામાં નિયોજિત કરવા માટે થતો હતો. ત્યારે કલા ભક્તિરસની આસપાસ રહેતી હતી. મૂર્તિકલા, કીર્તન, સ્તવન, વંદન, નૃત્ય વગેરે સમસ્ત કલાત્મક પ્રયાસો ભક્તિરસના વિકાસ માટે કરવામાં આવતા હતા. એનાથી અંતઃકરણને તરંગિત કરી ભાવનાત્મક તુષ્ટિનો આનંદ પણ મળતો હતો અને આસ્થાઓને આદર્શવાદી બનાવવાનો ઉદ્દેશ પણ પૂરો થતો હતો. વાસ્તવમાં કલાના આવા ઉદ્દેશપૂર્ણ પ્રયાસોને જ પ્રશંસનીય માની શકાય છે. જે કલાને વ્યભિચારિણી બનાવી તેનાથી હલકું મનોરંજન અને કુત્સાઓને ભડકાવતું પ્રયોજન પૂરું કરવામાં આવે તો એનાથી મનુષ્યનું પશુતા અને પિશાચપણ તરફ પતન થવું સુનિશ્ચિત છે. વર્તમાન કલા મનુષ્ય અને સમાજના આવાં જ દુર્દેશપૂર્ણ દૃશ્યો રજૂ કરી રહી છે.

શાંતિકુંજના યુગનિર્માણ મિશનને કલાની આવી સંકટમય સ્થિતિને જોતાં પોતાના સીમિત સાધનો છતાં કલાને પોતાના આદર્શને અનુરૂપ રજૂ કરવા અને તેના માધ્યમથી જનમાનસને શ્રેષ્ઠતા તથા આદર્શવાદીતા તરફ પ્રેરિત કરવા માટે નાના છતાં મહત્વપૂર્ણ કદમ ઉઠાવ્યા છે. સંગીતના માધ્યમથી જનમાનસની ભાવસંવેદનાને વિકસાવવા તથા લોકમંગલ તરફ પ્રેરિત કરવાનો પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે. મિશનના સમર્પિત ગીતકારોએ ભાવપૂર્ણ અગ્નિગીતોની રચના કરી છે, જેમને યુગગીતોના રૂપમાં લોક માનસ વચ્ચે ભાવપૂર્ણ અને સુમધુર શૈલીમાં કુશળ સંગીતકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી રહ્યા છે. મિશનના સંગીત વિભાગે અતિ સરળતાપૂર્વક તથા અતિ અલ્પકાળમાં સસ્તાં અને સર્વસુલભ રીતે યુગગીતો શીખવાનું બીડું હાથમાં લીધું છે. એક માસના યુગ શીલ્પી સત્ર અને ત્રિમાસિક સત્રોના માધ્યમથી અત્યાર સુધી હજારો

યુગ ગાયક તૈયાર થઈ ચૂક્યા છે, જેઓ પોતપોતાના ક્ષેત્રોમાં યુગ ગાયન દ્વારા લોકોને તરંગિત કરી એમને આત્મકલ્યાણ તથા લોકકલ્યાણના પંથે ચાલવા પ્રેરિત કરી રહ્યા છે.

નાટ્યમંચના માધ્યમથી ઐતિહાસિક આદર્શ પુરુષોના જીવનચરિત્ર, તેમના પ્રેરણાદાયી પ્રસંગો અને યુગ સમસ્યાના સમાધાન અંગેના વિષયોને એક્શન સોંગ તથા નાટ્ય અભિનયના માધ્યમથી પ્રભાવશાળી રીતે રજૂ કરવામાં આવી રહ્યા છે. મિશનના સમર્પિત કાર્યકર્તાઓમાં જ રહેલી પ્રતિભાઓ એમાં પોતાની ભૂમિકાની સાર્થકતા પ્રદર્શિત કરે છે. મનોરંજન સાથે લોકશિક્ષણનો આ નાટ્યમંચ ખૂબ પ્રભાવી લાગ્યો છે અને દર્શકોએ પણ એને ખૂબ જ પસંદ કર્યો છે.

વિજ્ઞાનની આધુનિક શોધોનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરી કલાનાં વિવિધ ક્ષેત્રોને નવેસરથી વિકસાવવામાં આવી રહ્યાં છે. શાંતિકુંજનો ઈ.એમ.ડી. વિભાગ આ કાર્યને સમર્પિત ભાવે કરી રહ્યો છે. એમાં ઑડિયો સંગીત, પ્રવચન તથા નાનાં-નાનાં નાટકો અને સંગીત સાથે જોડાયેલી નૃત્યનાટિકાઓની વીડિયોગ્રાફી પ્રારંભિક દોરમાં શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ પ્રયાસો ખૂબ જ પ્રશંસનીય અને લોકપ્રિય રહ્યા. આ સિવાય વંદના પ્રધાન ગીતો, વ્યક્તિ, પરિવાર, નારી જીવન તથા રાષ્ટ્રીય ભાવનાઓને ઉત્કૃષ્ટતા તરફ લઈ જતા ગીતો વગેરે પણ બનાવવામાં આવ્યાં, જેમને ભારે લોકપ્રિયતા મળી.

આ પ્રયાસો સિવાય મનોરંજનની સૌથી સશક્ત શોધ ફિલ્મના માધ્યમથી આદર્શોન્મુખ પ્રેરણા પ્રવાહ પ્રસ્તુત કરવા માટે મિશન દ્વારા નાનો છતાં મહત્વપૂર્ણ પ્રયાસ કર્યો છે, જેણે સાકાર રૂપ લઈ લીધું છે. સીરિયલ ‘મંચન’ આ પ્રયાસની પ્રથમ કડી હતી. આ સીરિયલ ૧૯ ઓગસ્ટથી શરૂ થઈ ચૂકી છે. એમાં બુદ્ધકાળથી માંડીને ભારતના સ્વતંત્રતા-સંગ્રામ સુધીનો ઇતિહાસ સમેટી લઈ દેશના વિભિન્ન મહાપુરુષો તથા મહાન નારીઓના પ્રેરણાપદ પ્રસંગોનું ફિલ્મીકન કરવામાં આવ્યું છે. આ શ્રેણીમાં જ ગાયત્રી, દેવાત્મા હિમાલય વગેરે કેટલીય સીરિયલોનું નિર્માણ તથા પ્રસારણ થનાર છે.

મનોરંજન મનુષ્યની અનિવાર્ય જરૂરિયાત છે, એ લોક-રંજન અને લોકશિક્ષણ સાથે પણ જોડાય, એમાં જ તેની સાર્થકતા છે. શાંતિકુંજે આ દિશામાં યુગની મહત્વની આવશ્યકતાને અનુરૂપ કદમ ઉઠાવ્યા છે. એને સમગ્ર યુગપ્રવાહ સુધી વિસ્તારવા માટે ઘણી કલાવિભૂતિઓની જરૂરિયાત અનુભવવામાં આવી રહી છે. કલાની દેવી તેના વિભૂતિવાન માનસ પુત્ર-પુત્રીઓ પાસે પોતાનો છુટકારો મેળવવા માટે પોકારી રહી છે. આપણી ઈષ્ટદેવીને તેના ગૌરવમય રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં જ કલાક્ષેત્રના વિભૂતિવાનોના જીવનની સાર્થકતા છે.

તંદુરસ્તીનું રહસ્ય

તે વખતે બીમારીઓ એક પહાડ પર રહેતી હતી. તે દિવસોની વાત છે, એક ખેડૂતને જમીન ઓછી હોય એવું લાગ્યું. તેથી એણે પહાડ તોડવાનું શરૂ કર્યું. પહાડ ખૂબ ગભરાયો, એણે બીમારીઓને આદેશ આપ્યો દીકરીઓ ! આ ખેડૂત પર તૂટી પડો અને એને નષ્ટ કરી નાખો. બીમારીઓ દંડ બેઠક લગાવીને આગળ વધી અને ખેડૂત પર ચઢી બેઠી. ખેડૂતે કોઈની પરવા ન કરી અને પોતાના કામમાં લાગેલો રહ્યો. શરીરમાંથી પરસેવાની ધારા નીકળી અને એમાં લપટાઈને બીમારીઓ પણ વહી ગઈ. પહાડે કોંઈતે થઈને શાપ આપી દીધો - મારી દીકરી થઈ તમે આટલું પણ કામ નથી કર્યું, હવે જ્યાં ત્યાં જ પડી રહો. ત્યારથી બીમારીઓ મહેનતુ લોકો પર અસર કરી શકતી નથી. ગંદા અને આળસુ લોકો જ એમના શિકાર બને છે.

“આપણે બદલાઈશું - યુગ બદલાશે”

“આપણે સુધરીશું - યુગ સુધરશે”

વર્તમાન નારકીય પરિસ્થિતિઓને ભવિષ્યના સુખશાંતિમય સ્વર્ગીય વાતાવરણમાં બદલવા માટે ચિંતન જ માત્ર એક કેન્દ્રબિંદુ છે, જેના પર વ્યક્તિની દિશા, પ્રતિભા, ક્રિયા, સ્થિતિ તથા પ્રગતિનો પૂરેપૂરો આધાર રહેલો છે. ચિંતનની ઉત્કૃષ્ટતા કે નીચતાના આધાર પર વ્યક્તિ દેવ અથવા અસર બને છે. સ્વર્ગ તથા નરકનું નિર્માણ પૂર્ણ રીતે મનુષ્યના પોતાના હાથમાં છે. પોતાના ભાગ્ય અને ભવિષ્યનું નિર્માણ સૌ કોઈ પોતે જ કરે છે. ઉત્થાન અને પતનની ચાવી ચિંતનની દિશાને માનવામાં આવી છે. આપણે આપણી પરિસ્થિતિઓ જે ઉત્કૃષ્ટ સ્તરની બનાવવી હોય તો એને માટે એક અનિવાર્ય શરત એ છે કે પોતાના ચિંતનની ધારને નીચેની દિશામાં જતી રોકીને એને શ્રેષ્ઠતાની દિશામાં વાળી દો. આ વળાંક જ આપણો સ્તર, સ્વરૂપ અને પરિસ્થિતિઓને બદલવામાં સમર્થ થઈ શકે છે. ચિંતન ખરાબ સ્તરનું હોય અને આપણે મહાનતાનું વરણ કરી શકીએ એ સંભવ નથી. સંકીર્ણ અને સ્વાર્થી લોકો અનીતિથી ભલે થોડા પૈસા ભેગા કરી લે, પરંતુ તેઓ એ વિભૂતિઓથી સર્વથા વંચિત જ બની રહેશે કે જે વ્યક્તિત્વને પ્રખર અને પરિસ્થિતિઓને સુખશાંતિથી ભરપૂર તથા સંતોષજનક બનાવી શકે છે.

સમાજ એ વ્યક્તિઓનો બનેલો સમૂહ છે. લોકો જેવા હશે એવો જ સમાજ તથા રાષ્ટ્ર બનશે. દીન દુર્બળ સ્તરની જનતા ક્યારેય સમર્થ અને સ્વસ્થ રાષ્ટ્રનું નિર્માણ નહીં કરી શકે. ધર્મ, શાસન, વ્યવસાય, ઉદ્યોગ, ચિકિત્સા, શિક્ષણ, શિલ્પ, કલા વગેરે બધાં જ ક્ષેત્રોમાં નેતૃત્વ જનતાના માણસો કરે છે અને જ્યારે જનમાનસનું સ્તર નીચો જ હોય તો ઊંચો, સારાં સમર્થ અને પ્રાણવાન વ્યક્તિત્વો નેતૃત્વ માટે ક્યાંથી આગળ આવશે?

વ્યક્તિ અને સમાજની સમગ્ર પ્રગતિને માટે ચિંતનની સ્વસ્થ દિશા તથા ઊંચા દષ્ટિકોણનું હોવું જરૂરી છે. આની

પૂર્તિ આજથી જ કરી શકાય અથવા તો હજારો વર્ષ પછી, પરંતુ પ્રગતિનો પ્રભાવ એ દિવશે જાણાશે કે જે દિવસે એવો બરાબર અનુભવ થશે કે આ દુર્દશામાંથી છુટકારો પામવા માટે દુર્બુદ્ધિનો ત્યાગ કરવો આવશ્યક છે. આજની સ્થિતિમાં સૌથી વધુ શૌર્ય, સાહસ, પરાક્રમ અને પુરુષાર્થ એ છે કે આપણે સંપૂર્ણ મનોબળ એકતું કરીને આપણી તથા આપણાથી સંબંધિત વ્યક્તિઓની વિચારશૈલીમાં એવું પ્રખર પરિવર્તન રજૂ કરીએ, જેમાં વિવેકની જ સ્થાપના થઈ હોય અને અવિવેકપૂર્ણ દુર્ભાવનાઓ તથા દુષ્પ્રવૃત્તિઓને પગ નીચે કચડી નાખવામાં આવે.

મૂઢતા અને દુષ્ટતા પ્રત્યેના મોઢે આપણને અસહાય અને કાયર બનાવી દીધા છે. જેને અનુચિત તથા અનિચ્છનીય સમજીએ છીએ, એને બદલવા તથા સુધારવાનું સાહસ નથી કરી શકતા. આપણામાં ન તો સત્યને અપનાવવાનું સાહસ છે કે ન તો અસત્યને ત્યાગવાનું. આપણે જાણીએ છીએ ખરા કે આપણે બિનઉપયોગી વિચારણા તથા પરિસ્થિતિઓથી ઘેરાયેલા છીએ, પરંતુ જ્યારે સુધાર તથા બદલવાનો પ્રશ્ન આવે છે તો પગ કાંપવા લાગે છે અને જીવ ગભરાવા લાગે છે. કાયરતા નસેનસમાં વ્યાપી ગઈ છે. પોતાની ખોટી માન્યતાઓ સામે જે નથી લડી શકતા તેઓ આક્રમણકારી સ્ત્રમે કેવી રીતે લડશે? જેઓ પોતાના વિચારોને નથી સુધારી શકતા તેઓ પરિસ્થિતિઓને કેવી રીતે સુધારશે?

યુગ પરિવર્તનનો શુભ આરંભ પોતાની મનોભૂમિના પરિવર્તનની સાથે શરૂ કરવો જોઈએ. આપણે લોકો નવનિર્માણના સંદેશવાહક તથા અગ્રદૂત છીએ. પરિવર્તનની પ્રક્રિયા આપણે આપણા ચિંતનની દિશાને વિવેકપૂર્ણ બનાવીને વિનિર્મિત કરવી જોઈએ. જે અસત્ય છે, અથોગ્ય છે, બિનઉપયોગી છે એને છોડીને આપણે સાહસ દેખાડીએ. હવે બહાદુરીનો મુગટ એમના માથા પર બાંધવામાં આવશે

જેઓ પોતાની દુર્બળતાઓ સામે લડી શકે અને બિનઉપયોગિતાનો અસ્વીકાર કરે. નવનિર્માણના અગ્રદૂતોની સાહસિકતા આ સ્તરની હોવી જોઈએ. એમણે સૌપ્રથમ પોતાની બિનઉપયોગી માન્યતાઓને બદલી નાખીને અને પોતાની જીવનપદ્ધતિમાં આવશ્યક ફેરફાર કરવા માટે એકવાર પૂરેપૂરું મનોબળ એકઠું કરી લેવું જોઈએ અને બીજાંઓનાં નિંદા, સ્તુતિની, વિરોધકે સમર્થનની ચિંતા કર્યા વગર નક્કી કરેલા માર્ગ પર ચાલવું જોઈએ.

આવાં મોટાં કદમ જે લોકો ઉઠાવી શકે છે એમની પાસેથી એ આશા રાખી શકાય કે તેઓ યુગપરિવર્તનના મહાન અભિયાનમાં સાચેસાચ યોગદાન આપી શકશે.

જાણકારી આપવા તથા ગ્રહણ કરવા જેવી આવશ્યકતા વાણી અને લેખની દ્વારા પૂરી કરી શકાય છે. તર્ક અને સાબિતી રજૂ કરીને વિચારોને બદલી શકાય છે, પરંતુ અંતરમાં જામી ગયેલી આસ્થાઓ તથા ઘણા લાંબા સમયથી ચાલી આવતી પ્રવૃત્તિઓને બદલવા માટે સમજવટથી પણ મોટો આધાર રજૂ કરવો પડશે અને તે એ છે કે “પોતાનો આદર્શ તથા ઉદાહરણ રજૂ કરવાં.” અનુકરણની પ્રેરણા આમાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. બીજાઓને એ સીમા સુધી પ્રભાવિત કરવા કે તેઓ પણ અયોગ્ય બાબતોને છોડવાનું સાહસ દેખાડી શકે એ ત્યારે જ શક્ય છે કે જ્યારે એવા સાહસિક લોકોના અનુકરણીય આદર્શોને રજૂ કરી શકીએ.

આજે આદર્શવાદિતાની મોટી મોટી વાતો કરનારા બીજાઓને ઉપદેશ આપનારા ઘણા છે, પણ જેઓ પોતાનું ઉદાહરણ રજૂ કરી શકે એવા નિષ્ઠાવાન લોકો જેવા નથી મળતા. આ એ જ કારણ છે કે ઉપદેશ આપવા કરવામાં આવેલો શ્રમ વ્યર્થ જઈ રહ્યો છે. અને સુધારની ઈચ્છિત આવશ્યકતા પૂરી થઈ શકતી નથી.

જનમાનસના પરિવર્તનની મુખ્ય આવશ્યકતાને જો સાચે જ પૂરી કરવી હોય તો એનો રસ્તો એક જ છે કે આદર્શોને જીવનમાં ઉતારી શકે તેવા સાહસિક લોકોનું એક એવું દળ તૈયાર થાય, જેઓ પોતાના આચરણ દ્વારા સિદ્ધ કરે કે આદર્શવાદિતા કેવળ બીજાને ઉપદેશ આપવાની ક્રિયા નથી, પરંતુ એને જીવનમાં ઉતારી પણ શકાય છે. આનું પ્રમાણ કરવા માટે આપણે જ આગળ આવવું પડશે. બીજાઓના

ખત્તા પર બંદુક રાખીને ગોળી ન ચલાવી શકાય. આદર્શ કોઈ બીજે રજૂ કરે અને નેતૃત્વ આપણે કરીએ એ વાત હવે નહીં બને. આપણે આપણી આસ્થાની પ્રમાણિકતા પોતાના આચરણ દ્વારા સિદ્ધ કરવી પડશે. આચરણ જ હંમેશાં પ્રમાણિક રહ્યું છે, એનાથી જે લોકોને અનુકરણની પ્રેરણા મળે છે.

આજે જનમાનસમાં એ ભય અને ભ્રમ એ ઊંડે સુધી ધૂસી ગયો છે કે આદર્શવાદી જીવનમાં કષ્ટ અને મુશ્કેલીઓ જ રહેલી છે. શ્રેષ્ઠ વિચારો કેવળ કહેવા સાંભળવા માટે જ છે એમને વ્યાવહારિક જીવનમાં કાર્યન્વિત નથી કરી શકાતા. પ્રાચીનકાળના મહાપુરુષોનાં ઉદાહરણ રજૂ કરવા પૂરતાં નથી. ઉત્સાહ તો પ્રત્યક્ષથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. જે સામે છે એનાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. જે સામે છે એનાથી જ અનુકરણની પ્રેરણા ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. તેથી આ અભાવ તથા આવશ્યકતાની પૂર્તિ કોઈકે તો પૂરી કરવી જ પડશે. એના વગર વિકૃતિઓ અને વિપત્તિઓના વર્તમાન સંકટમાંથી છુટકારો નહીં મળી શકે.

આ આવશ્યકતા આપણે લોકોએ જ પૂરી કરવી પડશે. બીજા લોકો એનાથી પાછળ હટી રહ્યા છે. એમને નેતાગીરી, યશ, પ્રશંસા અને માન પ્રાપ્ત કરવાની લાલસા તો છે, પરંતુ પોતાને આદર્શવાદના પ્રતીકના રૂપમાં પોતાને રજૂ કરવાનું સાહસ નથી થઈ શકતું. આજના અનેક કહેવાતા લોકસેવકો ખોટી લોકમાન્યતાઓના જ અનુગામી બની ગયા છે.

ધાર્મિક ક્ષેત્રના મોટાભાગના નેતા, સંત, મહંતો, જનતાની રૂઢિઓ, મૂઢતાઓ અને આંધળી પરંપરાઓનું પોષણ એ ખોટી હોવા છતાં પણ કરી રહ્યા છે. રાજનૈતિક નેતા પોતે ચૂંટણીમાં જીતવા માટે મતદારની ખોટી માગણીઓ પણ પૂરી કરવા માટે માથું ઝુકાવી દે છે. આ સ્થિતિમાં રહેલા લોકો જનમાનસના પરિષ્કાર જેવી લોકમંગળની મૂળભૂત આવશ્યકતાઓ પૂરી કરી શકવા માટે સમર્થ નથી થઈ શકતા. આ પ્રયોજનની પૂર્તિ તેઓ કરશે, જેમનામાં લોકરંજનના બદલે લોકનિર્માણને માટે આગળ વધવાનું, નિંદા, અપયશ અને વિરોધ સાહન કરવાનું સાહસ હોય. સ્વતંત્રતા-સંગ્રામના સૈનિકોએ બંદુકની ગોળીઓ ખાધી

હતી. બૌદ્ધિક પરાધીનતાની વિરુદ્ધ શરૂ કરેલા આપણા વિચારક્રાંતિ સંગ્રામમાં ભાગ લેનાર સેનાનીઓએ કમસે કમ ગાળો ખાવા તો તૈયાર રહેવું પડશે.

જે લોકો ખાવાથી ડરશે એ અનિચ્છનીય બાબતો વિરુદ્ધ અવાજ કેવી રીતે ઉઠાવી શકશે? અન્યાય સામે લડી કેવી રીતે શકશે? એટલે યુગપરિવર્તનના આ મહાન અભિયાનનું નેતૃત્વ કરી શકવા માટેની આવશ્યક શરત એ છે કે આ ક્ષેત્રમાં કોઈ યશ અને માન મેળવવા માટે નહીં, પરંતુ વિરોધ, નિંદા અને તિરસ્કાર પામવાની હિંમત લઈને આગળ આવે નવનિર્માણના સુધારાત્મક અભિયાનને ગતિશીલ બનાવવામાં થનારા વિરોધ અને તિરસ્કારને સહન કરવા માટે આગળ કોણ આવે? એના માટે પ્રખર મનોબળ અને પ્રયંસ સાહસની જરૂર પડે છે. એને એક દુર્ભાગ્ય જ કહેવું જોઈએ કે મૂર્ધન્ય સ્તરના લોકો પણ સાહસવિહીન નિર્વીય

દેખાઈ રહ્યા છે અને શૌર્ય તથા પરાક્રમના માર્ગમાં આવનારી મુશ્કેલીઓથી ગભરાઈને આગળ વધવાની હિંમત જ નથી કરી શકતા.

આજે સાચા અધ્યાત્મને કલ્પનાલોકમાંથી નીચે આણીને વ્યવહારિક જીવનમાં ઉતારવાની ખૂબ આવશ્યકતા છે. પોતાનો અનુકરણીય આદર્શ ઉપસ્થિત નહીં કરી શકે તો સમાજના નવનિર્માણનું ધરતી ઉપર સ્વર્ગના અવતરણનું પ્રયોજન પૂરું નહીં થાય. જરૂરિયાત એ વાતની છે કે આપણે આપણું સઘળું સાહસ એકઠું કરીને પોતાની વાસનાઓ, તૃષ્ણાઓ, સંકીર્ણતાઓ અને સ્વાર્થીપણા સામે લડી શકીએ. આ ભવબંધનોને કાપી નાખીએ અને જીવનને એવું પ્રકાશવાન બનાવીએ કે જેની આભાથી વર્તમાન યુગનો અંધકાર દૂર થઈ જાય અને ઉજ્જવળ ભવિષ્યની સંભાવનાઓ પ્રકાશિત થઈ ઊઠે.

પ્રાચીનકાળમાં સહસ્ર બહુ નામનો એક સ્વેચ્છાચારી રાજા થઈ ગયો. જેની ચાર ભુજાઓ હતી. નિરકુંથ રાજાને જ્યારે જમદગ્નિએ સમજાવ્યા ત્યારે તે કોપિત થયો અને પીડા આપીને એમના પ્રાણ લઈલીધા. આ સમાચાર મળતાં જ એમના પુત્ર પરશુરામ દુઃખી થયા, અને અનીતિ વિરુદ્ધ આક્રોશનો અભાવ જોઈને નારાજ પણ થયા. આને તેમણે વ્યક્તિગત હાનિ ન સમજતા સમષ્ટિગત સમસ્યા માની તેમણે શાસકની અનીતિ, અયોગ્ય વ્યવહાર તથા પ્રજાના અજ્ઞાન રૂપી અંધકારનો નાશ કરવા માટે સંકલ્પ કર્યો અને કટોર તપશ્ચર્યાપૂર્વક મહાકાલની આરાધનામાં લાગી ગયા.

લોકમંગલ માટે માગવા આવેલ સાધકને મહાકાલે પરશુ નામનું અસ્ત્ર આપ્યું, જેથી જેઓ પાપ અને અન્યાયથી તથા અવિવેક અને અજ્ઞાનથી ઘેરાઈને પોતાનો અને સંસારનો વિનાશ કરી રહ્યા હતા તેમના માથા કાપી શકે.

પરશુરામે બંધા અત્યાચારીઓના માથા કાપી નાખ્યા. આનું અલંકારિક વિવેચન એ છે કે, એમણે તેમના મગજમાં ધરમૂળથી ફેરફાર કરી નાખ્યો. અત્યાચારીને સદાચારી બનાવી દીધા. પરશુ એટલે કે પ્રબળ પ્રચાર અને સમર્થ જ્ઞાનયજ્ઞ. જનમાનસના પરિવર્તન માટે પ્રભાવી લોકશિક્ષણની જરૂર પણ હતી. માથું કાપવાનો અર્થ છે, વિચાર બદલી નાખવા. મહાકાલે પરશુરામને સફળતાનો આશીર્વાદ પણ આવ્યો અને સહયોગનું પ્રયંસ પ્રતીક પરશુ પણ. એમની રચનાત્મક અને સંઘર્ષાત્મક શક્તિઓ નિર્ધારિત દિશામાં લાગી ત્યારે જ લોકમાનસ પર તેનો પ્રભાવ પડ્યો.

જ્ઞાનના દિવ્ય નેત્રોથી જ ભગવાનનું દર્શન શક્ય છે

અર્જુન અત્યાર સુધી ભગવાન કૃષ્ણને સાથે રમતો મિત્ર જ માનતો હતો, પરંતુ જ્યારે ગીતાનું જ્ઞાન સાંભળ્યું ત્યારે અર્જુનને ખબર પડી કે જેમને એ પોતાનો મિત્ર સમજે છે એ કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ નથી, ભગવાન છે. ભગવાન કૃષ્ણે કહ્યું- અર્જુન, તું મારી શરણે આવ. અર્જુનના મનમાં શંકા જાગી કે ભગવાનની તો ચાર ભુજઓ છે, જેમાં શંખ, ચક્ર, ગદા અને પદ્મ હોવાં જોઈએ. ભગવાન કૃષ્ણ તો સામાન્ય મનુષ્ય જેવા જ છે. અર્જુને ભગવાન કૃષ્ણને કહ્યું- મને આપ પોતાના વિરાટ રૂપનાં દર્શન કરાવો. ઈશ્વરદર્શન દિવ્ય દષ્ટિથી

ભગવાન કૃષ્ણે કહ્યું- હે અર્જુન ! આ ચામડાની આંખો વડે તું ભગવાનને જોઈ નહિ શકે. તારું વિચારવું વ્યર્થ છે કે ભગવાન કમળના ફૂલ પર બેઠા છે કે શેષનાગ પર આરામ કરી રહ્યા છે કે ચાર ભુજઓવાળા દેખાશે, આવું તો કોઈએ જોયું નથી કે જોશે પણ નહિ. ભગવાનને જોવા માટે જ્ઞાનનાં નેત્ર (દિવ્ય નેત્ર) જોઈએ. જ્ઞાનની આંખ ખૂલે છે, ત્યારે જ ભગવાનનાં દર્શન થાય છે. જો કોઈ બાળકનું મૃત્યુ થઈ જાય તો રાતદિવસ તેનું જ ધ્યાન રહે છે અને સ્વપ્નમાં પણ એ જ દેખાય છે. ઘણીવાર એવું થાય છે કે કેટલાક લોકો કહે છે આજે રાત્રે ભગવાન શંકરને નંદી પર બેઠેલા જોયા છે. તેઓ આશીર્વાદ આપી રહ્યા હતા. એમને જો પૂછવામાં આવે કે શું શંકરજી આપને સુખશાંતિ, સ્વાસ્થ્ય, ધન વગેરે આપી ગયા? તો કહેવામાં આવે છે કે એવું નથી થયું. ભગવાન આપના ઘરમાં આવ્યા અને આપને ન શાંતિ મળી કે ન સુખસગવડો મળી. આવો આશીર્વાદ અને એવું દર્શન શું કામનું ? શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું, હે અર્જુન! ચામડાની આંખો વડે ભગવાન જોઈ શકાતા નથી, હું તને જ્ઞાનની આંખો આપું છું. અર્જુન! હવે તું ભગવાનનું સ્વરૂપ જો. ભગવાનનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ આ જ છે. ભગવાન

શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને દિવ્ય જ્ઞાનનાં નેત્ર આપ્યાં, અર્જુને ભગવાનને હજારો અને લાખો રૂપોમાં જોયા. કાગ-કાગમાં ભગવાનને જોયા. એક વંશીવાળો જ ભગવાન નથી. કૂતરાં-બિલાડી, પશુપક્ષી, મનુષ્ય વગેરે બધામાં ભગવાનનું સ્વરૂપ દેખાયું. અર્જુને કહ્યું, મેં હજારો માથાં, હજારો નેત્ર અને હજારો ભુજઓવાળા ભગવાનને જોયા. હે ભગવાન ! આપ બધી જગ્યાએ સમાન રૂપથી વિદ્યમાન છે. આપનો નથી ક્યાંય આદિ કે નથી અંત. આપને મેં વિશ્વરૂપે જોયા છે. ભગવાને કહ્યું- જે મને બધી જગ્યાએ જુએ છે, બધી જગ્યાએ મારી સત્તાને જ જુએ છે, એ જ મારો ભક્ત છે. જે મને ક્ષીરસાગર અને બદ્રીનારાયણમાં શોધે છે તે ભટકી જાય છે. જે મને સર્વત્ર જુએ છે તે મને ક્યારેય ભૂલતો નથી. જે મને બધાના આત્મામાં સમાયેલો માને છે, એ જ પરમગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. ગીતાનો આ જ ભાવ રામાયણમાં પણ બતાવવામાં આવ્યો છે, તુલસીદાસજી વંદના કરી રહ્યા છે-

સીંચ-રામ મય સબ જગ જાની ।

કરહું પ્રનામ જૈરિ જુગ પાની ॥

“જડ-ચેતન બધામાં ભગવાનની સત્તાને સમાયેલી જાણીને બન્ને હાથ જોડીને એમનાં ચરણકમળની વંદના કરું છું. જે હરઘડી દરેક જગ્યાએ પરમાત્માનાં દર્શન કરે છે, તે જ યોગી છે. ચોર્યાસી લાખ યોનિઓમાં જળચર, નભચર બધાં પ્રાણીઓમાં ભગવાનની સત્તા અને તેનું સ્વરૂપ જાણી એ ભગવાનને પ્રણામ કરે છે, આવું સ્વરૂપ જે મનુષ્ય જુએ છે, એ જ ભક્ત હોય છે. ક્યારેક મક્કા-મદીના, ક્યારેક દ્વારકા-મથુરા તો ક્યારેક અયોધ્યા-કાશીમાં જોવા કે રહેવાથી ભગવાન મળતા નથી. ભગવાન તો સમર્પણથી મળે છે જ્યારે એક બુંદ સમુદ્રમાં ભળી જાય છે. ત્યારે તે સમુદ્ર બની જાય છે અને ધન્ય થઈ જાય છે.

કણ-કણમાં સમાયેલી પરમાત્મ સત્તા

બીજા સ્વરૂપમાં જ્યારે ભગવાન માટી ખાઈ રહ્યા હતા ત્યારે માતા યશોદાએ કહ્યું- તેં માટી ખાધી છે ? ભગવાને ના કહ્યું અને યશોદાને જ્યારે મોઢું ખોલીને બતાવ્યું તો એમને સંપૂર્ણ વિશ્વ-બ્રહ્માંડનું સ્વરૂપ જોવા મળ્યું. બીજી એક ઘટના આવે છે જ્યારે કૌશલ્યા માતા ભગવાન રામને પારાણમાં ઝુલાવી રહી હતી ત્યારે વિચારી રહી હતી કે શું ભગવાન આવો હોય છે? રડે પણ છે, હસે પણ છે, ભગવાન તો અજર-અમર હોય છે. ત્યારે ભગવાને હસીને પોતાનું સ્વરૂપ બતાવ્યું કે તે પશુ, પક્ષી, વૃક્ષ, બાળક બધામાં સમાયેલો છે. ત્યારે માતા કૌશલ્યાનું અજ્ઞાન દૂર થઈ ગયું. કાકભુશુંડીને પણ આ પ્રકારની જ શંકા થઈ હતી, એમને પણ ભગવાને પોતાનું વિરાટ સ્વરૂપ બતાવ્યું હતું. હકીકતમાં જે પોતાનામાં સંપૂર્ણ વિશ્વને અને સંપૂર્ણ વિશ્વમાં પોતાને જુએ છે, તે જ સાચો યોગી છે.

એકવાર એક તીર્થયાત્રી વૃંદાવનમાં આવ્યો. એને કોઈ પૂજારીએ કહ્યું- ભગવાન કૃષ્ણ રોજ આવે છે. કુંજ ગલીઓમાં વાંસળી વગાડતા રહે છે. પૂજારીઓએ એક-એકથી ચઢિયાતી કહાનીઓ બતાવી. એ વ્યક્તિએ કહ્યું- મને આપ શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન કરાવશો? પૂજારીએ કહ્યું, દસ હજાર રૂપિયા આપવા પડશે. પૂજારીએ બે છોકરાઓને રાધાકૃષ્ણનો વેશ પહેરાવીને બતાવી દીધા. યાત્રીએ માની લીધું કે એ જ રાધાકૃષ્ણ છે, પરંતુ રૂપિયા વહેંચવાના કારણે જ્યારે પૂજારીઓમાં ફૂટ પડી તો ઝઘડો એટલો વધ્યો કે પોલીસ કાર્યવાહી કરવી પડી. ચારસો વીસનો કેસ ચાલ્યો. આજકાલ જ્યાં જઈએ ત્યાં ભગવાનના નામે આવા ઉહ્ણ બનાવનારા લોકો મળી જાય છે.

જે ભગવાનને કણ-કણમાં વ્યાપેલો માની લે છે, જે સૌની અંદર પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી લે છે તે ઘરમાં બેસી શકતો નથી. એ ભગવાનની સેવામાં જ લાગેલો રહેશે. પછી એ ભગવાનનું જ કામ કરે છે. એમ નથી કહેતો કે મારે દુકાન ચલાવવાની છે, ખેતી કરવાની છે, ઘરનું કામ કરવાનું છે. પછી એ બહાનાં બતાવતો નથી.

જ્યારે મનુષ્યને ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર થઈ જાય છે ત્યારે એ બધું કામ એનું સમજીને જ કરે છે. એ મંદિરમાં જે ભગવાનને જુએ છે, એ તો પ્રતીક માત્ર છે. અસલ પૂજા તો એ જ હોય છે જે પ્રાણીમાત્રની સેવા દ્વારા કરવામાં આવે છે.

ભગવાન કરતાં ભક્ત મોટો

એકવાર એક ખેડૂતે દેવર્ષિ નારદને કહ્યું કે આપ વિષ્ણુલોક જઈ રહ્યા છો તો મહેરબાની કરીને પૂછી આવજો કે મારે સંતાન નથી તો શું મારા ભાગ્યમાં સંતાન છે ? નારદે ખેડૂતનો આ સવાલ ભગવાનને પૂછ્યો. ભગવાન વિષ્ણુએ ધ્યાન લગાવીને જોયું અને કહ્યું - નારદ, એના ભાગ્યમાં વીસ જન્મ સુધી કોઈ સંતાન નથી. નારદ વિષ્ણુલોકથી પાછા આવ્યા અને ખેડૂતને બતાવ્યું કે આપના ભાગ્યમાં વીસ જન્મ સુધી કોઈ સંતાન નથી. ખેડૂતને ઘણું દુઃખ થયું. થોડા દિવસો બાદ એક સાધુ આવ્યો, ઓળે કહ્યું- જે એક રોટલી ખવડાવશે એને એક બાળક અને જે બે રોટલી ખવડાવશે એને બે બાળક આપીશ. ખેડૂતે કહ્યું- મહારાજ ! આપ પંદર રોટલી ખાઈ લો. છોકરો નહિ આપો તો એક છોકરી જ આપી દો. મહાત્માએ કહ્યું- હું ફક્ત બે રોટલી જ ખાઉં છું. ખેડૂતે બે રોટલી આપી. તે જ વખતે સાધુએ બે સંતાનનો પિતા થવાનો આશીર્વાદ આપ્યો. એ ખેડૂતના ઘરમાં એક વર્ષ બાદ એક બાળકે જન્મ લીધો અને ત્રણ વર્ષ બાદ બીજા બાળકે જન્મ લીધો. બંને બાળકો સુંદર હતાં. કેટલાંક વર્ષો બાદ નારદ એ ખેડૂતના ઘેર આવ્યા અને જોયું કે બે બાળકો રમી રહ્યા છે. ખેડૂતને પૂછ્યું કે આ બાળકો કોના છે? ખેડૂતે કહ્યું- નારદજી! આપ તો એમ જ ખોટું બોલો છો, આ બાળકો તો મારા જ છે. નારદજીને ખૂબ ક્રોધ આવ્યો, તેઓ વિષ્ણુ પાસે તરત જ ગયા અને ભગવાનને દંડવત્ કરી બોલ્યા- ભગવન્ ! આપ મારાથી કેમ ખોટું બોલો છો? ભગવાન વિષ્ણુએ કહ્યું - ચાલો થોડું ફરી આવીએ. વિષ્ણુ ભગવાન અને નારદજી એક જંગલમાં ગયા. ત્યાં જોયું કે એક મહાત્મા કુટીરમાંથી તલવાર લઈને બહાર આવ્યો અને થોડા સમય સુધી હવામાં તલવાર ચલાવતો રહ્યો. તે પછી

તલવાર મૂકી નીકળ્યો. આગળ બગીચો હતો, જ્યાં કેરી, કેળાં વગેરેનાં વૃક્ષ હતાં બધાંમાં ફળો લાગેલાં હતાં, પરંતુ મહાત્મા સૂકાં પાંદડા ખાવા લાગ્યો. વિષ્ણુ ભગવાને કહ્યું- જુઓ નારદ ! નારદજી બોલ્યા - આ તો મોટો પાગલ છે. આ તો ફળ હોવા છતાં પણ સૂકાં પાંદડાં ખાઈ રહ્યો છે. ભગવાને કહ્યું- ચાલો એની પાસે જઈને પૂછીએ. વિષ્ણુ ભગવાને કહ્યું- મહાત્માજી ! આપ તલવાર કેમ ધુમાવી રહ્યા હતા? મહાત્માએ કહ્યું- મારા પાણ ઘણા શત્રુઓ છે જે ભગવાનને કષ્ટ આપે છે, એમને માટે અભ્યાસ કરી રહ્યો હતો. મહાત્માજી આપ આટલાં ફળો હોવા છતાં સૂકાં પાંદડા કેમ ખાવ છો? એ મહાત્માએ જવાબ આપ્યો- આ મારાં નાનાં-નાનાં બાળકો માટે, મનુષ્યજાતિ માટે સુરક્ષિત છે. હું આ ફળો ખાઈ લઈશ તો તેઓ શું ખાશે? મહારાજ એ તો ઠીક છે, પરંતુ આપ લીલાં પાંદડાં ખાઈ શકતા હતા, આપે સૂકાં પાંદડાં જ કેમ ખાધા ? મહાત્માએ કહ્યું- ભેંસ, બકરી પાણ ભગવાને બનાવેલા જીવ છે, હું જે લીલાં પાંદડાં ખાઈ લેત તો એમને શું મળત? મને ભૂખ લાગી હતી તો સૂકા પાંદડાં ખાઈને ભૂખ શાંત કરી લીધી. વિષ્ણુ ભગવાને નારદજીને કહ્યું- એ ખેડૂતનાં બાળકો મારા આપેલાં નથી, એ બાળકો આ ભક્તે આપેલાં છે. ભક્ત ભગવાન કરતાં મોટાં હોય છે. મારી વાત ટળી જાય, પરંતુ ભક્તની વાત ટળતી નથી. જે શરીરને શુભ કાર્યોમાં અને મનને ઉત્કૃષ્ટ વિચારોમાં લગાડે છે, એ જ મારો સાચો ભક્ત છે.

અસલ ભક્તની ઓળખાણ

એક દિવસ ભગવાન શંકર-પાર્વતી આકાશમાર્ગે જઈ રહ્યા હતા. પાર્વતીજીએ જ્યેં કું એક જગ્યાએ હજારોની ભીડ જઈ રહી હતી. પાર્વતીજીએ શંકરજીને કહ્યું- સ્વામી! આ બધા લોકો ક્યાં જઈ રહ્યા છે. શંકરજીએ કહ્યું- આ બધા ગંગાસ્નાન માટે જઈ રહ્યા છે. આજે સોમવતી અમાસ છે, આ દિવસે ગંગાસ્નાન કરનારા સ્વર્ગમાં જાય છે. માતા પાર્વતીએ કહ્યું- અત્યારે તો આપણે સ્વર્ગમાંથી આવી રહ્યા છીએ, ત્યાં તો ફક્ત એક હજાર મકાનો છે. એ તો બતાવો કે આ એક જ જગ્યાએ હજારો લોકો સ્નાન

કરી રહ્યા છે તો આ સંસારમાં કેટલા લોકો તીર્થસ્નાન કરી રહ્યા હશે, પછી આટલા લોકને સ્વર્ગમાં સ્થાન કેવી રીતે મળશે? શંકરજી બોલ્યા- આ બધા ફક્ત દેખાવ કરનારાઓ છે, સાચા ભક્તો તો આમાં નથી જ. લાખોમાં કોઈ એક જ સ્વર્ગનો અધિકારી હશે. માતા બોલ્યા- મહારાજ ! સિદ્ધ કરી બતાવો. શંકરજીએ કહ્યું- ચાલો, આપણે પરીક્ષા લઈએ. શંકરજીએ કોઢીનું રૂપ ધારણ કરી લીધું અને જે રસ્તે લોકો સ્નાન કરવા જઈ રહ્યા હતા ત્યાં બેસી ગયા. પાર્વતીજી એમની પાસે ઊભા થઈ ગયા. રસ્તે જે પાણ આવતો એ પાર્વતીને પૂછતો - આ કોણ છે? પાર્વતીજી કહેતા કે આ મારા પતિ છે. થોડી મદદ કરો, અમે પાણ ગંગાસ્નાન કરી લઈએ. દરેકને પાર્વતીજી આવું જ કહેતા, પરંતુ જે આવતો તે એ જ કહેતો- તું આને છોડી દે, મારી સાથે ચાલ. આ તો કોઢી છે. મારી સાથે ચાલ. તને બધી સુવિધા મળશે. પાર્વતીજીએ શંકરજીને કહ્યું - આ તો ખૂબ દુષ્ટ છે. જે આવે છે તે કહે છે કે મારી સાથે ચાલ. શંકરજીએ કહ્યું - મેં કહ્યું હતું ને કે આમાં સાચા ભક્તો નથી, જે સ્વર્ગમાં જઈ શકે. આ તો બધા મેળો જેવા જઈ રહ્યા છે. પાર્વતીજીએ કહ્યું - મહારાજ ! હવે ચાલો. શંકરજીએ કહ્યું- ઊભા રહે ! હમણાં સાચો ભક્ત આવશે. એક માણસ આવ્યો, પાર્વતીજીએ મદદ માટે પ્રાર્થના કરી. એ માણસે પહેલા પાર્વતીજીને પ્રણામ કર્યા અને કહ્યું - આપ જેવી સતી માતાઓથી જ આ પૃથ્વી ટકેલી છે. સતી મા ! હું આપનાં દર્શન કરીને ધન્ય બની ગયો. એ ભક્ત એમને ખભે બેસાડીને ગંગાસ્નાન માટે લઈ ગયો. ત્રણેએ સ્નાન કર્યું. પછી ભક્તે કહ્યું - માતા ! મારી પાસે થોડો સત્તૂ છે, આપણે બધાં બેસીને ખાઈએ. ત્રણેએ સત્તૂ ખાધો. શંકરજીએ પાર્વતીજીને કહ્યું - આ લાખોમાં આ એક જ ભક્ત છે જે સ્વર્ગમાં જશે. જેની અંદર કડુણા અને દયા હોય છે તે જ સાચો ભક્ત હોય છે.

સાચો જ્ઞાની કોણ ?

રાજા પરીક્ષિતને તક્ષક નાગ કરડવાનો હતો. ઘરના બધા લોકો દુઃખી હતા. શુકદેવજીએ ભાગવત કથા સંભળાવી. શુકદેવજીએ એક કહાની રાજાને સંભળાવી કે જેથી એમની

ચિંતાઓ દૂર થઈ જાય. એક જંગલ હતું, એમાં એક શિકારી રહેતો હતો. એના ઘરમાં હાડ, માંસ અને ચામડું જ પડી રહેવું. એ રસ્તે જો કોઈ જતો તે ભટકી જતો. શિકારી એમને પોતાનાં ઘરમાં રોકાવા દેતો. ત્યાં હાડ, માંસ અને ચામડાની ગંધ એના મગજમાં પેસી જતી અને તેઓ ત્યાં જ રહેવા લાગતા. એમને ત્યાં જ રહેવાનું મન થતું ત્યારે એમને મારી-મારીને ભગાડવા પડતા. એક દિવસ રાજ જંગલમાં રસ્તો ભૂલી ગયો, સાંજે એણે શિકારીને રાત રોકાવા દેવા માટે પ્રાર્થના કરી. શિકારીએ કહ્યું - એક રાત રોકાઈ શકો છો. રાજ આખી રાત ત્યાં રહ્યો, ત્યાં એનું મન લાગી ગયું. હવે એ ત્યાંથી જવા માગતો ન હતો.

એનું મન એટલું રમી ગયું કે યાદ અપાવવા છતાં એ ત્યાંથી ન ગયો. ખૂબ જ મહેનતે એને રાજધાની મોકલવામાં આવ્યો. હાડમાંસની ગંધ બીજું કંઈ નહીં પણ આપણો શરીર સાથેનો સંપર્ક જ છે. એમાં આવ્યા બાદ જીવાત્મા તેને છોડવા માટે રાજી થતો નથી.

જ્યારે મનુષ્યનાં જ્ઞાનચક્ષુઓ ખૂલી જાય છે, ત્યારે તેની ગતિવિધિઓ પણ જુદી થઈ જાય છે. લોભ અને મોહ દૂર થઈ જાય છે. એ વ્યક્તિ ધન અને જમાખોરી સાથે સંબંધ નથી રાખતી. દુનિયાના લોકો એને પાગલ કહે છે, પરંતુ એ જ સાચો જ્ઞાની હોય છે.

એકાંત ક્યાંય નથી

એક વિદ્યાર્થીને શિક્ષકે થોડાં કેળાં આપ્યાં અને કહ્યું - ચૂપચાપ એકલા ખાઈ લેજો, બીજને આપીશ નહીં, નહિ તો બીજા વિદ્યાર્થી ખાઈ લેશે. વિદ્યાર્થીએ કેળાં ન ખાતાં પાછા આપી દીધાં. જ્યારે એને કારણ પૂછવામાં આવ્યું તો એણે કહ્યું - મને એકાંત જગ્યા ન મળી દરેક જગ્યાએ ભગવાન જોઈ રહ્યો છે, પછી એકાંત સ્થળ ક્યાં ? જો ભગવાનને બધી જગ્યાએ જુએ છે તે ક્યારેય કુમાર્ગામી નથી થતો.

એક છોકરો પિતા સાથે કથા સાંભળવા ગયો. કથાવાચક પંડિત કથા સંભળાવી રહ્યા હતા કે ભગવાન દરેક જગ્યાએ સમાયેલો છે. બીજા દિવસે એ જ બાપ-દીકરા જે કથા

સાંભળી રહ્યા હતાં, તેઓ રાત્રે ચોરીથી કોઈનો પાક કાપવા ગયા. છોકરાએ બૂમ પાડી - પિતાજી ! ભાગો ! ભાગો ! ખેતરનો માલિક જોઈ રહ્યો છે. બંને ભાગ્યા, દૂર જઈને પિતાએ પૂછ્યું - બતાવ, માલિક ક્યાં છે ? છોકરો બોલ્યો- ખેતરનો માલિક તો દરેક સ્થળે મોજૂદ છે. કોટિ-કોટિ નેત્રો વડે જોઈ રહ્યો છે. કથામાં નહોતું સાંભળ્યું કે ભગવાન દરેક સ્થળે મોજૂદ છે.

જેને એ વિશ્વાસ થઈ જાય છે કે ભગવાન સર્વવ્યાપી છે. શું એ ખોટું કામ કરી શકે છે ? ના, જેઓ ભગવાનને બધી જગ્યાએ સમાયેલા માને છે એમના ક્રિયાકલાપો જ બદલાઈ જાય છે.

અનાથ બાળક ભગવાનનું સ્વરૂપ

વિનોબાના પિતા એક અનાથ બાળકને ઘરે લઈ આવ્યા હતાં, એને પુત્ર કરતાં પણ વધુ પ્રેમ આપીને પોષણ આપ્યું. વિનોબાની માતા એને ગરમ રોટલી આપતી હતી અને પોતાનાં બાળકોને વાસી રોટલી આપતી. વિનોબાએ એક દિવસ માતાને પૂછ્યું- મા, તું અમને વાસી રોટલી આપે છે અને આને ગરમ રોટલી આપે છે, આવું કેમ ? વિનોબાની માતાએ કહ્યું - તું તો મારો દીકરો છે અને આ બીજનો છે, એ અતિથિ છે, મહેમાન છે અને મારા માટે ભગવાન છે. દીકરાને ઠંડી રોટલી પણ ખવડાવી શકું છું, પરંતુ ભગવાનને વાસી રોટલી નહીં ખવડાવું. વિનોબાની માતા સમાન દરેક માતાનું હૃદય હોય તો એમના પુત્રો સંત જ બનશે. ભગવાનની વાતો માનવાનો અર્થ એ છે કે, એમની વાતોનો જીવનમાં સમાવેશ કરવો.

કર્તવ્યપાલન જ પૂજા છે

બે માળી હતા. રાજાએ બંનેને જુદા-જુદા બગીચા આપ્યા. રાજાએ બંનેને કહ્યું- આ બગીચાને ખાતર-પાણી આપી લીલોછમ રાખજો. એક માળી રાજાની તસવીર લટકાવીને એની પૂજા કરતો, માળા પહેરાવતો ધૂપ-દીપ-નેવેદ્ય ચઢાવતો અને બગીચા પર કોઈ ધ્યાન આપતો ન હતો. ધીમે ધીમે બગીચો પૂરો સૂકાઈ ગયો. બધી સુંદરતા ખતમ થઈ ગઈ. બીજા માળી બગીચાની રખવાળી,

નિંદામાણ, ખાતર-પાણી વગેરે કરતો રહ્યો, એણે રાજની તસવીર ન મૂકી, પૂજા કરી નહીં, પરંતુ પોતાનું કર્તવ્ય નિભાવ્યું, એક દિવસ રાજ બગીચા જેવા ગયો. એક માળીને જેયું તો એ રાજની તસવીર સામે બેસી ઘંટી વગાડી રહ્યો હતો, માળા જપી રહ્યો હતો, આરતી ઉતારી રહ્યો હતો અને બગીચો સૂકો પડ્યો હતો. બીજા માળીને જેયું, એનું સંપૂર્ણ ધ્યાન બગીચા પર હતું. તેની દેખરેખ અને સારસંભાળ રાખતો હતો. ફૂલ ખીલી રહ્યાં હતાં. ચારેતરફ બગીચો લીલોછમ લહેરાઈ રહ્યો હતો. રાજએ એ માળીને નોકરીમાંથી કાઢી મૂક્યો જે તેની આરતી ઉતારતો અને પૂજા કરતો હતો અને બીજા માળીને ઈનામ આપવામાં આવ્યું જે પોતાનું કર્તવ્ય સારી રીતે નિભાવી રહ્યો હતો. આજકાલ લોકો પણ ભગવાનનું પૂજન તો કરે છે, પરંતુ તેની આજ્ઞાનું પાલન કોઈ કરતું નથી, તેના આદર્શો પર કોઈ ચાલતું નથી, પોતાનું કર્તવ્ય પૂરું કરતા નથી, તો ભગવાન પણ આવી વ્યક્તિઓ પર પ્રસન્ન થતાં નથી.

દુર્ગુણ છોડ્યા બાદ જ ભગવાનનાં દર્શન

એક સાધુ પાસે એક ચોર આવ્યો અને કહ્યું - મને ભગવાનનાં દર્શન કરાવી દો. સાધુએ કહ્યું - કાલે આવજો. બીજા દિવસે ચોર આવ્યો, સાધુએ એને ચાર પથ્થર માથા પર રાખી સાથે ચાલવાનું કહ્યું. સાધુ એને સાથે લઈ પર્વત પર ચઢવા લાગ્યા. સાધુ તો ઝડપથી ચાલી રહ્યા હતા. પરંતુ ચોરને પથ્થરના વજનથી થાક લાગી રહ્યો હતો. ચોર કહેવા લાગ્યો- થોડો ભાર ઓછો કરી દો. સાધુએ એક પથ્થર ઉતારવા દીધો. ફરી થોડે દૂર જઈ ચોરે ફરીથી કહ્યું. આ રીતે ચારેય પથ્થર એક-એક કરી નીચે ઉતારી દીધા.

ત્યારે જ એ પર્વત ચઢી શક્યો. સાધુએ કહ્યું - જે રીતે ચાર પથ્થર રાખી આપ અહીં સુધી ચઢી ન શક્યા, તે જ રીતે કામ, ક્રોધ, મદ અને લોભરૂપી આ ચારે પથ્થર તમારા માથા પર બેઠા હોય ત્યાં સુધી તમે ભગવાનનાં દર્શન પણ કરી શકતા નથી.

અંતઃકરણનો વિસ્તાર વધારો

એક કૂવો હતો. એણે સમુદ્રને કહ્યું - તમે બધાને છાતીએ લગાડ્યા છે. નદીઓ, નાળાંઓ બધાને છાતીએ લગાડ્યા છે, પરંતુ મને છાતીએ લગાડ્યો નથી. સમુદ્રે કહ્યું - મારો પ્રેમ તો બધા માટે એકસરખો છે. અરે, અભાગિયા ! તે ચારે બાજુએથી ઘેરો બાંધી રાખ્યો છે, તું સંકુચિતતા અને સ્વાર્થીપણું નહીં છોડે ત્યાં સુધી મને કેવી રીતે મળી શકીશ? તે થોડા વિસ્તારને પોતાનું ઘર માની લીધું છે. પોતાનું મકાન, પોતાનો દીકરો, પોતાની દુકાન અને પોતાની મિલકતને જ બધું માની લીધું છે. 'વસુધૈવ કુટુંબકમ્'ની ભાવના રાખ. આપણે બધાએ પોતાના વિસ્તારો નાના બનાવી લીધા છે. એથી ભગવાન નથી મળી શકતા.

ભગવાન કહે છે, તું મારા સ્વરૂપને જે અને સમજ. મને ચામડાની આંખોથી નહીં જેઈ શકે, તે માટે જ્ઞાનની આંખો જેઈએ. જ્ઞાનની આંખો વડે જે, ત્યારે જ જીવન સફળ થશે. તેથી આપણે પોતાના જ્ઞાનનાં નેત્ર ખોલીશું, એમના દ્વારા જેઈશું તો ભટકીશું નહીં અને જીવનનો લાભ મેળવીશું. ગીતા આપણને જ્ઞાનની આંખો વડે જેવાની પ્રેરણા આપે છે.

સમયદાનને બદલે અંશદાન

બિહારના ગુમલા જિલ્લાના કામડારા ગામના અધ્યાપક શ્રી પંચરામ સાહુએ એક જ્ઞાનયજ્ઞ સંયોજકનું બ્રાહ્મણોચિત માસિક ખર્ચ રૂ. ૫૦૦ દર મહિને મથુરા મોકલતા રહેવાનો સંકલ્પ કર્યો છે. આ રીતે સમયદાનને બદલે અંશદાન આપી ગુરુદેવના આદેશનું પાલન કરી રહ્યાં છે. આપ પણ આવું કરી શકો છો.

|| સંતવાણી-સ્વામી રામતીર્થ ||

રાષ્ટ્રના આત્માને વિકસાવનાર સિદ્ધાંત

સ્વામી રામતીર્થના અમેરિકા પ્રવાસ દરમિયાન એક સ્ત્રી એમની પાસે આવી. પોતાને રામ બાદશાહ તરીકે ઓળખાવતા એ વિલક્ષણ યોગીની વિશેષતાઓ સાંભળીને આવેલ એ સ્ત્રીએ સ્વામી આગળ દુઃખ વ્યક્ત કર્યું. સાંભળ્યું હતું કે, સ્વામી રામતીર્થ તેમની પાસે આવનારાઓને સુખ અને આનંદ વહેંચતા હતા. લોકો એમની પાસે રડતા આવે છે અને પ્રસન્ન-પ્રકુલ્લિત થઈ પાછા જાય છે. સ્વામી રામ પાણ સદા હસતા રહે છે. એમને ક્યારેય કોઈએ ખિન્ન ન જોયા. એટલે સુધી કે ઐશ્વર્ય અને પ્રભુતાની મસ્તીમાં ડૂબેલા લોકોએ એમનાં અપમાન કર્યાં, છતાં તેઓ પ્રસન્ન દેખાયા.

એ અપમાનનું વર્ણન તેઓ આ પ્રમાણે કરતા, બાદશાહ રામતીર્થનું આજે ઘણું અપમાન થયું. ખૂબ મજા આવી. ખૂબ ગાળો મળી, લોકોએ ધુત્કાર્યાં. આમ કહી તેઓ ખૂબ હસતા રહેતા. એ દુઃખી સ્ત્રીનું બાળક મરી ગયું હતું. એકલી હોવાને કારણે તેને વધુ વિષાદ થયો હતો. એ સ્ત્રીએ સ્વામીજી પાસે સુખ અને શાંતિ માટે પ્રાર્થના કરી. સ્વામી રામતીર્થે કહ્યું, રામ આનંદ વેચે છે, પરંતુ તેનું મૂલ્ય ચૂકવવું પડે છે. આ સાંભળતાં જ એ મહિલા ઉત્સાહમાં આવીને કહેવા લાગી, હા હા, હું મૂલ્ય ચૂકવવા તૈયાર છું. આપ જે કહેશો તે આપીશ. જેટલું કહેશો તેટલું આપીશ, પરંતુ મારા ચિત્તને શાંતિ મળવી જોઈએ. સ્વામીજીએ કહ્યું, “રામના રાજ્યમાં આ સિક્કો ચાલતો નથી. તમારે રામના જગતમાં ચાલતો સિક્કો આપવો પડશે.”

મહિલાએ ઉત્સુકતા દર્શાવી અને પૂછ્યું કે શું કરવું પડશે? સ્વામી રામતીર્થે કહ્યું, “ઘણું સાદું, તમારે આનંદના રાજ્યમાં પ્રવેશ મેળવવાનો છે તો આ નાનકડા બાળકને અપનાવો. એને પોતાના બાળકની જેમ પ્રેમ આપો.” આમ કહી એમણે નીચો બાળક તરફ ઈશારો કર્યો. એ

બાળક અનાથ હતું. માતા-પિતાનું કોઈ દુર્ઘટનામાં મૃત્યુ થઈ ગયું હતું. મહિલા થોડી ખચકાઈ. એ બોલી, આ ઘણું મુશ્કેલ છે. સ્વામીજીએ એ જ સહજતાથી કહ્યું, “તો પછી આનંદ પ્રાપ્ત કરવો મુશ્કેલ છે.” કોણ જાણે એ સ્વામી રામતીર્થની વાણીનો પ્રભાવ હતો કે એ સ્ત્રીની અંદર જાગેલી શાંતિની તરસ, થોડી ગડમથલ બાદ એણે નીચો બાળકને અપનાવી લીધો. તેની અંદર જાણે પ્રેમ અને સંગીતનું ઝરણું ફૂટી નીકળ્યું. ત્યારબાદ સિસ્ટર સ્ટેલાના નામથી વિખ્યાત થયેલ એ વિદુષીએ લાંબા સમય સુધી વેદાંતનો પ્રચાર કર્યો.

પાશ્ચાત્ય જગતને પહેલી વાર જે બે સંન્યાસીઓએ વેદાંત અને અધ્યાત્મનો પરિચય કરાવ્યો, એમાંના એક હતા સ્વામી રામતીર્થ તથા બીજા સંન્યાસી સ્વામી વિવેકાનંદ હતા. સ્વામી વિવેકાનંદના વ્યક્તિત્વ અને વિચારો સાથે ઘણી સમાનતા હોવા છતાં સ્વામી રામતીર્થ કેટલીક બાબતોમાં વિલક્ષણ હતા. દટાભાવ વેદાંતની સાધનાનું મુખ્ય અંગ છે. સ્વામી રામતીર્થના સંબંધમાં પ્રસિદ્ધ છે કે એમણે આ ભાવ પૂર્ણતા સુધી સિદ્ધ કરી લીધો હતો. તેથી તેઓ પોતાને વિશે ચર્ચા કરતી વખતે બીજા પુરુષમાં બોલતા હતા. એમણે ક્યારેય એવું કહ્યું નહીં કે મેં આ જોયું. તેને વ્યક્ત કરતી વખતે તેઓ એ જ કહેતા કે રામે આ જોયું.

વેદાંતના સંબંધમાં સામાન્ય ધારણા એવી છે કે, એ પલાયનનો અને સંસારથી મુક્ત થવાનો ઉપદેશ આપે છે. મોટાભાગના વેદાંતી જે રીતે ઉદાસ જોવા મળે છે અને સંસારને મિથ્યા માનવાનો ઉપદેશ આપે છે તે જોતાં એવું પણ લાગે છે કે વેદાંત એક રીતે પલાયનવાદી દર્શન છે. સ્વામી રામતીર્થની મસ્તી અને બિન્ધાસ્તપણું જોઈને કોઈ કહી ન શકે કે વેદાંત યા અધ્યાત્મ જીવન પ્રત્યે દુર્લક્ષ સેવવાનો માર્ગ બતાવે છે. તેમના મતે જીવનનો ઉદ્દેશ ઉદાસ થવાનો

નહિ, પરંતુ આનંદ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. સંસારનું અવલોકન જ્યારે પરમાત્મ દૃષ્ટિથી કરવામાં આવે છે ત્યારે ચારે તરફ આનંદ જ આનંદ, સૌંદર્ય જ સૌંદર્ય અને કલ્યાણ જ કલ્યાણ દેખાય છે. દૃષ્ટિ અમર્યાદ બની જાય છે અને ત્યારે કશું જ અસુંદર દેખાતું નથી.

સ્વામી રામતીર્થનું જીવન ઘણાં કષ્ટો અને સંઘર્ષોમાં વીત્યું. સંઘર્ષ અને પડકારોને સાથે લઈને જ જાણે તેઓ જન્મ્યા હતા. સંવત ૧૯૩૦ (સન ૧૯૭૩)ની દીવાળી પર પંજાબના મુલરીવાલા ગામમાં જન્મેલા સ્વામી રામતીર્થની માતાનો થોડા દિવસોમાં જ સ્વર્ગવાસ થયો. એમનું ભરણપોષણ માસીના ઘેર થયું. માસી સ્વભાવે સાધ્વી હતાં અને પોતાના ભત્રીજા રામને કથા, કીર્તન, દેવદર્શન વગેરે માટે સાથે જ લઈને જતાં. માસીની દેખરેખમાં જ એમની શિક્ષા-દીક્ષા થઈ.

એક તો ગામ અને એમાંય કરબો અને કરબામાં ઉચ્ચસ્તરનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા એમણે મુશ્કેલ પડકારો જ જોયા. સંપૂર્ણ વિદ્યાર્થીજીવન દરમિયાન એમની આર્થિક સ્થિતિ અત્યંત દયનીય રહી. ઘણીવાર ભૂખ્યા પેટે રહી જવું પડતું. તેમ છતાં તેઓ અત્યંત બુદ્ધિશાળી હતા. હંમેશ પ્રથમ ક્રમે આવતા. બી.એ.માં પ્રથમ આવ્યા તેથી એમને સાઠ રૂપિયા માસિક શિષ્યવૃત્તિ મળવા લાગી. ત્યારે થોડી મુશ્કેલી દૂર થઈ, પરંતુ આ શિષ્યવૃત્તિને પણ તેઓ ગરીબ વિદ્યાર્થીઓની સહાયતા માટે વહેંચી દેતા.

ગણિત એમનો પ્રિય વિષય હતો. મુશ્કેલ સવાલો ઉકેલવા તે એમને માટે વ્યસન બની ગયું હતું. એમાં રાતો વિતાવતા. એકવાર તો દસ મુશ્કેલ સવાલો વિશે એમણે સંકલ્પ કર્યો કે સવાર થતાં સુધી હલ ન કરી શક્યો તો માથું ધડથી જુદું કરી નાખીશ. સવાલો માટે હાથમાં કાગળ અને કલમ લીધા અને હલ ન કરી શકવાની સ્થિતિમાં માથું કાપવા માટે પથારી નીચે ધૂરો પણ મૂકી દીધો. રાતના ત્રીજા પહોરે સુધી નવ સવાલો હલ કરી લીધા. છેલ્લો સવાલ કંઈક વધુ મુશ્કેલ હતો. વારંવાર પ્રયત્ન કરવા છતાં એ હલ થતો ન હતો. સવારના પહેલા કિરણે ધરતીનો સ્પર્શ કર્યો

હશે કે સ્વામી રામને એમની પ્રતિજ્ઞા યાદ આવી ગઈ. તેઓ ઊઠ્યા, પથારી નીચે મૂકેલો ધૂરો બહાર કાઢ્યો અને ગરદન પર મૂકી દબાવ્યો. લોહીના થોડાંક ટીપાં બહાર આવ્યાં અને તે જ ક્ષણે એમને ભાસ થયો કે પ્રશ્નનો ઉત્તર વીજળીના ચમકારા જેવો એમના મગજમાં મળી ગયો છે. સ્વામી રામે એ જવાબ વાંચી લીધો અને ધૂરો પાછો મૂકી દીધો. આ ઘટનાની વ્યાખ્યા કરતાં સ્વામીજીએ લખ્યું છે, જ્યારે પણ તમે પોતાનું સંપૂર્ણ અસ્તિત્વ હોડમાં મૂકી છો ત્યારે અસ્તિત્વ તેની ક્ષમતા સાથે તમારી સહાયતા માટે તત્પર થાય છે. તે મદદ માટે દોડતું આવે છે, પરંતુ હોડમાં મૂકતાં પહેલાં પોતાની સંપૂર્ણ યોગ્યતા સાથે પ્રયાસ કરવો જોઈએ. એવું નહીં કે પડકાર સામે આવતાં જ ભાગી છૂટો.”

વિદ્યાર્થીજીવનમાં સ્વામી રામતીર્થને જે કઠણાઈઓનો સામનો કરવો પડ્યો તેની અનેક ઘટનાઓ પ્રસિદ્ધ છે. એમાંથી એકાદનો ઉલ્લેખ જ બતાવી દે છે કે આપણા ચરિત્ર-નાયકમાં કેવી જીવટ હતી. એમનું જીવનવૃત્તાંત લખનાર સરદાર પૂરનસિંહ લખ્યું છે, એકવાર એમણે જોયું કે આખા મહિના માટે રોજના ત્રણ પૈસાના હિસાબે જ પૈસા બચ્યા છે. એમના મને કહ્યું, કંઈ વાંધો નથી. ઈશ્વર પરીક્ષા લેવા માગે છે તો હું આટલાથી જ સંતોષ કરી લઈશ. તે વખતે તેઓ એક પંજાબી નાનાબાઈની દુકાને જતા અને સવારના ભોજન માટે બે પૈસા ખર્ચતા. એક પૈસો સાંજના ભોજન માટે બચાવી રાખતા હતા. દુકાનદાર કેટલાક દિવસ તો રોટલી આપતો રહ્યો. તેના હિસાબે આ નુકસાનનો સોદો હતો, કેમ કે દાળ મફતમાં આપવી પડતી હતી. છેવટે એક દિવસે દુકાનદારે સંભળાવી જ દીધું, કહ્યું કે આપ ફક્ત ત્રણ પૈસાની રોટલી લો છો અને દાળના તો આપતા જ નથી, મફતમાં જ દાળ ખાઈ જાવ છો અને એ પણ બે વખત. હવેથી દાળના પૈસા પણ આપવા પડશે. સ્વામી રામ પાસે વધારાના પૈસા નહોતા, તેથી એમને બીજા ટંકની રોટલી ખરીદવાનું બંધ કરી દીધું અને એક વખત ભોજન લઈને જ સંતોષ કરવા લાગ્યા.

અભાવની આવી વિકટ પરિસ્થિતિઓમાં રહેવા છતાં સ્વામી રામતીર્થે એમ.એ. પાસ કર્યું. મેધા અને આત્મ-વિશ્વાસની હદ હતી કે તેઓ પ્રશ્નપત્રમાં આપેલા બધા જ પ્રશ્નોના જવાબો લખી દેતાં. તેરમાંથી ફક્ત નવ પ્રશ્નોના જ જવાબો લખવાનું જરૂરી હોવા છતાં સ્વામી રામ બધા જ પ્રશ્નોના જવાબ લખીને નોંધ લખી નાખતા કે પરીક્ષક આમાંથી કોઈપણ નવ જવાબો તપાસી લે. પોતાના આ પ્રયંડ આત્મવિશ્વાસનું શ્રેય તેઓ ઈશ્વરને જ આપતા હતા. એક સ્થળે એમણે લખ્યું છે, સંસારમાં એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જેના પર આપણે વિશ્વાસ રાખી શકીએ. ઈશ્વર પર જ જેઓ શ્રદ્ધા રાખે છે ફક્ત તેઓ જ ઈશ્વરની કૃપાના ભાગીદાર બને છે. તેઓ જ સાચા સંતો છે.

સન્ ૧૮૯૬માં સ્વામી રામતીર્થ લાહોરના મિશન કૉલેજમાં ગણિતના પ્રોફેસર બન્યા. એમણે ફક્ત ચાર વર્ષ નોકરી કરી. મિશન સ્કૂલમાં પ્રોફેસરની નોકરી તો થોડા દિવસોમાં જ છોડી દીધી હતી અને ઓરિએન્ટલ કૉલેજમાં બે કલાક રીડરશિપ કરતા હતા. એ દિવસોમાં જ એમનામાં અધ્યાત્મ અને ભક્તિનો વેગ વિકસવા લાગ્યો. જે ઝડપે એમણે શિક્ષણ ક્ષેત્રે સફળતા મેળવી હતી, એવી જ ઝડપથી સાધનાના શિખરે પણ પહોંચી ગયા હતા. સન ૧૯૦૦માં લૌકિક જીવનમાંથી વિદાય લઈ તેઓ પ્રોફેસર તીર્થરામમાંથી સ્વામી રામતીર્થ બની ગયા.

સંન્યાસ લીધા બાદ સ્વામી રામતીર્થ છ વર્ષ સુધી જ જીવિત રહ્યા. આ સમયમાં તેમણે જાપાન અને અમેરિકાની યાત્રાઓ કરી. સન ૧૯૦૩માં એમણે વિશ્વધર્મ સંમેલનમાં પણ ભાગ લીધો. આ સંમેલન સ્વામી વિવેકાનંદની ઉપસ્થિતિમાં થયેલ શિકાગો વિશ્વધર્મ સંમેલનની જેમ પ્રસિદ્ધ થઈ ન શક્યું. પરંતુ સ્વામી રામતીર્થને અમેરિકાના વિદ્વાનોએ ઈશુ ખ્રિસ્તનો જીવતો-જાગતો અવતાર કહી એમને સન્માનિત કર્યાં. સ્વામી રામતીર્થનો મૂળ સંદેશ ઈશ્વરને પોતાના જીવનમાં સ્થાપવાનો હતો. એમનું કહેવું હતું કે, ઈશ્વરને આપણો નિયંતા અને નિયામક બનાવવાથી જ બધું વ્યવસ્થિત થવા લાગે છે. એમનો સંદેશ એમના જ શબ્દોમાં, “હે મનુષ્ય ! તું ઈશ્વર છે, ફક્ત શરીરને જ

સર્વસ્વ માનવાનું છોડી દે. જ્યારે શરીરમાંથી ચેતના છૂટી જાય છે ત્યારે ઈશ્વરીય ચેતના આપોઆપ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.”

રાજકુમાર સ્કૂલમાં જતી વખતે કે તેના મિત્રો લસાથે રમતી વખતે બરાબર જાણતો રહે છે કે તે રાજકુમાર છે. એવી જ રીતે દરેક મનુષ્યે ઈશ્વરના રાજકુમાર તરીકે પોતાનાં બધાં કામો કરવાં જોઈએ. સ્વામી રામ સ્વયં આ ભાવ-ચેતનામાં નિમગ્ન રહેતા હતા. એમની મસ્તીથી પ્રભાવિત થઈને સૈનફ્રાન્સિસ્કોની યાત્રામાં એમની સાથે જઈ રહેલા સહયાત્રીને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. બંદર આવ્યું ત્યારે તમામ યાત્રીઓ ઉતરવાની ગરબડમાં હતા. સ્વામી રામતીર્થને યથાવત્ શાંત અને પોતાનામાં જ રૂબેલા જોઈ એ યાત્રીએ કહ્યું, “આપને ઉતરવાની ઉતાવળ નથી કે શું ? આપનો સામાન ક્યાં છે, જલદી સમેટી લો. સીડીઓ હટાવી લેવાશે.” સ્વામી રામે કહ્યું, “બસ મારા શરીર પર જે કાંઈ છે તે જ સાથે છે. એ સિવાય બાદશાહ રામ પોતાની સાથે કશું જ રાખતો નથી.” અમેરિકીએ કહ્યું, “તો પછી આપ ધન અને વૈભવને જ પૂજતા આ દેશમાં શું કરશો અને ક્યાં રહેશો?” સ્વામીજીએ કહ્યું, “જેણે રામને મોકલ્યો છે અને બોલાવ્યો છે તે જ કરશે. રામને એનાથી શી લેવાદેવા.” એ સહયાત્રીએ પૂછ્યું, “શું આપનો કોઈ મિત્ર અહીં રહે છે? આપ કોઈને જાણો છો?” સ્વામી રામે કહ્યું, “હા, છે. કેમ નહીં? રામ ફક્ત એક જ મિત્રને જાણે છે અને એ તમે છો.”

સ્વામી રામતીર્થના આત્મવિશ્વાસ અને આત્મીયતાથી એ અમેરિકી ખૂબ પ્રભાવિત થયો. સ્વામીજીના પ્રવાસની પ્રારંભિક વ્યવસ્થા એ જ વ્યક્તિએ કરી. એણે દીક્ષા પણ લીધી અને ગુરુના રૂપમાં એમની આરાધના કરતો રહ્યો. બીજાઓને પોતાના બનાવી લેવા અને લૌકિક તથા આત્મિક સફળતાઓ પ્રાપ્ત કરવાનું નામ જ ધર્મ અને અધ્યાત્મ છે. આ ધર્મનું નિષ્ઠાપૂર્વક પાલન કરવામાં આવે તો જીવનમાં આનંદની હિલોળો ઉઠવા લાગે છે. સ્વામી રામતીર્થનું એક પ્રસિદ્ધ વ્યાખ્યાન છે, ‘સફળતાનું રહસ્ય’ સ્વામી વિવેકાનંદના શિકાગો વ્યાખ્યાન કરતાં પણ એની વધુ ચર્ચા

થઈ છે. જીવન જીવવાની કળા શિખવાડતા લેખકો, વક્તાઓ અને લેખકોએ આ વ્યાખ્યાનના વિસ્તારમાં પુસ્તકો લખ્યાં છે. વ્યાખ્યાનમાં સ્વામીજીએ સાત ઉપાયોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમને અપનાવવાથી વ્યક્તિ, પરિવાર અને સમાજની સર્વાંગીણ ઉન્નતિ થવા લાગે છે. એ સિદ્ધાંતો વિશે સ્વામીજી કહે છે, “સફળતાનો ભેદ એક પુલ્કું રહસ્ય છે. આ વિશે દરેક માણસ કંઈ ને કંઈ કહી શકે છે, પરંતુ અસલ વાત છે એ સિદ્ધાંતોને દક્ષતા સાથે કાર્યરૂપમાં લાવવા. કોઈ વ્યક્તિ કે રાષ્ટ્ર કોઈ બીજા ઉપાયોથી ભલે સમૃદ્ધ બની રહ્યું હોય, પરંતુ તેની પાછળ કોઈ ચોક્કસ આધાર નહીં હોય તો પતનની સંભાવના પણ એટલી જ રહે છે.”

એ સિદ્ધાંતોની વ્યાખ્યા કરતાં સ્વામીજીએ સાત સોપાનો નક્કી કર્યાં હતાં. સાત સોપાનોનાં નામ આ રીતે છે - કામ(પરિશ્રમ), આત્મત્યાગ, આત્મવિસ્મૃતિ(લક્ષ્ય પ્રત્યે તન્મયતા), સાર્વભૌમિક પ્રેમ, પ્રસન્નતા, નિર્ભયતા અને આત્મનિર્ભરતા. સ્વામી રામતીર્થના મતે આ સોપાનોમાં અધ્યાત્મની સમગ્ર ભાવના આવી જાય છે. તેઓ માનતા હતા કે ભારત પાસે દુનિયાને આપવા માટે ઘણું છે, પરંતુ એ આત્મપ્રવચનામાં ડૂબેલો છે, આ કારણથી જ તેનો પરાજય થયો. તેના ઉત્થાન માટે એવી દૃષ્ટિની

જરૂર છે કે જે સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રની સાથે પોતાનું તાદાત્મ્ય સાધી શકે.

સંપૂર્ણ ભારતમાં પોતાનો જ વિસ્તાર જોવો તથા તેને માટે સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરી દેતા ભાવને સ્વામી રામતીર્થે તેમની કાવ્યાત્મક ભાષામાં આ રીતે વ્યક્ત કર્યો છે, “ભારત મારું શરીર છે. કોમોરિન (કેરળ) અને તામિલનાડુ મારા પગ તથા હિમાલય મારું માથું છે. મારી જટાઓમાંથી ગંગા વહે છે અને માથામાંથી બ્રહ્મપુત્રા અને સિંધુ નીકળે છે. વિંધ્યાચાલ મારી કમર જ છે. કોરોમંડલ મારો ડાબો અને માલાબાર મારો જમણો પગ છે.

વેદાંતનાં કેટલાંક સૂત્રોમાં પોતાને બ્રહ્મ બતાવતા કરવામાં આવેલી ઘોષણાઓથી આ અભિવ્યક્તિને સહજતાથી સમજી શકાય છે. એ ઘોષણાઓમાં પોતાને ચૈતન્ય, શિવ, બ્રહ્મ અને પરાત્પર સત્તા વગેરેના રૂપોમાં પરિભાષિત કરવામાં આવે છે, આ સ્થિતિ ‘અહંભાવ’નો સંપૂર્ણ લોપ થયા બાદ જ આવે છે. સ્વામી રામતીર્થે પોતાનો પરિચય ભારતના રૂપમાં આપ્યો તો તેનો અર્થ છે પોતાના અંગત સ્વાર્થો અને આત્મચેતનાને ભારતની ચેતનામાં જ લય કરી દેવો. પોતાની જાતને દેશના આત્મામાં લય કરી દેનારા સૌ સાહસિકો પણ નીકળી આવે તો દેશ પ્રગતિના ઉચ્ચ શિખરે પહોંચી શકે છે.

ઈન્દ્રને અસુરોથી ઘણી વખત પરાજિત થવું પડ્યું. ભગવાનની વિશેષ સહાયતાથી જ તેઓ મહામહેનતે પોતાનું ઈન્દ્રાસન પાછું મેળવવામાં સફળ થઈ શક્યાં. આ વારંવારના પરાજયનું કારણ એક દિવસ પ્રજાપતિને પૂછ્યું ત્યારે એમણે કહ્યું કે ઐશ્વર્યનું રક્ષણ સંયમથી થાય છે. જેઓ વૈભવ પ્રાપ્ત કરી પ્રમાદમાં ફસાઈ જાય છે એમને પરાજયનો સામનો કરવો પડે છે. તેઓ તમારા જેવા વિલાસી દેવતાઓની જેમ ઠોકરો ખાતા રહે છે. આ માનવ શરીર અત્યંત ઐશ્વર્યયુક્ત છે, જેઓ એનો સંયમપૂર્વક સદુપયોગ કરી લે છે, તેઓ જ પરાજયનું મુખ જોવામાંથી બચી શકે છે.

દેવતા જે ક્યાંય હોય તો આપણી અંદર સત્પ્રવૃત્તિઓના રૂપમાં અને જે અસુર હોય તો તેઓ પણ આપણી અંદર જ પાશવી પ્રવૃત્તિઓના રૂપમાં છે. જેઓ સમર્થ અને વિવેકશીલ હોય છે, તેઓ વિલાસ અને ઉપભોગની મોહજાળમાં ન ફસાતાં પાશવી વૃત્તિઓને સવાર થવા દેતા નથી.

પરંતુ સામાન્ય લોકો તો એ મૂઠ સમુદાય જેવા છે, જેઓ બધું જ પોતે કરતા હોવા છતાં અજાણ બનેલા છે અને પોતાના દુઃખ-પરાભવનું કારણ બહાર શોધતા ફરે છે. એમનું સમાધાન સમગ્ર રૂપે થઈ શકે, તેઓ એ ત્રુટિઓ જાણી શકે કે જેથી જીવનશક્તિનું ક્ષણ થાય છે તો કારણોને અટકાવવાની યોજના પણ બનાવવાનું થાય છે.

|| પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી ||

જીવંત વિભૂતિઓ પાસે ભાવભરી અપેક્ષાઓ

મિત્રો ! તમારે સમયની પહેલાં બદલાઈ જવું જોઈએ, નહીં તો તમારે વધારે પશ્ચાન્તાપ કરવો પડશે. જ્યારે કોઈ ડાકુ વસ્તુઓ છીનવીને લઈ જાય છે, ત્યારે મનુષ્યને વધારે અફસોસ થાય છે, પરંતુ પોતાના હાથે કોઈ ભિખારીને આપી દે છે, સ્કૂલનું મકાન બાંધવા માટે આપી દે છે ત્યારે તેને સંતોષ થાય છે. પૈસા તો જતા રહ્યા ને ! ભલેને તે ડાકુ લઈ ગયો હોય કે પછી સ્કૂલ બનાવવા માટે આપ્યા હોય. પોતાની જાતે પોતાની ઈચ્છાથી આપવામાં સંતોષ મળે છે. એટલે તમારે લોકોને એ કહેવા માટે જવાનું છે કે હવે યુગ બદલાઈ રહ્યો છે, સમય બદલાઈ રહ્યો છે. યુગની ધારાઓ બદલાઈ રહી છે. ધનના વિષયમાં મૂલ્યાંકન બદલાઈ રહ્યું છે. લોકોની પાસે ધન રહેવાનું નથી. ઘણી જ ઝડપથી ધન જતું રહેવાનું છે. તમે જોતા નથી કે સરકાર શું શું કરી રહી છે ? મૃત્યુ ઉપર ટેક્સ લાગી રહ્યો છે, સંપત્તિ ઉપર ટેક્સ લાગી રહ્યો છે અને ટેક્સ લાગી રહ્યા છે. હવે આવનારા દિવસોમાં જે ગવર્નમેન્ટ આવવાની છે, જે સમય આવવાનો છે તેમાં રશિયા જેવો કાનૂન લાગુ પડશે. ચીન જેવો કાનૂન લાગુ પડશે. મારે અને તમારે બસ હાથપગથી મહેનત કરવી પડશે. પરિશ્રમ કરવો પડશે અને તે મહેનતના બદલામાં જે ખોરાક આપણને મળવો જોઈએ, જે રોટલી મળવી જોઈએ તે મળી જશે.

સવેળા બદલાઈ જાઓ

સાથીઓ ! લોકોને કહેજો કે તમને ભગવાને જે વિભૂતિઓ આપી છે, ક્ષમતાઓ આપી છે, તેનો તમે ફાયદો ઉઠાવી શકો છો, લાભ મેળવી શકો છો. જીવાત્માને શાંતિ આપી શકો છો. જીવાત્માની શાંતિને માટે, પુણ્યને માટે પોતાની જાતને તૈયાર કરી લેવી જોઈએ, જેથી તમારું અંતઃકરણ શાંત રહે અને સમાજને પણ તમારા તસ્કથી અનુદાન મળે અને આપણું મસ્તક પણ ગર્વથી ઊંચું રહે.

સમય કરતાં વહેલા અમે અંગદની જેમ તમારી પાસે એટલા માટે આવ્યા છે કે જેથી એ જાગાવી શકીએ કે તમારે સમયની સાથે બદલાવાનું છે અને લાભ ઉઠાવવાનો છે.

એટલા માટે મિત્રો ! જ્યાં પણ તમને ક્ષમતા નજરે પડે, પ્રતિભા નજરે પડે ત્યાં તમે અમારા સંદેશવાહકના રૂપમાં જાજો અને ભારપૂર્વક તેને પ્રાર્થના કરજો, અનુરોધ કરજો. ભૂતકાળમાં મેં વિભૂતિવાનોને સંબોધન કર્યું હતું અને તેમને આહવાન કર્યું હતું કે આપની જરૂર છે. ભગવાને તમને વિશેષતાઓ આપી છે તેમને તેની જરૂર છે. યુદ્ધનો સમય જ્યારે આવે છે, ત્યારે નવયુવાનોની ભરતી ફરજિયાત કરવામાં આવે છે અને જે ઘરડા લોકો હોય છે, તેમને એક બાજુ રાખવામાં આવે છે. લડાઈમાં બધા જ નવયુવાનોની પહોળી છાતીવાળાઓની સેનામાં ભરતી કરી દેવામાં આવે છે. મિત્રો ! જે નવયુવાન છે, પ્રતિભાવાન છે, વિભૂતિવાન છે, તેમને મારો સંદેશો કહેજો, પરંતુ જે લોકો માનસિક દૃષ્ટિથી ઘરડા થઈ ગયા છે, તે યુવાન હોય તો પણ શું ? સફેદ વાળવાળા બુદ્ધિ હોય તો પણ શું ? અમારે એમની જરૂર નથી. શા માટે ? કેમ કે તેઓ મોતના શિકાર છે. જ્યારે મોતને ચારાની જરૂર ઊભી થાય છે ત્યારે તેઓ તેનો ખોરાક બની જાય છે.

કોણ બુદ્ધો ? કોણ જવાન ?

મિત્રો! ઘરડો માણસ એ છે કે જેના વાળ સફેદ થઈ ગયા છે. શું સફેદ વાળવાળો ઘરડો હોય છે ? તે તો જવાન હોય છે. ઈંગ્લેન્ડના પ્રધાનમંત્રી જેમનું નામ ચર્ચિલ હતું તે ઝેંસી વર્ષના થઈ ગયા હતા અને તેમની કમરમાં દર્દ રહેતું હતું. ઈંગ્લેન્ડના લોકોએ કહ્યું કે અમે અમારા રાષ્ટ્રની જવાબદારી આ માણસના હાથમાં સોંપીશું અને જ્યારે જર્મની દિવસ-રાત ઈંગ્લેન્ડની ઉપર બોમ્બ વર્ષા કરી રહ્યું હતું ત્યારે બધી જ સત્તા આ એક જ માણસના હાથમાં

હતી. તે ઘણા જ હોનહાર હતા નવયુવાન હતા. કેટલા વર્ષના હતા ? એંશી વર્ષના. જે બધા જ લોકોને કહી રહ્યા હતા કે ઈંગલેન્ડના લોકો ! ગભરાવાની જરૂર નથી. ભગવાન આપણો સહાયક છે. આપણે આગળ વધીશું અને વિજય મેળવીને જ રહીશું. દરેક લોકોમાં તેમણે નવજીવન ઉત્પન્ન કર્યું અને જુસ્સો પેદા કર્યો. તે કેવો મનુષ્ય હતો ? જુવાન મનુષ્ય હતો.

અને વિનોબા કોણ છે? મિત્રો ! જુવાન આદમી. ગાંધીજી એંશી વર્ષની નજીક પહોંચી ગયા હતા. તે કોણ હતા? જવાન આદમી. જ્યારે તેમનું મૃત્યુ થયું ત્યારે જવાહરલાલ નહેરૂ ચુંવોત્તર-પંચોતર વર્ષના હતા. કોણ હતા ? જવાન આદમી અને રાજગોપાલાચારી ? રાજગોપાલાચારીનું જ્યારે મૃત્યુ થયું. ત્યારે તેઓ એંશી વર્ષ પાર કરી ગયા હતા. તેઓ કોણ હતા? જવાન આદમી અને હું અને તમે? હું અને તમે ઘરડા માણસો છીએ, જર્જરિત થઈ ગયા છીએ, તૂટેલા અને લકવાથી ગ્રસ્ત થયેલા મનુષ્યો છીએ. કંગાલિયતથી ઘેરાયેલા, દર્દથી પરેશાન, દુભાગ્યને દોષ દેતા મનુષ્યો છીએ. આપણી નસો અને હાડકાં ઓગળી ગયાં છે. આપણું મન સડી ગયું છે અને આપણી ભાવનાઓ નિદ્રાધીન થયેલી છે. આપણું જીવન પૂરું થઈ ગયું છે. આપણે લુહારના ધમાણની માફક શ્વાસ તો લીધા કરીએ છીએ. આપણો શ્વાસ ચાલે તો છે, પરંતુ ઘણો જ ધીમે ધીમે ચાલે છે. આપણે કોણ છીએ? આપણે મડદા જેવા માણસો છીએ. આપણી અંદર જીવ નથી. આપણી અંદર કોઈ લક્ષ્ય નથી. કોઈ દિશા નથી, આપણી અંદર કોઈ તડપ નથી, કોઈ પીડા નથી અને આપણી અંદર કોઈ જોશ નથી. આપણું લોહી ઠંડું થઈ ગયું છે.

સાથીઓ ! જેનું લોહી ઠંડું થઈ ગયું છે એમને હું શું કહીશ ? તેમને હું ઘરડા માણસ કહીશ. પરચીસ વર્ષનો, અઠ્યાવીસ વર્ષનો, બત્રીસ વર્ષનો હોય તોય શું ? તે માણસ ઘરડો છે અને મોતનો શિકાર છે. તેની સામે જિંદગીનું કોઈ લક્ષ્ય નથી, તેની અંદર કોઈ ચમક નથી. જેની અંદર કોઈ ઉન્સાહ જ ન હોય, જેની અંદર કોઈ ઈચ્છા ન હોય,

જેની હિમ્મત ખલાસ થઈ ગઈ છે, જે મનુષ્ય નિરાશ થઈ ગયો છે, જેની આંખોમાં નિરાશા અને ઉદાસીનતા છવાયેલી છે તે મનુષ્ય ઘરડો છે. મિત્રો ! આ ઘરડા માણસોનું આપણે શું કરીશું? એમની પાસેથી આપણે આશા પણ શું રાખી શકીએ? તેઓ સ્વયં પણ પોતાને માટે શું કામ કરી શકે અને ભગવાનને માટે પણ શું કરી શકે ? સમાજને માટે શું કરી શકે ? આપણે તેમનાથી નિરાશ થઈ જઈએ છીએ. આપણે તેમની પાસેથી વધારેમાં વધારે આશા એ રાખીશું કે જ્યારે આપણો હવન થશે ત્યારે તેમને એટલું આશ્વાસન આપીશું કે તમારે ત્યાં દીકરો-દીકરી આવશે. તેમના માટે તો બસ, સૌથી મોટું કાર્ય છે. દીકરો-દીકરી મેળવવાનું, પૈસા મેળવવાનું.

મૃતકો પાસેથી શી અપેક્ષા રાખી શકાય ?

મિત્રો ! આ બધા જ લોકો મરી ગયા છે, સડી ગયા છે. લોભ સિવાય, લાલચ સિવાય ઈચ્છાઓ સિવાય, તમન્નાઓ સિવાય એમની પાસે બીજું કશું જ નથી. જે મનુષ્યો ખાલી થઈ ગયા છે અને જેઓ ઢોલ જેવા પોલા થઈ ગયા છે તેમનું આપણે શું કરીશું ? આવા લોકોને માટે આપણે કશું જ નહીં કરીએ અને ન એમની સમાજને માટે ભગવાનને માટે થોડી ઘણી આશા રાખી શકીએ. કોઈને પણ માટે એમની પાસેથી આશા નહીં રાખીએ.

મિત્રો ! આપણું મિશન જે મનુષ્યમાં ભગવાનનું અવતરણ કરાવવાને માટે અને જમીન ઉપર સ્વર્ગની ધારાઓ વહાવવાને માટે સ્થાપ્યું અને વિકસાવ્યું છે, તેને માટે જીવંત મનુષ્યોની જરૂર છે. જીવંત મનુષ્યો જ આ મિશનને આગળ લઈ જશે. મૃત વ્યક્તિઓ વધુમાં વધુ માળા ફેરવી જાણશે. એક હનુમાનજીની ફેરવી દેશે, એક લક્ષ્મીજીની ફેરવી દેશે, એક ગાણેશજીની ફેરવી દેશે, એક ગુરુજીની ફેરવી દેશે, એક યુગ નિર્માણની ફેરવી દેશે અને એક પોતાના છોકરાની ફેરવી દેશે અને એક પોતાના મહોલ્લાવાળાની ફેરવી નાંખશે અને કહેશે કે ગુરુજી રોજ હું નવ માળા ફેરવું છું. તેમાં એક આપને માટે ફેરવું છું અને એક લક્ષ્મીજીને માટે. વાહ દીકરા ! લક્ષ્મીજી ભૂકી બેઠી હતી અને ભગવાનને ત્રણ દિવસથી નાસ્તો મળ્યો ન

હતો. તે એક માળા જપી હતી. બસ, તેનાથી ભગવાનનો નાસ્તો થઈ જશે અને તેમને રોટી મળી જશે. અહો ! આ છે અસલી ભગત અને અસલી જાદુગર. બધા જ જાદૂના પટારા આ પોતાની માળામાં ભરીને બેઠા છે.

મિત્રો ! આનાથી આપણું કામ ચાલશે ? આનાથી કામ ચાલશે નહીં. જે વ્યક્તિ દરેક કામને માટે માળાને જ બધું ગણતી હોય, તેવા લોકોથી અમારું કામ ચાલશે નહીં. જ્યારે પણ ક્યારેક એમને તકલીફ પડે છે, મુશ્કેલીઓ આવે છે, તો ઝટ દઈને માળા પકડી લે છે અને કહે છે કે આમ થતાં માળા ફેરવીશ, તેમ થશે તો માળા ફેરવીશ. આવી રીતે તે જાતજાતની તરકીબો અપનાવે છે. જે રીતે બંદૂકમાં જાતજાતનાં કારતૂસ ભરે છે, તેવી જ રીતે માળાની ઉપર કોના કારતૂસ ભરી દે છે ? મંત્રનો આ માળા ઉપર મહામૃત્યુંજય મંત્રના કારતૂસ ધનાધન ચઢાવી દેવા, જે ફટાફટ બધી બીમારીઓને મારી નાંખે છે અને જ્યારે આને લક્ષ્મીજીની જરૂર પડે છે ત્યારે ? અહા ! ઝૂં કહી શ્રી કલ્પી ચામુણ્ડાયે વિચ્ચયે મંત્રનાં દે ધનાધન, દે ધનાધન જપ અને આવી દેવી અને આવી ચંડી અને આ આવ્યા પૈસા. બસ, આની પાસે તો એક જ મશીનગન છે. મરવા દો આ અભાગિયાને. આની પાસે ન કોઈ જિંદગી છે, ન કોઈ દિશા છે, ન કોઈ પ્રેરણા છે, ન કોઈ લક્ષ્ય છે અને ન તેની પાસે દિલ છે. આ અભાગિયો તો ફક્ત માળાને લઈને જ મરવાનો છે અને માળાને લીધે જ મરશે.

પ્રાણવાન લોકોને શોધો

એટલા માટે મિત્રો ! આ લોકોથી આપણો શો ઉદ્ધાર થશે ? શું કરીશું આપણે આ મડદાં જેવા મનુષ્યોનું ? એમનાથી આપણું કશું જ કામ થવાનું નથી. આપણે પ્રાણવાન મનુષ્યોને શોધવા પડશે. એટલે તમને જ્યાં પણ ક્યાંક પ્રાણવાન મનુષ્યો મળે, આપ ત્યાં જજો. અમારો સંદેશો લઈને જજો અને કહેજો કે અમે તમારી શોધ કરતા રહ્યા છીએ. અમે એટલા માટે શોધ કરતા રહ્યા છીએ કે અમારો આ ખ્યાલ હતો. ભગવાન જાણે સાચું હતું કે ખોટું હતું કે તમારી અંદર જીવંતતા નામની કોઈ વસ્તુ છે. આ જન્મની નથી, તો ગયા જન્મની છે. ક્યારેય પણ અમારી

આ આંખોએ ચમકથી ધોખો નથી ખાધો. તમારા વિષયમાં અમે અમારા મનમાં એવી ધારણા બનાવી રાખી હતી કે આપ જીવંત મનુષ્યોમાંથી એક છો અને તમારી અંદર દઈ નામની કોઈ વસ્તુ છે. તમારી અંદર વિવેક નામની કોઈ વસ્તુ છે અને તમારી અંદર તડપ નામની કોઈ વસ્તુ છે. જે અમને આ વસ્તુઓની ખબર ન પડે, તો મડદા જેવા મનુષ્યો ભાર ઉઠાવવામાં શો આનંદ આવે ? લાશોને ઊંચકી-ઊંચકીને અમે ક્યાં નાંખીશું? સડેલા ગંધાતા માણસોને ખભે નાંખીને અમે ક્યાં ફરીશું? મિત્રો ! આમને અમે વેકુંઠનો રસ્તો કેવી રીતે બતાવી શકીશું ? આમને અમે સ્વર્ગની વાર્તા રીતે કહીશું? ભગવાનને મળવાની વાત કઈ રીતે કહી શકીશું?

મિત્રો ! અમે સડેલા અને મરેલા મનુષ્યોની મનોકામના પૂર્ણ કરવાની જવાબદારી કઈ રીતે ઉઠાવીશું? અમારે માટે આ બિલકુલ અસંભવ છે, અશક્ય છે. અમારો ખ્યાલ એક જ હતો કે આપ સૌ જીવંત મનુષ્યો છો. જે તમે વાસ્તવમાં જીવંત મનુષ્યો હો તો અહીંથી ગયા પછી જીવંત મનુષ્યોની જેમ જ પોતાની જિંદગી જીવજો. વિવેકશીલ લોકોની જેમ જીવવું, વિચારશીલ અને ભાવનાશીલ લોકોની જેમ જીવવું, દિલવાળા માણસોની જેમ જીવવું. જે તમે આ રીતે જીવશો, તો પછી શોધ કરજો અને જે ક્યાંક કોઈક જીવંત મનુષ્ય દેખાય, તો તમે તેની આજુબાજુ ચક્કર મારજો. એવી રીતે ચક્કર મારજો કે જેવી રીતે ભમરો ખીલેલા ફૂલની પાસે ચક્કર મારે છે. ખીલેલા ફૂલની આસપાસ પતંગિયાં અને મધમાખીઓ ચક્કર મારે છે, જેવી રીતે અમે એકધારા તમારી આજુબાજુ ફર્યા કરીએ છીએ.

સાથીઓ ! અમને ખબર પડી કે કદાચ તમે ખીલેલા ફૂલ છો, તો અમે પણ રામકૃષ્ણ પરમહંસની જેમ જ તમારી પાસે આવ્યા છીએ, જેવી રીતે વિવેકાનંદની પાછળ પડ્યા હતા અને શિવાજીની પાછળ જેમ રામદાસ પડ્યા હતા. અમે પણ તમારી પાછળ એવી જ રીતે લાગેલા રહ્યા છીએ, જે રીતે ચાણક્ય ચંદ્રગુપ્તની પાછળ પડી ગયા હતાં. જે ભૂલ થઈ ગઈ હોય તો માફ કરજો કેમ કે અમે

એવું સમજ્યા છીએ. આપ એવું ન વિચારતા કે ગુરુજી પોતાનું પુણ્ય હિમાલયથી લઈને આવ્યા છે, તે આપણને માલદાર બનાવવાને માટે અને સંપત્તિ આપવાને માટે, આપણી પાછળ પડ્યા છે. અમને સંતાનો મળે તેને માટે દીકરા-દીકરીઓ આપવાને માટે પાછળ પડ્યા છે. અમે આવું કરવાને માટે મહેનત કરતા નથી.

સંપત્તિ નહીં, વિભૂતિ માગો

મિત્રો ! અમારા ગુરુએ અને અમારા પિતાએ અમને લક્ષ્મી નથી આપી, સંતાનો નથી આપ્યાં, પરંતુ જે વસ્તુઓ અમને આપી છે તે લક્ષ્મીજી કરતાં લાખગણી અને કરોડગણી વધારે છે. અમારી નજરમાં પાણ અને અમારી ઈચ્છાઓમાં પાણ આ જ વસ્તુઓ સ્થિર થઈ છે કે, અમે કોઈ વસ્તુ તમને આપીએ, તો ઓછામાં ઓછી એવી વસ્તુ આપીએ, જેથી તમે પાણ જન્મજન્માંતરો સુધી યાદ કરતા રહો કે અમને કોઈ વસ્તુ મળી હતી અને કોઈ વસ્તુ અમને આપવામાં આવી હતી. પછી સ્વાતિનાં ટીપાં વરસતાં જશ્ન અને એ અભાગી છીપ, જેણે પોતાનું મોં નથી ખોલ્યું, મોં બંધ કરીને પડી રહી તેને માટે પછી એ શક્ય નથી કે સ્વાતિનાં ટીપાં વરસતા રહે અને તેની અંદર મોતી ઉત્પન્ન થાય. આવી સ્થિતિમાં મોતી ઉત્પન્ન થઈ શકે નહીં.

એક વાર અમૃતની વર્ષા થઈ. બધા જ મૃત્યુ પામેલા મનુષ્યો જીવતા થઈ ગયા. ફક્ત એક માણસ જીવતો ન થયો. લોકોએ પૂછ્યું કે તે માણસ જીવતો કેમ ન થયો ? જાણવાથી એવી ખબર પડી કે તે માણસે પોતાનું મોં જમીનમાં દાટી રાખ્યું હતું અને પીઠ ઉપર રાખી હતી. જે મડદાનાં મોં ખુલા હતાં, નાક ઉપર રાખીને પડ્યાં હતાં તેમનામાંથી કોઈના નાકમાં અમૃત પડ્યું તો કોઈના મોં માં પડ્યું અને તે સૌ જીવતા થઈ ગયા, પરંતુ જેમણે પોતાનું મોં ઊંધું રાખ્યું હતું, જમીનમાં દાટી રાખ્યું હતું, તેમના નાકમાં અમૃતનાં ટીપાં જઈ ન શક્યાં અને મોં માં પાણ પડી ન શક્યાં. એટલા માટે તેઓ જીવતા થઈ ન શક્યા. ભલેને તેમના ગુરુ કોઈપણ કેમ ન હોય ! ગુરુજી આપ આપના ગુરુજીનાં કરાવી આપોને. અમે શા માટે દર્શન કરાવીએ? અમારા ગુરુજીનાં દર્શન કરીને તને કોઈ ફાયદો

થઈ શકવાનો નથી. કે નહીં થાય દીકરા ! ક્યાં એવી જિંદગી છે? એવી છીપ ક્યાં છે કે જ્યાં અમૃતનાં ટીપાં પડ્યા કરે છે અને જિંદગી પેદા થઈ જાય છે ?

મિત્રો ! આપણી પાસે આપણી વિશેષતાઓ હોવી જોઈએ. પોતાની વિશેષતાઓ નહીં હોય તો બહારનો માણસ કોઈ જ મદદ કરી નહીં શકે. આજ સુધી બહારના માણસોએ કોઈને સહાયતા કરી નથી. ફક્ત પોતાનું હૃદય અને પોતાનું મન આગળ વધ્યું છે, ત્યારે બીજાઓએ મદદ કરી છે. આદિકાળથી આ જ સિદ્ધાંત છે અને આગળ પણ એ જ રહેશે. એટલા માટે અમે તમને વિદાય કરતી વખતે એ લોકોની પાસે મોકલવા ઈચ્છીએ છીએ, જેમની અંદર વિશેષતા જણાય છે. તમે એ સૌ નવજવાનોને નિમંત્રણ આપવા જજો, જેમના ઘરમાં બંદૂકો છે, ભાલા છે. તેમને કહેજો કે ગામ સળગી રહ્યું છે, ગામ લૂંટાઈ રહ્યું છે અને તમે ચાલો કારણ કે તમારી પાસે બંદૂકો છે, ભાલા છે, તમારી પાસે જવાની છે. એટલા માટે તમે ચાલો. જે લોકોને તમે સાધનસંપન્ન જુઓ તે લોકોને તમે નિમંત્રણ આપો. જેની પાસે ડોલ છે, જેની પાસે દોરડું છે તેમને નિમંત્રણ આપો. તેમને કહેજો કે ડોલ ખેંચો, ગામ સળગી રહ્યું છે. તેની આગને ઠારો. તે સૌને નિમંત્રણ આપવા માટે અમે તમને મોકલી રહ્યા છીએ.

પ્રતિભાઓ પાસે અપેક્ષા છે

મિત્રો, જેમની પાસે ક્ષમતા છે, પ્રતિભા છે, જીવંતતા છે, પીડા છે, વિચાર છે એવા લોકો પાસે તમે જજો અને એમને મારો સંદેશો પહોંચાડજો. તમે વિદ્યાવાનો પાસે જજો અને એમને કહેજો કે તમારી વિદ્યાની સમાજને તથા યુગને જરૂર છે. વિદ્યા માત્ર પેટ ભરવા માટે નથી. વિદ્યાનો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે, જે જ્ઞાન આપણને મળ્યું છે તેનો ઉપયોગ સમાજમાંથી અજ્ઞાનને દૂર કરવા માટે કરવો જોઈએ. તમારી વિદ્યાનો ઉપયોગ માત્ર ધન કમાવા માટે જ ન થવો જોઈએ. જે તમે ભાગેલાગણેલા તથા પ્રાણવાન માણસ હો તો તમારી વિદ્યાનો લાભ નિરક્ષર લોકોને મળવો જોઈએ.

મિત્રો, તમે ભાગેલાગણેલા લોકોને કહેજો કે તેઓ રાત્રિ શાળા શરૂ કરે. વિદેશોમાં લોકો રાત્રિ શાળાઓ ચલાવે છે.

મોટા ભાગના લોકો એમાં જ અભ્યાસ કરે છે. ત્યાં દિવસે તો દરેક માણસને આઠ કલાક મહેનત કરવી પડે છે. નાનાં બાળકો તો નિશાળે જાય છે, પરંતુ જેને ગુજરાન ચલાવવાનું છે તે કઈ રીતે નિશાળે જઈ શકે ? આપણે સમાજમાં વિદ્યાનો વિસ્તાર કરવાનો છે. આપણી પર વિદ્યાઋણ ચઢેલું છે. એ ચૂકવવા માટે આપણે બીજા લોકોને વિદ્યાવાન બનાવવા જોઈએ, જ્ઞાનવાન બનાવવા જોઈએ. યુરોપની જેમ આપણે ત્યાં પણ રાત્રિ શાળાઓ ચાલવી જોઈએ, જેમાં દિવસે મહેનત-મજૂરી કરનારા લોકો રાત્રે જઈ અભ્યાસ કરી પોતાની યોગ્યતા વધારી શકે.

સાથીઓ ! આપણા દેશમાં સિનેમાઘરોમાં ભીડ ઘણી જ છે. આપણા સમાજમાં ગપ્પાં મારનારા ઘણા છે, જુગારખાનાંઓમાં તથા દારૂના અડાઓ ઉપર ઘણી ભીડ હોય છે. પરંતુ તમને એ વાત લોકો ક્યાંય નજરે નહીં પડે કે પોતાના સંગઠનના નામ ઉપર, પોતાના શિક્ષિત સમુદાયના નામ ઉપર એકઠા થઈને સંધ્યા સમયે રાત્રિ પાઠશાળાઓ ચલાવતા હોય છે. આ રાત્રિ પાઠશાળાઓમાં અસંખ્ય મહત્વપૂર્ણ વાતો શીખવવામાં આવે છે. હું એવું તો નથી કહેતો કે દરેક માણસે બી.એ. થવું જોઈએ, પરંતુ જીવન જીવવા માટે કેટલીય મુશ્કેલીઓ છે, તેમને નિવારવાને માટે વિદ્યાવાનોએ આગળ આવવું જોઈએ.

સ્વાસ્થ્યનું જ્ઞાન હજુ શરૂ થયું નથી. તમે વકીલ હો તો અભિનંદન, વિદ્વાન હો તો અભિનંદન, પરંતુ તમને ખબર નથી કે પેટ ખરાબ કેમ થઈ ગયું અને પેટને ખરાબ થતું બચાવવા શો ઉપાય છે ? શું તમારી પાસે આના માટે કોઈ સ્કૂલ છે ? દવાખાનું તો એવી જગ્યા છે, જ્યાં જ્યારે પણ જીવ ત્યારે દરેક રોગ માટે ઈન્જેક્શન લગાવી દેશે. તેમને એ ખબર નથી કે કારણ શું છે અને ક્યાં કારણને લીધે પેટ ખરાબ થઈ રહ્યું છે ? જે ખાવાપીવાની ટેવને લીધે તબિયત ખરાબ થઈ હોય તો એ તબિયત ખરાબ કરનારો ખોરાક અને ટેવોને જ્યાં સુધી બદલીએ નહીં ત્યાં સુધી તબિયત ક્યારેય પણ સારી થઈ શકશે નહીં. ભલે ને રોજ એક એક ઈન્જેક્શન લેતો રહે. માણસ ક્યારેય ઈન્જેક્શનથી સારો

થઈ શકતો નથી. તબિયત સારી રાખવા માટે શિક્ષણની જરૂરિયાત છે.

નવી શિક્ષણ પ્રક્રિયા જન્મ લે

મિત્રો ! આપણે રાષ્ટ્રમાં શિક્ષણની પ્રક્રિયા શરૂ કરવી પડશે. વિદ્યા આપણા દેશમાં નથી. સાક્ષરતા નથી. તે વધારવાને માટે આપણને નાઈટ સ્કૂલોની જરૂર પડશે. વિદ્યાને માટે નક્કર આંદોલન. ચલાવવું પડશે અને આ આંદોલનને માટે નોકર રાખી ન શકાય, કર્મચારી રાખી ન શકાય અને વેતન લેનારા રાખી ન શકાય. ગવર્નમેન્ટે આ પ્રકારના વેતન લેનારા રાખ્યા છે અને આપ જુઓ શું હાલ થઈ રહ્યા છે ? દરેક ડિપાર્ટમેન્ટને વધારી વધારીને એટલા લાંબા-પહોળા કરી નાંખ્યા છે કે જે એટલા પૈસા એ ડિપાર્ટમેન્ટના ઉપયોગમાં લેવાયા ન હોત, તો તે બચતમાંથી શિક્ષણ-પ્રશિક્ષણની સમસ્યાનો ઉપાય મલી ગયો હોત.

મિત્રો ! મારે જે કામ કરવું પડશે તે ક્ષમતાવાળા અને પ્રતિભાશાળીઓના આધાર ઉપર કરવું પડશે. આપણું આ મિશન કેટલું જબરદસ્ત મિશન છે. આને આગળ વધારવાને માટે અમારે એ મનુષ્યોની પાસે જવું પડશે, જેમની પાસે વિચારશીલતા વિદ્યમાન છે અને ક્ષમતા પણ વિદ્યમાન છે. જે વિચારશીલતા નથી અને ક્ષમતા છે તો મારે એવી કોશિશ કરવી પડશે કે આપણા મિશનની વિચારધારાને, મિશનનાં પુસ્તકો તેમને વારંવાર સંભળાવીએ અને કોઈપણ રીતે તેઓ આપણી વિચારધારાના સંપર્કમાં આવે. જે કોઈ મનુષ્ય આપણી વિચારધારાનાં સંપર્કમાં આવી ગયો, તો આ ઘણી જ તેજસ્વી વિચારધારા છે, આ ઘણી જ તીક્ષ્ણ અને પ્રખર વિચારધારા છે. સો ટકા મરેલો માણસ હોય, તો તો હું નથી કહી શકતો, પરંતુ જે કોઈ જીવતો મનુષ્ય હશે, તો તેને એકવાર તડપાવ્યા વગરે એકવાર હલાવી નાખ્યા વગર નહિ રહે. માળા ફેરવનારાઓને તો એ કદાચ જગાડશે પણ નહીં. માળા ફેરવનારાઓ તો અખંડ જ્યોતિનું લવાજમ એટલા માટે મોકલી દે છે કે, ગુરુજી નારાજ થઈ જશે અને બીજી વાર મદદ નહીં કરે. તેઓ પત્રિકારે વાંચતા

નથી, પરંતુ જેમણે આ વિચારોને વાંચ્યા છે તે મનુષ્યો કંપે છે, હૃદયમયી જાય છે તે મનુષ્યોમાં એક સ્પંદન ઉત્પન્ન થાય છે, ધ્રુજરી ઉત્પન્ન થાય છે.

આ વિચારોને લઈને સામાન્ય જનતા સુધી જરૂર લઈ જશે, પરંતુ સામાન્ય જનતા સિવાય જે કોઈ વિશેષ મનુષ્યો જણાતા હોય, જેમની અંદર તમને જીવંતના જણાતા હોય, પ્રતિભા દેખાતી હોય તેમની પાસે જરૂર જશે. વિદ્યાવાનોની પાસે, પ્રતિભાવાનોની પાસે, કલાકારોની પાસે જશે. જ્યાં પણ કલાકાર નજરે પડે તેની પાસે તમે જરૂર જશે. એમને કહેજે કે ભગવાને તમને સુંદર મધુર ગળું આપ્યું છે, તમને ગાવાની કળા આવડે છે, આપ આ ગાવાની કળા દ્વારા જે કામુક્તાનાં ગીત, અંધવિશ્વાસોનું સમર્થન કરતાં ગીત અને ભક્તિના નામે શૃંગાર રસનાં ગીત ગાયા કરો છો. એના બદલે આપ સમયને ધ્રુજવતાં, ભૂષણની, જેમ સમયને કંપાવનારાં, યુગોમાં જીવન ભરનારા ગીતો આપ આ ગળા વડે ગાવા લાગો, ચોરેચોટે ઊભા રહીને અલખ જગાવવા લાગો. ગામડે ગામડે જઈને લોકોને ભેગા કરીને ગીતની કળાનો ઉપયોગ કરવા લાગો, તો તમારાં આ જ ગીતો, તમારું આજ ગળું અને ગળાની મીઠાશ સેંકડો હજારો મનુષ્યોના જીવનમાં હેરફેર કરવામાં સમર્થ થઈ શકે છે. મીરાનું ગળું, મીરાંની મીઠાશ અને મીરાનું સંગીત કેટલાય મનુષ્યોના જીવનમાં પરિવર્તન કરવામાં સમર્થ થઈ ગયું. એટલે આપણે તે મધુર ગળાવાળી દરેક વ્યક્તિને કહેવું જોઈએ કે જેમને આ વિશેષતાઓ અને વિભૂતિઓ ભગવાને અમાનતના રૂપમાં આપી છે.

મિત્રો ! આપણે એવાની પાસે વિશેષ રૂપથી જવું જોઈએ, જે લોકોની પાસે કલા છે. જે લોકોની પાસે લખવાની શક્તિ છે, જે લોકોની પાસે વિદ્યાની શક્તિ છે, જે લોકોની પાસે બુદ્ધિની શક્તિ છે, તેવા લોકોની પાસે જરૂર જવું જોઈએ કેમ કે તે જાણે છે અને તે કામને સરળતાથી કરી શકે છે.

એક ડોક્ટર પ્લેગનો સામનો સરળતાથી કરી શકે છે, જ્યારે બીજા ભેગા થઈને પણ પ્લેગનો સામનો કરી નથી શકતા. એટલા માટે તમે તેની પાસે વારંવાર જશે.

તેમનાં વખાણ કરવામાં પોતાનું અપમાન ન અનુભવતા. તમે તેમના વખાણ કરજો, તેમને વિનંતી કરજો. જેમની અંદર તમને જીવન લાગતું હોય અને પ્રાણશક્તિ જણાતી હોય. જે તમે વખાણ કર્યા હશે, વિનંતી કરી હશે, તો તે તમે ભીખ માંગવાને માટે નથી કર્યું, તમારું પેટ ભરવા માટે નથી કર્યું તમારો પોતાનો સ્વાર્થ પૂરો કરવા માટે નથી કર્યું, પરંતુ સમાજને માટે કર્યું છે, દેશને માટે કર્યું છે, માનવતાને માટે કર્યું છે અને મિશનને માટે કર્યું છે.

મિત્રો ! તમારે એ લોકોનાં વખાણ કરવાં જોઈએ, જેમની પાસે બુદ્ધિ છે, ક્ષમતા છે, જેમની પાસે પ્રભાવ છે, જેમની પાસે અક્કલ છે, જેમની પાસે કલા છે, જેમની પાસે જાન છે. જે મનુષ્ય કલમને પકડી શકે છે, જે મનુષ્યો પોતાની વિદ્યા વડે બીજાઓને પ્રભાવિત કરી શકે છે, જેમને ભગવાને વાણી આપી છે, જે બોલી શકે છે, જે વ્યાખ્યાન આપી શકે છે, તેમને આપ એવું કહેજો કે આપને જે વિશેષતાઓ મળી છે તે ભગવાનની અમાનત છે. તમારે એને આ વિશેષ સમયે ઉપયોગમાં લાવવી જોઈએ. સરકાર પાસે રીઝર્વ ફોર્સ રીઝર્વ પોલીસ હોય છે અને તે વિશેષ સમયને માટે રાખવામાં આવી હોય છે, જેથી જે સમયે એની બેહદ જરૂરિયાત હોય, એ સમયે વિશેષ રૂપથી કામમાં આવે. આપ એમને એવું જ કહેજો કે આપ ભગવાનના રીઝર્વ ફોર્સના સિપાઈ છો, ત્યારે જ તો બીજા સામાન્ય લોકો કરતાં વધુ બુદ્ધિ આપવામાં આવી છે, વધુ પ્રભાવ આપવામાં આવ્યો છે, વધુ પ્રતિભા આપવામાં આવી છે અને વધુ સમજદારી આપવામાં આવી છે. જે તમે પ્રતિભાઓને વિભૂતિઓને જગાડીને રાષ્ટ્રનિર્માણને માટે ઉપયોગમાં લઈ શકો, તો આનાથી મોટું પુણ્ય કોઈ નથી. આજની વાત સમાપ્ત—

। ॐ શાન્તિ ।

ભાવનાપ્રધાન ધર્મતંત્ર નવસર્જનને માટે સંકલ્પિત બને

ભાવના મનુષ્યને ઈશ્વર દ્વારા મળેલ સૌથી મોટું વરદાન છે, કેમ કે પશુજીવનથી ઉપર ઊઠીને માનવીય ગરિમાને ધારણ કરવી અને તેનાથી પણ એક ડગલું આગળ વધીને દેવત્વનું વરાણ કરવું એના જ બળે શક્ય છે. નરપશુને દેવમાનવ બનાવવાનું કાર્ય ભાવનાક્ષેત્રનો જ ચમત્કાર છે. આને અપનાવવાથી જ મનુષ્ય બીજાની પીડા અને દુઃખદર્દને સમજી શકે છે. આના જ આધાર ઉપર સદ્ભાવ, સહાનુભૂતિ, સહનતા, શાલીનતા જેવા સદ્ગુણોના રૂપમાં ચારે બાજુ શીતળતા, મધુરતા તેમજ સુખશાંતિનું વાતાવરણ બને છે. પ્રેમ, જેને પરમેશ્વરનું પ્રત્યક્ષ રૂપ કહી શકીએ છીએ તે કેવળ ભાવનાશાળી અંતઃકરણમાંથી જ પેદા થાય છે. આના વડે અભિસિંચિતિ થઈને ધાર્મિક તેમજ આધ્યાત્મિક વિભૂતિઓ પુષ્પિત-પલ્લવિત થાય છે.

સાચા અર્થમાં અધ્યાત્મ સાધના અને ધર્મતંત્રનું સંપૂર્ણ કલેવર એના જ જાગરાણ અને અભિવર્ધનને માટે ઊભું કરવામાં આવ્યું છે. રાષ્ટ્રીય તેમજ સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં જેતાં પ્રત્યક્ષ રીતે રાજસત્તાનું જ જોર પ્રભાવ જાણાય છે. ધનશક્તિ અને દંડ શક્તિ એનાં મુખ્યસાધન છે. આના દ્વારા આકર્ષિત તેમજ આતંકિત કરીને આ જનતાને જ્યાં ઈચ્છે ત્યાં ચાલવા માટે વિવશ કર્યા કરે છે. કાનૂન, કચેરી, પોલીસ, જેલ જેવાં ભયકારક પ્રયોજન આને નિમિત્ત જ છે. આનાથી દુષ્પ્રવૃત્તિઓને રોકવાનું કામ એનું હદ સુધી પુરું પાડી શકાય છે, પરંતુ કોઈ બહારના દબાણ વગર અંદરથી બદલાવા કે સુધારવાને માટે પ્રેરિત કરવું તે એના નાના સરખા પરિધની બહાર છે. સદ્ભાવનાઓને વધારવી ઉચ્ચસ્તરીય આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિકોણ વિકસિત કરવો તે અધ્યાત્મનો વિષય છે, જે આત્માને પ્રભાવિત કરવા, ચિંતનની દિશા બદલનારું પ્રશિક્ષણ અને આદર્શ ઉપસ્થિત કરનારા આધાર ઊભા કરે છે. એટલા માટે સમય સમયે મહત્વપૂર્ણ પરિવર્તનને માટે ભાવના પ્રધાન ધર્મતંત્રનો જ આધાર લેવામાં આવતો રહ્યો છે.

ધર્મ વસ્તુતઃ અંતરાત્માની મૂળ પ્રવૃત્તિનું નામ છે. જે મનુષ્યને ખૂબ ઊંડે સુધી પ્રભાવિત અને શાસિત કરે છે.

ભાવનાપ્રધાન હોવાના કારણે ધર્મનું શાસન મનુષ્યના ગહન અંતરાલમાં પ્રતિષ્ઠિત થાય છે. સંસારનો કાયાકલ્પ કરનારી વિભૂતિઓ આ ક્ષેત્રમાં જ થઈ છે. પ્રાચીન સમયના અવતાર, દેવદૂત, ઋષિમુનિ, સંત, મહાપુરુષ ભાવનાઓના બળે જ માનવજાતિનું મસ્તક ઊંચું રાખતા આવ્યા છે અને જનમાનસની સર્વતોમુખી પ્રગતિમાં મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપતા રહ્યા છે. જે આપણા ઈતિહાસમાંથી આપણે વશિષ્ઠ, ભારદ્વાજ, અત્રિ, યાજ્ઞવલ્ક્ય, જમદાગ્નિ, નારદ, વિશ્વામિત્ર જેવા ઋષિઓને, હરિશ્ચંદ્ર, કાર્ણ, દધીચિ, યુધિષ્ઠિર જેવા ધર્મનિષ્ઠોને, બુદ્ધ, મહાવીર, શંકરાચાર્ય, કબીર, રામદાસ, નાનક જેવા સંતોને, ગાંધી, રામમોહન રાય, ઈશ્વરચંદ્ર, વિદ્યાસાગર, મહર્ષિ દયાનંદ જેવા સમાજ સુધારકોને, સીતા, અનસુયા, અહલ્યાબાઈ જેવી નારીઓને કાઢી નાખીએ, તો પછી ભારતનો ન કોઈ ઈતિહાસ રહેશે અને ન ગૌરવ. આવી જ રીતે આખા વિશ્વનો ગૌરવભર્યો ઈતિહાસ વાસ્તવમાં ભાવનાક્ષેત્રના મહામાનવોના ઈતિહાસ રહ્યો છે. વિશ્વઈતિહાસમાં જે ઈસુ, મોહમ્મદ, બુદ્ધ, જરથુસ્ત્ર જેવી ભાવ-વિભૂતિઓને દૂર કરવામાં આવે, તો તેમાં આડીઅવળી રેખાઓ સિવાય બીજું કશું જ શેષ રહેશે નહીં. જ્યારે જ્યારે ભાવનાક્ષેત્રની વિભૂતિઓનો દુકાળ પડ્યો છે, ત્યારે ત્યારે સમાજ અને સંસ્કૃતિના ખરાબ દિવસો આવ્યા છે. રાષ્ટ્રને ધોર પતન તથા સંકટના ખરાબ દિવસો જેવા પડ્યા છે. આવામાં સ્વાર્થી તેમજ નિકૃષ્ટ તત્ત્વો દ્વારા ધર્મતંત્રની મહાન શક્તિ તથા સાધનોનો દુરુપયોગ થયો છે. પોતાના સંકીર્ણ સ્વાર્થ તેમજ શુદ્ધ મહત્વકાંક્ષાઓની પૂર્તિને માટે ધર્મતંત્રમાં વિકૃતિકઓની એવી ભરમાર થઈ છે, જેનાં કારણે આજે એ દુઃખદ તેમજ દયની સ્થિતિમાં આવી પડ્યું છે. આના નામે સમાજમાં શ્રમ-ધન અને શ્રદ્ધાનું વ્યાપક શોષણ થઈ રહ્યું છે. બદલામાં સાધારણલોકો જે મળે છે, તેમાં નુકશાન જ છે. કલ્પના લોકોનું નિરર્થક ઉડ્યન મૂઢ માન્યતાઓ, અંધવિશ્વાસ જેવી હાનિકારક ઉપલબ્ધિઓ ધર્મ પ્રેમી લોકો જ પ્રાપ્ત કરે છે. જે દૃષ્ટિકોણને શુદ્ધ તથા વ્યક્તિત્વને સુસંસ્કૃત બનાવવાનાં ઉદ્દેશ્ય ધર્મતંત્રની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી આજે આ

તંત્ર આનાથી વિપરીત દિશામાં પ્રશિક્ષણ આપનારું થઈ ગયું છે. આજે દરેક જણ એવું વિચારવા લાગ્યો છે કે જે નદી દર્શન, મંદિરમાં માનતા માનવા જેવાં નાના-મોટાં કર્મકાંડો વડે સ્વર્ગ મુક્તિના બધા જ લાભો મળી શકે તો હોય તો પછી આત્મોત્કર્ષને માટે ભાવનાત્મક શુદ્ધિની કષ્ટ સાધ્ય પ્રક્રિયા શા માટે અપનાવવી જોઈએ ?

માનવીય હૃદયની ભાવનાઓને શુદ્ધ કરવા માટે અને મનુષ્યમાત્રની વચ્ચે સદ્ભાવના, ભાઈચારો તથા સહિષ્ણુતાનો પાઠ શીખવનાર ધર્મ પોતાના ખરાબ રૂપમાં પરસ્પર દ્વેષ તથા અસહિષ્ણુતાનું વિષ ઘોળી રહ્યો છે. આ રૂપમાં આજે ધર્મ એટલો બદનામ થઈ ગયો છે કે કોઈપણ વિચારશીલ માણસ ધર્મના નામથી જ દૂર ભાગવાની કોશિશ કરે છે. જ્યારે સાચા અર્થમાં કોઈ પણ ધર્મ પોતાનાં મૂળ રૂપમાં ધ્યાન, દ્વેષ તથા હિંસાનો પાઠ શીખવતો નથી. બધા જ ધર્મોનો ઉદ્ભવ ઈશ્વરીય પ્રેમ, ન્યાય, સત્ય, પરસ્પર સદ્ભાવ જેવાં શાશ્વત મૂલ્યોના આધાર ઉપર જ થયો છે અને આના વિસ્તારના રૂપમાં કોઈપણ ધર્મના મહત્ત્વને નકારી ન શકાય. હા, દેશકાળ, અને પરિસ્થિતિઓને અનુરૂપ તેમના બાહ્ય રૂપ, કર્મકાંડનાં રૂપ જુદાં જુદાં હોઈ શકે છે.

આજે ઘણા ખરા ધર્મસંપ્રદાયોમાં જબરજસ્તીથી વધુમાં વધુ અનુયાયીઓને વધારવાની હોડ લાગી છે. જાત જાતનાં પ્રલોભનો આપીને ભલી ભોળી જનતાને બહેકાવવામાં ફોસલાવવામાં- આવે છે. આવામાં કેટલીક એવી હિંસક ઘટનાઓ પણ બની છે, જે માનવએકતા તથા સદ્ભાવનાથી સર્વદા પ્રતિકૂળ છે, જ્યારે બધા જ ધર્મ વ્યાપક માનવધર્મના એક અભિન્ન ઘટક થઈને રહી શકે છે. તે પોતાના કર્મકાંડીય તથા વિષમતા સભર પક્ષને ગૌણ માનીને પોતાના ધર્મમાંથી ઉત્કૃષ્ટ અંશોને અપનાવતા રહીને વિશ્વએકતા અને આદર્શ સમાજરચનાના લક્ષ્યને પુષ્ટ કરી શકે છે. આજે જ્યારે વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિએ સંપૂર્ણ વિશ્વને એક ગામ બનાવી દીધું છે, ત્યારે ધર્મ પણ પોતાની સક્રિય ભૂમિકા નિભાવતા માનવી-માનવીનાં દિલો વચ્ચેના અંતરને ઓછું કરતા રહી વિશ્વશાંતિનો આધાર તૈયાર કરી શકે છે. આની જ અંદર બધા ધર્મો જીવિત રહીને પોતાની ઉપયોગિતા સાબિત કરવાનો મર્મદુષ્ટપાયેલો છે. આ મહાન કાર્યમાં ધર્મક્ષેત્રની ભાવવિભૂતિઓએ પોતાની ઐતિહાસિક ભૂમિકા આ જ નિર્ણાયક ક્ષણોમાં નિભાવવી જોઈએ.

જનમાનસની ભાવનાત્મક શુદ્ધિ આજના સમયની સૌથી મોટી જરૂરિયાત અને સેવાસાધના છે. આ કાર્ય ધર્મતંત્ર જ કરી શકે છે. જે ધર્મમાં લાગેલી જનતાની શ્રદ્ધાનું યોગ્ય સુનિયોજન કરવામાં આવે, તો ઘણું જ અદ્ભુતને કાર્ય થઈ શકે છે. ધર્મતંત્રનો અખૂટ સામર્થ્યને જે સમાજ તથા રાષ્ટ્રના વિકાસ કાર્યોમાં ઉપયોગી બનાવાય તો આ રાજસત્તા કરતાં પણ ખૂબ જ વધારે સશક્ત તેમજ સમર્થ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

અબજો રૂપિયાની ઈમારતો, અબજો રૂપિયાની સ્થાવર સંપત્તિ ધર્મ સંસ્થાઓની પાસે રહેલી છે. દરેક વર્ષે કરોડો રૂપિયાનાં દાન-દક્ષિણા તથા ભેટ તેમને મળે છે. ૮૦ લાખ ધર્મજીવી સાધુ-મહાત્મા આ માધ્યમ દ્વારા જ આજીવિકા મેળવે છે. કરોડો કલાકોનો સમય નિત્ય ધર્મકૃત્યમાં વપરાય છે. આ વિશાળ જન તથા ધનશક્તિ દ્વારા જે સર્વનાત્મક કાર્ય થઈ શકે છે, તેનું પણ અનુમાન કરી શકાય છે. જે ધર્મતંત્રમાં કાર્યરત વિભૂતિઓ આ શક્તિ-સંપદાનું યોગ્ય નિયોજન કરી શકે, તો સમગ્ર દેશનું જ નહીં, પરંતુ સમસ્ત માનવજાતિની ભાવનાત્મક શુદ્ધિ સહજ રીતે જ થઈ જશે. ૮૦ લાખ ધર્મજીવીઓની જનશક્તિ અને ૧૬૦૦ કરોડની વાર્ષિક આવક ભેગી મળીને શું ન કરી શકે ? પરંતુ દુઃખ અને દુભાગ્ય છે કે આવું થઈ નથી શકતું. જોવા જાવ તો જનતા ધર્મના નામ ઉપર પ્રચુર ધન ખર્ચો રહી છે. ધાર્મિક કર્મકાંડો, ઉત્સવ આયોજનો, શ્રદ્ધા, તર્પણ, બ્રહ્મભોજ, તીર્થયાત્રા, દાનદક્ષિણ, ભોગ પ્રસાદ જેવામાં કરોડો રૂપિયા પ્રતિદિન ખર્ચાય છે. આ રાશિ સરકાર દ્વારા વસુલ કરવામાં આવતાં કર કરતાં કંઈક અંશે વધારે છે. જે આ ધર્મભાવનાને વાસ્તવિક ધર્મપ્રયોજનોમાં ઉપયોગમાં લઈ શકાય તો મનુષ્યને સાચા અર્થમાં ધર્મત્મા અને દેશને સાચા અર્થમાં ધર્મદેશ બનાવી શકવો જરા પણ મુશ્કેલ નથી.

નવસર્જનને માટે સંકલ્પિત શાંતિકુંજના યુગ નિર્માણ મિશનને ધર્મતંત્રને પોતાની ભાવભરી ગરિમાને અનુરૂપ સાર્વભૌમ રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત કરીને એના માધ્યમ દ્વારા લોકમાનસની ભાવશુદ્ધિનું બીડું ઝડપ્યું છે. જાતિ, ભાષા, લિંગ તથા ધર્મસંપ્રદાયોની તમામ સીમાઓને પાર કરતાં રહીને એ પૂરા વિશ્વ માનવને પોતાના પાલવમાં સમાવવાને માટે આતુર તથા આકુળ છે. ધર્મતંત્ર દ્વારા લોકશિક્ષણના ક્રમમાં બૌદ્ધિક, નૈતિક તથા સામાજિક ક્રાંતિ દ્વારા આ કાર્ય ઝડપથી આગળ વધી રહ્યું છે. આ ઝડપને વધારે ગતિ આપવાને માટે મહાપૂર્ણાહુતિની પુણ્ય વેળાએ ભાવના ક્ષેત્રની વિભૂતિઓને વિશેષ રૂપથી આહવાન કરવામાં

આવું છે, કારણ કે એમના જ દ્વારા ધર્મ તથા અધ્યાત્મ તંત્રને પોતાના ગૌરવાસ્પદ રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત કરી શકાશે. ભાવનાશીલ આત્માઓમાં જ વાસના તૃષ્ણા તથા અહંતાનાં ભવ બંધનોને તોડી નાખવાના ઉમંગો ઉઠતાં રહે છે. માનવ જીવનની ગરિમા, આત્માની અમરતા, સ ઈશ્વરીય પોકાર તથા જીવનનું ઉચ્ચ લક્ષ્ય તેમના મન-મસ્તિષ્ક ઉપર છવાયેલા રહે છે. તેમનામાં એક જ ઈચ્છા રહે છે. કે ઈશ્વરનો પ્રેમ એટલે કે આત્માના આશીર્વાદ લેવાને માટે મોટામાં મોટું પગલું ભરવામાં આવે, ભય તથા લાલચથી ઉપર ઊઠીને અનુકરણીય આદર્શ રજૂ કરીને જનજીવનમાં પ્રકાશ ભરી પ્રેરણા રજૂ કરવાના ઉમંગો તેમને આકુળ-વ્યાકુળ કરતા રહે છે. પોતાના જીવનને આવાં આદર્શવાદી પ્રયોજનોમાં સમર્પિત કરવાને માટે આતુર આવા ભાવનાક્ષેત્રના વિભૂતિવાનો ક્યારેય પાણ મોહગ્રસ્ત જીવન જીવી નથી શકતા. તેમનું પાવન કર્તવ્ય એ જ છે કે તેઓ પોતાની જ્યોતિ વડે વિશ્વવસુધાને જ્યોતિર્મય કરે છે. ભાવસંપદાની આવી દિવ્ય વિભૂતિઓ જ ધર્મ તથા અધ્યાત્મ ક્ષેત્રનો પ્રાણ છે. તેઓ જ પોતાના ઉદાહરણ વડે જનમાનસને શ્રેયપથ ઉપર ચાલવા માટે તથા પરહિત માટે જ જીવવા મરવાનો માર્ગ બતાવી શકે છે.

આ પંક્તિઓમાં ભાવસંપદાથી સંપન્ન એવી વિભૂતિઓને જ આહવાન કરવામાં આવી રહ્યું છે, જે પોતાની જાતને પૂરી રીતે નવ નિર્માણના મહાયજ્ઞમાં અર્પિત કરી શકે. આ ક્ષેત્રના વરિષ્ઠાએ ધ્યાન રાખવાનું છે કે ભાવનાઓ ફક્ત કલ્પુ ના લોકમાં જ ઊડતી રહી ન જાય અથવા પોતાની મુક્તિ કે કલ્યાણની સીમામાં જ બંધાઈ ન રહે, પરંતુ પોતાના તથા સમાજના સમગ્ર નિર્માણમાં જોડાઈ જાય. આ જ એનું વાસ્તવિક પ્રયોજન છે અને આમાં જ તેમની સાર્થકતા પાણ છે. પોતાના સમયમાં હનુમાન, અર્જુન, સ્વામી વિવેકાનંદ વગેરેએ લોકસેવાને યુગની સર્વોપરી સાધના માનીને અપનાવી હતી અને જનશ્રદ્ધાના ભાગીદાર બન્યા હતા. વસ્તુતઃ ભાવના-શાળીઓની જવાબદારીમાં એક જ કાર્ય દરેક યુગમાં રહ્યું છે અને આજે પાણ ધર્મતંત્રને તત્કાલીન પરિવેશને અનુરૂપ ફરીથી જીવતો કરીને તેના દિવ્ય આલોક વડે જનજીવનને અનુપ્રાણિત કરવું આજે પાણ એનાથી વધારે શ્રેષ્ઠ પુણ્ય-પરમાર્થ બીજા કોઈ નથી.

અસફળતાઓની સીડી ઉપર ચઢીને આપાણે સફળતાની ઊંચી છત ઉપર પહોંચી શકીએ છીએ.

જે શુભ કાર્ય આજે કરી શકો છો એને કાલ ઉપર ન છોડો. કોને ખબર કાલ ક્યારે આવશે ? આવે તો પાણ કોને ખબર કે તે સમયે પરિસ્થિતિ કેવી હશે ?

મહર્ષિ કપિલ દરરોજ ગંગાસ્નાનને માટે જતા હતા. માર્ગમાં એક ગામ આવતું હતું. ખેડૂતલોકો તેમાં રહેતા હતાં. જે રસ્તેથી મહામુનિ જતા હતા. ત્યાં એક વિધવા બ્રાહ્મણ સ્ત્રીની ઝૂંપડી પાણ હતાં. મહામુનિ જ્યારે પાણ ત્યાંથી નીકળતા ત્યારે વિધવા કાં તો ચરખો કાંતતી જેવા મળતી અથવા અનાજ ખાંડતી હતી. પૂછવાથી જાણવા મળ્યું કે તેના સિવાય ઘરમાં આજીવિકા ચલાવવાવાળું બીજું કોઈ જ નથી. આખા પરિવારનું ભરાણપોષણ તેણે જ કરવું પડે છે.

કપિલ મુનિને તેની આ દશાથી ઘણી જ દયા આવી. તેમણે તેની પાસે જઈને કહ્યું, “હું આ આશ્રમનો કુલપતિ છું. ભદ્રે! મારા ઘણા શિષ્યો રાજપરિવાર સાથે સંબંધ ધરાવે છે, હું ઈચ્છે છતો તારે માટે આજીવિકાની સ્થાયી વ્યવસ્થા કરાવી શકાય છે. તારી અસહાય અવસ્થા મારાથી જોઈ નથી જતી.”

બ્રાહ્મણ સ્ત્રીએ આભાર વ્યક્ત કરતાં કહ્યું, “દેવ ! આપની દયાળુતાને માટે હાર્દિક ધન્યવાદ પરંતુ તમે ઓળખવામાં ભૂલ કરી. ન તો હું અસહાય છું અને નથી નિર્ધન આપે જોયું નથી કે મારી પાસે પાંચ એવાં રત્નો છે, જેના વડે હું ઈચ્છું તો રાજઓ જેવું જીવન જીવી શકું છું પાણ તેની આવશ્યકતા અનુભવી નથી. એટલા માટે તે પાંચ રત્નો સુરક્ષિત રાખ્યાં છે.”

કપિલ ઘણાં આશ્ચર્યચકિત થયા અને પૂછ્યું ‘ભદ્રે ! અનુચિત ન સમજે તો કૃપા કરી તે રત્નો મને પાણ બતાવો જેઉં તો ખરો કેં તમારી પાસે કેવાં રત્નો છે ?’ બ્રાહ્મણ સ્ત્રીએ આસન બિદ્યાવ્યું, આપ થોડો સમય બેસો, હમાણાં રત્નો બતાવું છું. તેવું કહીને વિધવા સ્ત્રી ફરીથી ચરખો કાંતવા લાગી. થોડા સમય પછી તેના પાંચ પુત્રો વિદ્યાલયમાંથી પાછા આવ્યાં. તે સૌએ માના ચરણસ્પર્શ કરી કહ્યું, મા ! આજે પાણ અમે કોઈને કટુવચન નથી કહ્યાં, ગુરુદેવે જે શીખવ્યું અને જાણાવ્યું તેને પરિશ્રમપૂર્વક પૂરું કર્યું છે.

કપિલ મુનિને બીજું કશું જ કહેવાની જરૂર ન પડી, તેમણે બ્રાહ્મણ સ્ત્રીને પ્રણામ કરી કહ્યું “ભદ્રે ! ખરેખર તમારા પાંચ રત્નો બહુમૂલ્ય છે, આવા અનુશાસિત બાળકો જે દેશમાં હોય, તે ક્યારેય અભાવગ્રસ્ત રહી શકતો નથી.”

ૐ ૐ ૐ ૐ ૐ

બુદ્ધિની પ્રખરતા વધારનારા કેટલાક આયુર્વેદિક પ્રયોગ

આમ જોવા જવ તો બુદ્ધિ ઈશ્વરે આપેલું તત્ત્વ છે અને તે દરેક મનુષ્યમાં રહેલી છે. આમ હોવા છતાં પણ મૂર્ખ અને વિદ્વાન, બુદ્ધ અને બુદ્ધિમાન જેવા શબ્દો આજે ખૂબ પ્રચલિત છે. જ્યારે બુદ્ધિ પ્રત્યેક મનુષ્યમાં છે અને નિયંત્રણ તરફથી દરેકને એક જેવું સ્તર મળ્યું છે ત્યારે આ પ્રકારના પરસ્પર વિરોધી શબ્દોનું માળખું કઈ રીતે ગોઠવાયું ? આ વિશે ઊંડાણપૂર્વક વિચાર કરતાં જાણાયું છે કે, મનુષ્યભેદના આધાર ઉપર તેનામાં બૌદ્ધિક સક્રિયતા અને નિષ્ક્રિયતા જોવામાં આવે છે. આ આધાર ઉપર કોઈને બુદ્ધિ વગરનો તો કોઈને બુદ્ધિશાળી કહેવામાં આવે છે. આયુર્વેદના આચાર્યોએ ઊંડાણપૂર્વકના અભ્યાસ પછી કેટલીક એવી જડીબુટ્ટીઓની શોધ કરી છે, જેના દ્વારા બૌદ્ધિકતાનું સ્તર સામાન્ય પ્રયત્ન વડે પ્રખર બનાવી શકાય. પ્રસ્તુત છે આ વિષયે વિહંગમ દષ્ટિ.

ચક્રદત્ત લખે છે, પાંદડાં-મૂળ સાથે બ્રાહ્મીને ઉખેડીને તેનો સ્વરસ કાઢી લેવો. તેની એક તોલા માત્રામાં છ ભાગ ગાયનું ઘી મેળવી એકરસ કરવું. ત્યારબાદ હળદર, આંબળા, નસોતર, હરે ચાર-ચાર તોલા, પીપર, વાવડિંગ, સિંધવ, ખડી સાકર અને બચ એક એક તોલો, આ બધું જ તેમાં નાખીને ઘીમા તાપે પકવવું, જ્યારે પાણી ન રહે અને ઘી બાકી રહે, ત્યારે તેને ગાળી લેવું અને દરરોજ સવારે આનું એક તોલા જેટલા ઘીનું સેવન કરવું. આનાથી વાણી શુદ્ધ થશે. સાત દિવસ સેવન કરવાથી અનેક શાસ્ત્રોની ધારણાશક્તિ આવી જાય છે. આ સિવાય અઢાર પ્રકારનાં કોઢ, છ પ્રકારનાં હરસ, બે પ્રકારના ગોળાના રોગ વીસ પ્રકારના પ્રમેહ તેમજ ખાંસી દૂર થઈ જાય છે.

યોગચિંતામણિમાં લખ્યું છે કે બ્રાહ્મીના રસમાં બચ, કૂટ, શંખપુષ્પીનો કલ્ક નાંખીને જૂના ઘીમાં સિદ્ધ કરવું જોઈએ. આ બ્રાહ્મી ધૃતના સેવનથી શુદ્ધ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થશે અને ઉન્માદ તથા કેફું (વાઈ) દૂર ભાગે છે.

ચાર ગ્રામ માલકાંગાણી પ્રાતઃસમયે હુંકાળા દૂધની સાથે સેવન કરવું તે બુદ્ધિવર્ધક છે. ગળો, વાવડિંગ, શંખપુષ્પી, બ્રાહ્મી, બચ, સુંઠ અને શતાવરી આ બધાને એકસરખી માત્રામાં લઈને ખાંડીને ચૂર્ણ બનાવો અને પ્રાતઃ ૪ ગ્રામ સાકરની સાથે ચાટવું આનાથી સ્મરણશક્તિ વધે છે.

બૃહન્નિર્ઘંટુમાં એ વાતનો ઉલ્લેખ છે કે બચનું એક ગ્રામ ચૂર્ણ જળ, દૂધ અથવા ઘીની સાથે એક મહિના સુધી સેવન કરવાથી મનુષ્યની બુદ્ધિ વધે છે.

ચરક કહે છે, (ક) મંડૂકપાર્ણીના સ્વરસનું સેવન કરવું (ખ) જેઠીમધ,નાં ચૂર્ણને દૂધ સાથે લેવું (ગ) મૂળ તથા પુષ્પની સાથે ગળોનો રસ પીવો (ઘ) શંખપુષ્પીની ચટાણીનું સેવન કરવું, આ બધા આયુષ્યને વધારે છે, રોગોનો નાશ કરીને બળ, પાચનશક્તિ અને સ્વરને ઉત્તમ કરે છે, તથા બુદ્ધિને વધારે છે. આ બધામાં શંખપુષ્પી વિશેષ રૂપથી બુદ્ધિવર્ધક છે.

ભાવપ્રકાશનો મત છે કે શતાવરી, ગોરખમુંડી, ગળો, હસ્તકર્ણ, ખાખરો અને મૂસળી આ બધાનું ચૂર્ણ બનાવીને મધ અથવા ઘીની સાથે સેવન કરવાથી મનુષ્ય રોગરહિત, બળવાન, વીર્યવાન અને શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો થઈ જાય છે.

સુશ્રુતના જાણાવ્યા પ્રમાણે મંડૂકપાર્ણીનો સ્વરસ એક તોલો સાકર મેળવી અચ્છેર હુંકાળા દૂધમાં મેળવીને સવારે પીવો જોઈએ. જ્યારે પચી જાય ત્યારે દૂધ સાથે જવનું ભોજન કરવું જોઈએ અથવા મંડૂકપાર્ણીને તલની સાથે ખાઈને તેની ઉપર દૂધ પીવું જોઈએ આ પ્રકારે ત્રણ મહિનાના સેવનથી મનુષ્યની ઉંમર, બળ અને બુદ્ધિ વધી જાય છે.

બીલીના મૂળની છાલ અને શતાવરીનો ક્વાથ રોજ દૂધની સાથે સ્નાન કર્યા બાદ પીવાથી પણ ઉંમર અને બુદ્ધિ વધે છે.

ભેષજ્ય રત્નાવલીમાં આ વાતનો ઉલ્લેખ છે કે શ્રી સિદ્ધિ મોદકના સેવનથી મનુષ્યમાં કેટલાય પ્રકારની શક્તિઓ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તે બનાવવાની વિધિનું વર્ણન કરતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, સુંઠ, મરી, હરે, બહેડાં, આંબળાં દરેક એક એક તોલો, ગળો, વાવડિંગ, પીપરીમૂળ, ગોખરુ અને લાલ ચિત્રકની છાલ દરેક બે બે તોલા લઈને બધાનું ચૂર્ણ બનાવવું જોઈએ અને અઢી શેર ગોળમાં મેળવીને ૩૩૦ ગોળીઓ બનાવવી જોઈએ. પ્રતિદિન સવારે પાણી સાથે એક ગોળી લેવાથી પ્રથમ મહિને બુદ્ધિ, બીજા મહિને બળવીર્ય અને બીજા મહિનાઓમાં અન્ય શક્તિઓ, નવમા મહિને ઉંમર અને દસમા અગિયારમા મહિનામાં સ્વર ઉત્તમ થઈ જાય છે.

આ સિવાય પણ આયુર્વેદિક ગ્રંથોમાં કેટલાય પ્રકારના પાક, ક્વાથ તેમજ અન્ય જડીબુટ્ટીઓનું વર્ણન છે. એમના સેવનથી બુદ્ધિ અને સ્મૃતિને પ્રખર બનાવી શકાય છે.

ॐ ॐ ॐ

એક અમૂલ્ય ખજાનો

ઘનઘોર અંધારું અમાસની કાળી રાતને ચાદરથી ઢાંકી રહ્યું હતું. ઘેરાયેલાં વાદળાંઓના સમૂહથી ગભરાઈને તારાઓનો સમૂહ આસમાન છોડીને ભાગી ગયો હતો. રાત્રીની આ ગહન નીરવતામાં લખુમા નામનો ચોર દબાતા પગલે આગળ વધી રહ્યો હતો. તેનાં પગલાનો ધીમો અવાજ પણ તેને પોતાને ક્યારેક ચોંકાવી દેતો હતો. પોષ માસની ઈડી હવાએ આખા રાજગ્રહને હીમ કરી નાંખ્યું હતું. વાતાવરણમાં એકદમ સન્નાટો હતો, ચારે બાજુ ગહન શાંતિ પથરાયેલી હતી. પહેલીવાર આ પ્રકારની નીરવ શાંતિ અનુભવતા લખુમાના મનમાં વીજળી ચમકી ગઈ. તેણે વિચાર્યું, આજે હું પણ મારું ભાગ્ય અજમાવું. આવા દુર્લભ અવસરનો લાભ લઈને કોઈ એવા સંપન્ન ઘરમાં ઘૂસી જઈ, ત્યાંથી રાતોરાત માલામાલ થઈ શકાય.

પોતાના આ વિચારોમાં ખોવાયેલો, ઈન્દ્રધનુષી સપનાં જોતો તે એક વિશાળ તેમજ આલીશાન ભવનની સામે જઈ પહોંચ્યો. ઘણા દિવસથી આ બહુમાળી મહેલ જેવી હવેલી ઉપર તેની નજર હતી. તે હવેલીનાં પાછલા દરવાજેથી છજના આધારે છત ઉપર ચઢી ગયો અને એક મજબૂત દોરડાના આધારે ઘરના આંગણમાં ઊતરી ગયો. હવેલીના મુખ્ય દ્વાર ઉપર ઊભેલા સંત્રીઓને નિદ્રામાં ઘેરાયેલા જોતાં તેની ચિંતાની રેખાઓ ઓછી થઈ ગઈ.

પરંતુ ત્યારે જ નિરાશાની રેખાઓ ફરીથી ઉપસવા લાગી. એક બંધ ઓરડામાં કંઈક ઘુસપુસ થઈ રહી હતી. લખુમાને એવું લાગ્યું કે તેનો સ્વપ્નિલ સંસાર વેરાણ-છેરાણ થઈ રહ્યો છે. તેના પગ લથડાયા. શરીર શિથિલ થઈ ગયું. આંખો અંદરના કક્ષમાં થઈ રહેલી ઘટનાની જાગૃકારી મેળવવા લાગી. આખરે તેજ નજર દરવાજામાં રહેલ છિદ્ર ઉપર ગઈ. જેમાંથી બે આકૃતિઓ સ્પષ્ટ દેખાઈ રહી હતી.

મોત મારા બિછાને ઊભું મને બોલાવી રહ્યું છે, અંદરથી આવતા આ અવાજ જેવો તેના કાર્ગપટ ઉપર પડ્યો કે તે ચોંકી ઉઠ્યો. તે શ્વાસ રોકી એક પળને માટે ઊભો રહી ગયો, પરંતુ બીજી જ ક્ષણે તેનો ગભરાટ, ચિંતા, ભય બધું જ કપૂરની માફક ઊડી ગયું, કેમ કે ધ્યાનથી જોતાં તેણે જોયું કે એક વૃદ્ધ વ્યક્તિ પલંગ ઉપર બેઠેલી છે, જેની આંખો ઊંડી ઊતરી ચૂકી છે, ચહેરા ઉપર દીપ્તિ છે, પરંતુ શ્વાસ લથડી રહ્યો છે. આ વૃદ્ધ વ્યક્તિના હોઠ કંપી રહ્યા હતા અને દિલ ઝડપથી ધડકી રહ્યું હતું. તેની પાસે એક આસન ઉપર પોતાની ઉંમર કરતાં વધુ ગંભીર લાગતું એક બાળક બેઠેલું હતું. જેને તે વૃદ્ધ ઘણા પ્રેમથી સંબોધિત કરી કહી રહ્યા હતા, દીકરા! દીવેટ ઉપર ટમટમતા આ દીપકથી જેમ મારી લિંદગીનો દીપક પણ હવે જલદીથી ઓલવાવાનો છે. કાળની ફૂર દષ્ટિનો શિકાર બનતા પહેલાં હું તને મારો અખૂટ ખજાનો સોંપવા ઈચ્છું છું. મારો પ્યારો અને ભેગો કરેલો ખજાનો. “ખજાનો” શબ્દ સાંભળતાં જ ચોર લખુમાના કાન સરવા થઈ

ગયા. તે એકદમ સતર્ક થઈ ગયો.

પિતાની ઈચ્છાનો અસ્વીકાર કરતાં નિર્લેપ ભાવે પુત્રએ કહ્યું, પિતાજી ! કેવો ખજાનો ? આપ કહો છો કે આપ રહેશો નહીં અને મને ખજાનો સોંપવા ઈચ્છો છો? મારે નથી જોઈતો કોઈ ખજાનો. હું એને લઈને કરીશ પણ શું? મારે તો તમારી સાથે જ ચાલવું છે.

પુત્રના ભોળપણ ઉપર હસતાં પિતાએ કહ્યું, “બેટા, ગુણનિધિ! કેવી ભોળી-ભોળી વાતો કરે છે? અત્યાર સુધી ભલા કોણ કોની સાથે જઈ શક્યું છે? સમય કરતાં પહેલાં ન તો સૂરજ ઊગે છે અને ન તો આથમે છે. ખેર, છોડ આ વાતને મારી વાત ઉપર ધ્યાન આપ. લે, હું તને બે અમૂલ્ય રત્ન આપી રહ્યો છું. આ રત્ન લાખો કરોડો સુવર્ણ મુદ્રાઓ કરતાં પણ અધિક કીમતી છે.

રત્નોનું નામ સાંભળતા જ લખુમાની આકાંક્ષા ચૂલા ઉપર મૂકેલા દૂધની જેમ ઉકળવા લાગી. જેમ ચાતક પક્ષી સ્વાતિ નક્ષત્રમાં વરસનારાં જળના ટીપાંઓની તરફ જુએ છે તેવી જ રીતે લખુમાએ પોતાની નજર એકમાત્ર રાજપુરોહિત તરફ એકાગ્ર કરી.

કેવાં રત્ન? કેટલાં કીમતી રત્ન? તેની સુરક્ષા હું કઈ રીતે કરી શકીશ?

ગુણનિધિની પ્રશ્નાર્થવાળી આંખોમાં જોતાં રાજ- પુરોહિત બોલ્યા, “પુત્ર ચિંતા ન કરો. હું તને એવાં રત્ન આપી રહ્યો છું, જેને ચોર ચોરી નથી શકતો, આગ સળગાવી નથી શકતી અને જેને પામીને તું સ્વયં સુરક્ષિત બઈ જઈશ. આ એવાં રત્ન છે, જે મને મહાસિદ્ધ પુરુષોના સાંનિધ્યમાં ઉપલબ્ધ થયાં છે અને નેવું સાલ સુધી એકધારી રીતે જેને મેં સાચવ્યાં, સંભાળ્યાં અને સહજ કરી રાખ્યાં છે. કોઈ તિજોરીમાં નહીં, પરંતુ જીવનની સક્રિય પ્રયોગશાળામાં જો તું તેમને સુરક્ષિત રાખી શકીશ તો સ્વયં તો નિરાપદ બનીશ જ, પરંતુ સાથેસાથે તારા પિતાની અંતિમ આકાંક્ષાને પૂરી કરીને તેમના આત્માને પણ શાંતિ પહોંચાડી શકીશ.

પિતૃવર! આપનો આદેશ માથે ચઢાવું છું. હવે મારી ઉત્સુકતાનો અંત આણો.

પોતાનાં હૃદયનું બધું જ વાત્સલ્ય, અનુરાગ ઠાલવતા રહી સ્નેહયુક્ત વાણીમાં પિતાએ આગળ કહ્યું, “જો પુત્ર! પહેલું રત્ન છે સત્સંકલ્પ. તું ઓછામાં ઓછો એક નવો સંકલ્પ અવશ્ય કરજે. જેમકે ક્યારેક સંકલ્પ કરવો કે આજે હું જૂઠું નહીં બોલું તો ક્યારેક સંકલ્પ કરવો કે આજે હું કોષ નહીં કરું. કોઈને અપશબ્દ નહીં બોલું, આજે હું અસ્વાદ ભોજન કરીશ વગેરે વગેરે. આનાથી

તારી સંકલ્પશક્તિનો વિકાસ થશે, દષ્ટિકોણ નિર્મળ અને ઉજ્જવળ બનશે, મન પર ખરાબ આદતોના સંસ્કાર જમા નહીં થાય.

પરંતુ પિતાશ્રી! આવા સંકલ્પોને અંત સુધી નિભાવી શકવા મારા માટે બહુજ મુશ્કેલ છે, કેમકે આપ કહો છો તેટલું આ સહેલું નથી.

ડરીશ નહીં. મુશ્કેલીઓને પાર કરી શકે એટલા માટે હું તને બીજું રત્ન સોંપી રહ્યો છું અને તે બીજું રત્ન છે- ગાયત્રી મહામંત્રનો જપ. આના વિધિપૂર્વક નિરંતર પ્રયોગથી વિધન-મુશ્કેલીઓ આપમેળે સમાપ્ત થઈ જાય છે.

પિતૃવર! મંત્ર અને વિધિના વિષયમ હું કશું જ જાણતો નથી.

તો લે, હું બધું જ શીખવી દઉં છું. ચોવીસ અક્ષરોવાળો આ મહામંત્ર છે. ઠૂં ભૂર્ભુવ: સ્વ: તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યોન: પ્રચોદયાત્ આનાં ત્રણ પદ હોવાનાં કારણે આને ત્રિપદા પણ કહેવામાં આવે છે. વૃદ્ધ રાજપુરોહિત આગળ કશું કહે તે પહેલાં જ ગુણનિધિએ કહ્યું, “બિમારીના કારણે આપનો અવાજ ઘણો જ શિથિલ થઈ રહ્યો છે. એટલા માટે મને આની પ્રયોગવિધિ બતાવીને આપ વિશ્રામ કરો.”

સાંતું તો આની પ્રયોગવિધિ ઉપર ધ્યાન આપ. પુત્ર! પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ મોં રાખીને પચાસન અથવા સામાન્ય સ્વસ્તિકાસનમાં આંખો બંધ કરીને બેસી જવું. પછી ભૂકટીના મધ્યમાં ઊગતા સૂર્યના રૂપમાં પરમાત્માને સાક્ષાત કરો. ગાયત્રી મંત્રના અર્થનું ચિંતન કરતી રહી અનુભવ કરો કે સવિતા દેવની પરમ જ્યોતિ તમારા શરીરના કણે કણમાં વ્યાપી રહી છે, ગાયત્રીના ભાવને અનુરૂપ જ તમારું શરીર, પ્રાણ, મન, હૃદય રૂપાંતરિત થઈ રહ્યું છે. આ પ્રક્રિયામાંથી પસાર થતાં છ મહિનાની અંદર તમે અનુભવ કરશો કે તમારી કાર્યશક્તિ તથા સ્ફૂર્તિ વધી ગઈ છે. અંતર્દષ્ટિ વિકસિત થઈ ગઈ છે અને આનંદના સ્રોત ખૂલી... કહેતાં કહેતાં રાજપુરોહિતની વાણી રોકાઈ ગઈ. શ્વાસની ગતિ બંધ થઈ ગઈ. અપલક આંખોમાંથી પ્રકાશનાં કિરણો નીકળ્યા અને ક્ષણભરને માટે કક્ષને પ્રકાશિત કરી ચિદાકાશમાં વિલીન થઈ ગયાં. પુત્ર સ્તબ્ધ રહી ગયો.

આ બાજુ લખુમાની અંદર નાટકીય રીતે પરિવર્તન થઈ ગયું. તેના ચિદાકાશમાં અધ્યાત્મનું પ્રથમ કિરણ પ્રગટ થયું. ગાયત્રી મહાશક્તિનાં સ્પંદનો શરૂ થઈ ગયાં. રાજપુરોહિતના એકે એક અક્ષરને તેણે ધ્યાનથી સાંભળ્યો, એક સાચા શ્રોતાની જેમ. આ સાંભળેલા શબ્દો અચેતન મન સુધી પહોંચી ગયા. તે સ્મૃતિ પટ ઉપર અંકિત થઈ ગયા. પહેલાં ક્યારેય ન સાંભળેલા, ન જ્યેલા આ અકલ્પિત રત્નોના ખજાને પામીને તેનું રોમેરોમ પુલકિત થઈ ગયું. ચિરપરિચિત સંભવિત ખજાનાની વાત વિસ્મૃતિના મહાસાગરમાં ડૂબી ગઈ. કોઈ પાર્થિવ વસ્તુને ચોર્યા વગર જ ખાલી હાથે તેણે પ્રસ્થાન કર્યું. પહેરેદારોની નજરોથી બચતો, મસ્તીમાં ઝૂમતો, પોતાની જાત સાથે વાતો કરતો એ જ રસ્તે આગળ વધી ગયો, જ્યાંથી તે આવ્યો હતો.

ઠક, ઠક, ઠક અચાનક દરવાજા ઉપર ટકોરા સાંભળી તેની

પત્ની ચોંકી. વિશ્વાસ પૂર્વકની જાણકારી મેળવીને દરવાજા ખોલ્યો, પરંતુ ખાલી હાથે આવેલ પતિને જોઈને નિરાશ થઈ ગઈ. લખુમા ચોરે શાંત ભાવથી પત્નીની સામે જોયું. પતિની આ શાંત દષ્ટિના કારણે પત્નીનું મન પણ સામાન્ય થતું ગયું. ત્યારબાદ લખુમાએ આજ રાતની પોતાની આપ વીતી કહી સંભળાવી. પોતાની વાતોનું સમાપન કરતાં તે બોલ્યો, “પ્રિયે! આજે હું જે અપાર્થિવ રત્નોનો ખજાનો લાવ્યો છું, તેમાં તમે પણ સહભાગી બનાવવા ઈચ્છું છું.”

બધી જ વાતો સાંભળીને પત્નીનો ઉત્સાહ પણ જાગ્યો. બંનેએ મળઈને એક ઉપાસના-કક્ષ તૈયાર કર્યો. જ્યાં બેસીને ઘણી જ તન્મયતા તેમજ જાગૃતિ સાથે તેઓ ગાયત્રી મહામંત્રની સાધના કરવા લાગ્યાં. ઊંડી આસ્થા, નિયત સ્થાન, આસન તેમજ નિયત સમય તથા વિધિપૂર્વક પ્રયોગ, આ બધાએ ભેગાં થઈને લખુમા ચોરના જીવનમાં ચમત્કારિક પરિવર્તન લાવી દીધું. કેટલીક વિશિષ્ટ શક્તિઓ પણ જાગી. જેમનો પ્રયોગ ક્યારેક-ક્યારેક બીજાનાં દુ:ખ-દર્દના નિવારણમાં પણ કરતો રહેતો.

જેકે ચોરીને હજુ સુધી તે પૂર્ણતઃ છોડી શક્યો ન હતો, પરંતુ એને સંબંધિત મુશ્કેલમાં મુશ્કેલ પ્રતિજ્ઞાઓ કરવાનું તે ક્યારેય ચૂકતો ન હતો. ક્યારેક સંકલ્પ કરતો કે હું ખોટું નહીં બોલું, તો ક્યારેક શુકલ પક્ષમાં પૂર્ણિમા સિવાય ક્યારેય ચોરી નહીં કરું. મહીનાઓ સુધી તેનો આ ક્રમ ચાલતો રહ્યો. ફરતાં ફરતાં એક દિવસ તે નર્મદાના તટ પર પહોંચી ગયો.

ત્યાં મહાયોગી સચ્ચિદાનંદના સાંનિધ્યમાં સાધક ગણ થઈ કરી રહ્યો હતો કે એક જીવ કઈ પ્રક્રિયાથી બંધનોને તોડીને પૂર્ણ સ્વતંત્રતાનાં શિખર ઉપર આરોહણ કરી આત્મામાંથી પરમાત્મા બને છે. મહાયોગી સચ્ચિદાનંદનું પ્રવચન જ્યારે સમાપ્ત થયું ત્યારે એક સાધકે જિજ્ઞાસા દર્શાવી, ભગવન! આ જન્મમાં પૂર્ણ સ્વતંત્રતાની દિશામાં પ્રસ્થાન કરનારી કોઈ વ્યક્તિ છે ખરી? મહાયોગી પહેલાં તો હસ્યા, જુએ, પંક્તિમાં સૌથી છેલ્લે રાજગૃહથી આવેલો લખુમા અહીંયાં જ બેઠો છે, તે આ જન્મમાં જ સિદ્ધ થશે અને મુક્ત થશે.

આ ઘોષણાએ સૌને ચોંકાવી દીધા. આ ચોંકી ગયેલા સાધક તેમજ સાધુજનોને સંબોધિત કરતાં મહાયોગી બોલ્યા, આશ્ચર્ય ન પામતા. ગાયત્રી મંત્રની વિધિવત્ સાધનાના કારણે બધું જ સંભવ છે. મહાયોગી આગળ કશું કહે તે પહેલાં લખુમા સૌની આગળ આવીને પોતાની ભૂલો, અપરાધોનો સ્વીકાર કરવા લાગ્યો. સૌની સામે પોતાના હૃદયને ખોલી દેવાના આ અદ્ભુત સાહસે લખુમાના વિકારોને ક્ષીણ કરી નાંખ્યા. મળ અને વિક્ષેપ તો ગાયત્રીની સાધનાથી પહેલેથી જ સમાપ્ત થઈ ગયા હતા. હવે આવરણ પણ વિલીન થઈ ગયું. તે કેવલ્યના આલોકથી આલોકિત થઈ ગયું. તેની અંતર્યેતનાના અંધારા ખૂણામાં પણ પૂર્ણિમાની ચાંદની પ્રકાશવા લાગી. તેના જીવનનો પ્રત્યેક આશુ સંકલ્પ તેમજ ગાયત્રી સાધના આ બે રત્નોના માહાત્મ્યની ગાથા કહી રહ્યો હતો.

પૂજ્ય ગુરુદેવે લખ્યું છે-

મિશનની એક પત્રિકા અખંડ જ્યોતિ પહેલે થી નીકળી રહી હતી. યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકા કાઢવાની જરૂર એટલા માટે પડી કે તેના દ્વારા નવા માનવનું, નવા સમાજનું નિર્માણ કરવાનું એક સુગઠિત આંદોલન ચલાવવામાં આવે. જનમાનસમાં આ પ્રવૃત્તિને જગાવવામાં આવે અને જેને તે પ્રત્યે ઉત્સાહ છે, તેમનું વ્યાવહારિક માર્ગદર્શન કરવામાં આવે. અખંડ જ્યોતિ એક વિચાર પત્રિકા છે. દર્શન, અધ્યાત્મ, વિજ્ઞાન અને ધર્મ તેના વિષય છે. તેના અનુરૂપ રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓનું વ્યાવહારિક સ્વરૂપ પણ એમાં પ્રારંભ કરાતું તો ઓછા પૃષ્ઠોમાં એક પણ વાત સારી રીતે ન સમજાવી શકાત.

કહેવું નહિં પડે કે પાછલા વર્ષોમાં ઉપરોક્ત ઉદ્દેશ્યની પૂર્તિ માટે મહત્વપૂર્ણ કાર્ય થયું છે. અખંડ જ્યોતિ પરિવારના પરિજન જે આત્મનિર્માણમાં જ વધુ રૂચિ રાખતા હતા અને તે સીમામાં કંઈક વિચારવા કરવાથી સંતુષ્ટ હતા તેમને નવી દિશા મળી, તેમણે સમાજ નિર્માણના કાર્યને પણ એક વિશેષ પ્રકારની ઈશ્વર ઉપાસના માનવાનો પ્રારંભ કર્યો અને મહત્વપૂર્ણ રચનાત્મક કાર્યોના માધ્યમથી જનમાનસના ભાવનાત્મક નવ નિર્માણ કરવામાં લાગી ગયા. સામાજિક કુરીતો અને વ્યક્તિગત દુષ્પ્રવૃત્તિઓને દૂર કરવાની દિશામાં એટલું કામ થયું કે તેના માપતોલ જોતાં સહેજે એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું પડે છે કે આપણે જાહેરાત અને પ્રદર્શનોથી દૂર રહીને પણ એવા ઠોસ કાર્ય કરી રહ્યા છે, જેની તુલના બીજે શોધવી અશક્ય છે.

અખંડ જ્યોતિ જ્ઞાન પ્રધાન પત્રિકા છે. યુગ શક્તિ ગાયત્રી કર્મ પ્રધાન પત્રિકા છે અને પ્રજ્ઞા અભિયાન સમાચાર પ્રધાન પત્ર છે. અખંડ જ્યોતિ કૃષ્ણ છે. યુગ શક્તિ ગાયત્રી અર્જુન છે તો પ્રજ્ઞા અભિયાન સંજય છે. ત્રણે પત્રિકાઓ એકબીજાના પૂરક છે. આ ત્રણેયનો

ત્રિવેણી સંગમ જ્ઞાન, કર્મ અને પ્રચારના માધ્યમથી યુગ નિર્માણ આંદોલનને પૂર્ણતા તરફ લઈ જવામાં સમર્થ થાય છે. બધા પરિજનોએ આ ત્રણેય પત્રિકાઓ વાંચવી જોઈએ. જો પ્રત્યેક ભાઈ ત્રણેય પત્રિકાઓ ન મંગાવી શકે તો એક-એક પત્રિકા મંગાવીને અંદરો અંદર અદલા બદલી કરી વાંચી લેવી.

નવ નિર્માણ આંદોલનની ગતિ તીવ્ર થઈ રહી છે. હવે તેને વધુ વ્યવસ્થિત અને વધુ વ્યાપક બનાવવાની જરૂર છે. નવજાત શિશુનું કામ થોડા દૂધ અને થોડા કપડાંથી ચાલી જાય છે. પણ જેમ-જેમ આયુ વધે છે, તેની જરૂરિયાત પણ વધતી જાય છે. યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાનાં પૃષ્ઠોને એ શ્રેય મળે છે કે તેણે લોકસેવીઓની એક મોટી સેના ઉભી કરીને ઉપેક્ષિત રચનાત્મક પ્રક્રિયાથી એક એવું આંદોલનનું સૃજન કર્યું છે જેને સર્વત્ર ખૂબ આશા અને ઉત્સાહ ભરી દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે છે અને તેની સફળતા શંકાશીલ સમજાવા લાગી છે. આંદોલનને હવે પૂરી પ્રેરણા સાથે આગળ વધારવાનું છે. સામાજિક કુરીતોને પૂર્ણ રૂપે દૂર કરવાનું છે. અનીતિ, અનાચાર અને દુરાચરણ સામે જંગ ખેલવાનો છે. જનમાનસને એટલું પ્રબુધ્ધ કરવાનું છે કે તેની સામે કોઈ ઢોંગી માયાવીનું કંઈ ચાલી શકે નહિ. લોકોમાં એટલું સાહસ પેદા કરવાનું છે કે દરેક અનીતિ સામે જોખમ ખેડી સંઘર્ષ કરવા તત્પર રહે. વાસના અને તૃષ્ણાની પતન કરનારની નીચતા પ્રત્યે જન-જનમાં ઘૃણા ઉત્પન્ન કરવાની છે અને આદર્શવાદિતા પ્રત્યે એટલી પ્રગાઠ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવાની છે કે મોટામાં મોટી કિંમત ચુકવી પ્રાપ્ત કરવા માટે તૈયાર રહે.

યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાના પૃષ્ઠો એ દૃષ્ટિથી બહુ કામ કરી ચૂક્યા છે. હવે તેને વધુ પ્રકાશ આપવા યોગ્ય બનાવાઈ રહી છે. યુગ શક્તિ ગાયત્રીની પંક્તિઓ પણ ભાવનાપૂર્ણ લેખનીથી લખાય છે. જે ચિંતન અને શ્રમથી એની સંરચના કરવામાં આવે છે. જેનું અંતઃકરણ

વિકસિત તથા પ્રભાવિત થશે તેના પર આ સંરચનાનો પ્રભાવ પડયા વગર રહેશે નહીં. જેમણે સમય કાપવા અને વિનોદ સાધનની દૃષ્ટિએ જ થોડો સમય વાંચ્યું હશે, તેના મનમાં એ હલચલ અને ઉમંગ અવશ્ય ઉઠતો હશે કે પેટ અને પ્રજનન સુધી સીમિત નિરુદ્દેશ્ય જીવન છેવટે પશ્ચાતાપનું જ કારણ બનશે. તે સ્થિતિથી બચવા માટે એ ઉચિત છે કે માનવીય મહત્તાને અનુરૂપ જીવન લક્ષ્ય સુધી પહોંચાડનારા પગલાં ઉઠાવવાનો આરંભ કરવામાં આવે. જેના મનમાં એવો ઉમંગ ઉઠતો હોય, હલચલ થતી હોય, તો સમજવું જોઈએ કે એનો મૂર્ચ્છિત આત્મા સજાગ થઈ ઉઠ્યો અને તેમના રીસાયેલા ભગવાન ભાવભર્યો પોકાર સાંભળવા લાગ્યા. એ યોગ્ય અને શોભનીય હશે કે યુગ શક્તિ ગાયત્રીના વાચક પોતાની મન:સ્થિતિની ઉચ્ચતાને સજાગ જ નહીં સક્રિય પણ બનાવવા માટે તત્પર રહેશે. જ્ઞાનને કર્મમાં પરિણિત કરશે. ભાવનાને નિષ્ઠા સુધી સમુત્તર કરશે, પ્રગતિની દિશામાં એટલા કદમ તો ઉઠાવવા જ જોઈએ. એ ભૂમિનું શું મહત્ત્વ જેમાં વાળ્યા છતાં અવારનવાર જતું રહે, પણ કશું ઉગે નહીં. આપણે પોતાના અંતરંગને ઉત્સાહી બનાવવું પડશે અને જે આદર્શોના માર્ગદર્શન અગણિત માનવ રત્નોના રૂપમાં અવાર નવાર વાંચતા, સાંભળતા અને સમજમાં આવના રહ્યા છે, તેમના પદ ચિહ્નો પર થોડે સુધી ચાલવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. વાસ્તવમાં એ સક્રિયતાને જે લેખન વાંચવાની સાર્થકતા-નિરર્થકતાની પરીક્ષા માની શકાય છે.

યુગ શક્તિ ગાયત્રી સાહિત્ય સૃજન નથી એ પત્રકારિતા કે પત્ર પ્રકાશન જેવું બહારથી જે જોઈ શકાય છે પણ તેની અંદર એક આગ અને નડપ છે. એમાં એવી પ્રચંડતા છે કે જો સૂકી લાકડી હોય તો તેની જાળજવલ્યતા થવામાં કોઈ શંકા નહીં. ભીની લાકડી હશે તો પણ સળગવા લાગશે. બિલ્કુલ પથ્થર હોય તો વાત બીજી છે, પણ જો જરા પણ જીવંત હશે તો પત્રિકા દ્વારા મળનારી પ્રેરણાઓ પાઠકને ઢંઢોળ્યા વગર નહીં રહે. એના અંતરંગમાં એ હલચલ નિશ્ચિત રૂપે ઉઠશે કે જીવન ઉદ્દેશ્યની પૂર્તિ માટે કંઈક એવું કરવું જોઈએ કે જે માનવીય ગરિમાને કોઈ પણ રીતે સમુત્તર બનાવવામાં સહાયક છે.

પાછલા થોડા વર્ષોમાં યુગ નિર્માણ કર્તા કર્મયોગીઓની

એટલી મોટી સેના આ ચિનગારીથી ઉત્પન્ન થઈ છે કે તેમની સંખ્યાનો વિસ્તાર તથા સ્તરનો જ નહીં કાર્યને જોઈને પણ નિરીક્ષણકર્તાઓ અવાક થઈ જાય છે. યુગ નિર્માણના ભાવનાત્મક, રચનાત્મક અને સંઘર્ષાત્મક મોરચા પર શૂરવીર સેનાનીઓની માફક અડો લગાવી બેઠેલ અસંખ્ય સેનાનીઓની બૌદ્ધિક ક્રાંતિ, નૈતિક ક્રાંતિ અને સામાજિક ક્રાંતિની જે ભૂમિકા સંપાદીત કરી છે, તેને ઐતિહાસિક સમજવી પડશે. ઈતિહાસકાર તેને અદ્ભૂત અને અનુપમ જ કહેશે. યુગ નિર્માણ આંદોલન વ્યક્તિ અને સમાજની સમસ્ત સમસ્યાઓને બધી રીતે ઉકેલવાનો સાર્વભોમ અને સતત પ્રયત્ન છે. જ્યારે તેની સંભાવનાઓ મૂર્તિમાન, સાકાર અને પ્રત્યક્ષ થઈ સામે આવશે ત્યારે માલૂમ પડશે કે આ અભિયાન કેટલું દૂરગામી અને કેટલું ક્રાંતિકારી હતું. કોઈ સમસ્યાનું વિશેષ સમાધાન જ નહીં પરંતુ વ્યક્તિ અને સમાજનો સમગ્ર કાયાકલ્પ પ્રસ્તુત કરવાના પ્રભાવી બીજાંકુર આ આંદોલનમાં છૂપાયેલા છે જે આજે નહીં તો કાલે વટવૃક્ષના રૂપમાં ફેરવાઈ, પલ્લવિત થઈને જ રહેશે.

એવા મહાન અભિયાનમાં સંમિલિત થવા માટે પ્રેરણા આપવી જ યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાનો ઉદ્દેશ્ય છે. યુગ સંધ્યાના પુનીત પર્વ પર પ્રત્યેક પ્રબુધ્ધ આત્માએ જાગી આ બ્રહ્મમુહૂર્તનો સદુપયોગ કરવા, તત્પર બનાવવા ઢંઢોળવાનો જ આ પત્રિકાનો ઉદ્દેશ્ય છે. એનું પ્રત્યેક વાક્ય, પ્રત્યેક અક્ષર એ દૃષ્ટિએ લખવામાં આવે છે. વાક્યવિલાસના સાધન પ્રસ્તુત કરવા માટે અમારી પાસે સમય કે સામર્થ્ય નથી. અમારા કહેવા અને છાપવામાં એક લક્ષ્ય, એક ક્રમ, એક સ્વપ્ન નિયોજિત છે. તેની પૂર્તિના આધાર પર જ પત્રિકા પર કરેલ શ્રમની સફળતા-અસફળતાના તોલ-માપ કરાય છે. પ્રસન્નતાની વાત એ છે કે અન્યાર સુધી પ્રયાસની પ્રતિક્રિયા સંનોષજનક જ રહી છે.

એ બધાને જાણમાં છે કે પાછલા વર્ષે સરકારે પોસ્ટેજ વધારી દીધું. આ વર્ષે કાગળની ઉચલ-પાથલથી આવેલ મોંઘવારીના કારણે કાગળનું મૂલ્ય દોઢગણું થઈ ગયું છે. ટૂંક ભાડા, પારિશ્રમિક, સ્યાહી બધી વસ્તુઓના ભાવ વધ્યા છે. તેથી પત્રિકાની જીવન રક્ષા માટે વિવશતાવશ તેનો દર વધારવો પડ્યો છે. હવે પત્રિકાની વાર્ષિક

કિંમત ૫૫/- રૂપિયા તથા આજીવન લવાજમ ૭૦૦/- રૂપિયા કરવું પડયું છે. આ મોંઘવારીના જમાનામાં જ્યારે કે આવશ્યક નિર્વાહ સામગ્રી એકઠી કરવામાં બહુ ખર્ચ પડે છે અને તેની પૂર્તિ અઘરી પડે છે ત્યારે આ દશ રૂપિયાનો વધારો આકરો પડે એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ અમને અમારા આત્મીય પાઠકો અને પરિજનો પર વિશ્વાસ છે કે આટલા ઉપયોગી અને આટલા જરૂરી આંદોલનને વધારવાની દૃષ્ટિએ પોતાને તેના માટે તૈયાર કરી લેશે કે બીજા ખર્ચમાં દશ રૂપિયા બચાવી પત્રિકાના સદસ્ય યથાવત બનેલા રહેશે. આ મહત્વપૂર્ણ ઘડીમાં યુગ નિર્માણ આંદોલન પ્રત્યે સહાનુભૂતિ રાખનારા પ્રત્યેક પ્રેમી પરિજનનું કર્તવ્ય છે કે તે આ સંદર્ભમાં હમણાંથી જ સતર્ક રહે અને વર્તમાન સદસ્યોમાંથી એક ને પણ ઓછા ન થવા દે. એટલું જ નહીં આપણે આ વર્ષે બે ગણા ઉત્સાહથી પત્રિકાના નવા સદસ્ય વધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ જેથી દશ રૂપિયા વધારવા છતાં નુકશાનને પહોંચી શકાય, તેમજ આ મહાન આંદોલનને પણ પ્રોત્સાહન મળી શકે, જેના પર આપણો દેશ, ધર્મ, સમાજ અને સંસ્કૃતિના પુનરુત્થાનની મોટી આશા અને સંભાવના આધારીત છે.

આપણે પોતાના મહાન મિશનનું ગંભીરતા પૂર્વક મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ. સમયે જે જવાબદારી આપણા પર છોડી છે તેને સંભાળવામાં ખચકાવું જોઈએ નહીં. આ પૂણ્ય વેળામાં એ બહુ મોટું કામ છે કે નવ નિર્માણના અભિયાનને દિવસે બેગણું અને રાતે ચારગણું વધારવા માટે શક્તિશાળી પ્રયત્ન કરીએ. તેના માટે આ પ્રાથમિક જરૂરિયાત છે કે પોતાના કાર્યક્ષેત્ર ઘટે નહીં પરંતુ વધતા જાય. એ કહેવાની જરૂર નથી કે આપણી પત્રિકા એ દિશામાં સર્વોપરિ કામ કરી રહી છે. ક્ષેત્ર તેના દ્વારા બનાવાયું અને વધતું રહ્યું છે. આગળ પણ તેના દ્વારા વ્યષ્ટિ, સમષ્ટિ અને સૃષ્ટિમાં દેવત્વ સમાવિષ્ટ કરવાનું પ્રયોજન પૂરું કરવામાં મોટું યોગદાન મળવાનું છે તેથી તેને પુષ્ટ અને વ્યાપક બનાવવું જ જોઈએ. આપણા એક-બે મહિના હવે આ કાર્યમાં લાગવા જોઈએ. પત્રિકાઓના નવા સદસ્ય બનાવવા અને જૂનાને સુદૃઢ બનાવી રાખવા માટે ટોળીઓ બનાવીને મોકલવી જોઈએ. જૂના સદસ્યોને આજીવન સદસ્ય બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ જેથી દરેક વર્ષે સદસ્ય બનાવવામાં શ્રમ ન કરવો પડે. તે દિશામાં

કરવો થોડો-થોડો આપણાં સૌનો પ્રયત્ન ઉત્તમ મિશનને આગળ વધારવામાં આશાજનક પરિણામ ઉત્પન્ન કરી શકશે.

પ્રત્યેક વાચકબંધુને નમ્ર વિનંતી છે કે પત્રિકાના ઓછામાં ઓછા પાંચ નવા સદસ્ય તો બનાવવાનો જરૂર સંકલ્પ લે. પ્રજ્ઞામંડળ, મહિલામંડળ, શક્તિપીઠો, પ્રજ્ઞાપીઠો તથા પ્રાણવાન પરિજનોએ ઓછામાં ઓછા ૧૦૦ નવા સદસ્ય બનાવવાનો સંકલ્પ તો લેવો જ જોઈએ, વધારે સદસ્ય બનાવવા તમારી શ્રધ્ધા, નિષ્ઠા તથા પુરુષાર્થ પર નિર્ભર છે.

—લીલાપત શર્મા

નવા ગ્રાહકો બનાવો ત્યારે આ પ્રમાણે સહકાર આપવા વિનંતી

(આગામી વર્ષનું લવાજમ વાર્ષિક રૂ. ૫૫ અને આજીવન ૭૦૦ રૂ. રહેશે.)

(૧) વાર્ષિક/આજીવન ગ્રાહકનું લવાજમ મોકલ્યા બાદ પ્રથમ અંક મળે તેમાં ગ્રાહક નંબર નામની આગળ લખેલો હોય છે તે ડાયરીમાં નોંધ લેવા વિનંતી. અંક ન મળે/સરનામું બદલવાનું હોય ત્યારે આ નંબર ખાસ લખવો જરૂરી છે. આજીવન નંબર હંમેશા માટે હોય છે તો નોંધ કરવાનું ભૂલાય નહીં.

(૨) વાર્ષિક ગ્રાહકોની પત્રિકા બને ત્યાં સુધી પેકેટમાં મંગાવી હાથો-હાથ વિતરણ કરવાથી અંકો ન મળ્યાની ફરિયાદ ઓછી રહે છે માટે પેકેટમાં જ વધુ પત્રિકા મંગાવી સહકાર આપશો.

(૩) આપ એક જ નામ ઉપર પેકેટથી અંકો મંગાવો ત્યારે તે ગ્રાહકોની નામાવલી મોકલવી નહીં. ફક્ત તમારું જ નામ સરનામું પીનકોડ લખવો.

(૪) અમારા કાર્યાલયથી ડાયરેક્ટ પત્રિકા ગ્રાહકને મોકલવાની હોય તેમનું પૂરેપૂરું નામ-સરનામું પીનકોડ અવશ્ય લખશો. યાદી બે કોપીમાં સ્પષ્ટ અક્ષરે મોકલવી જેથી બીજા કાગળ ઉપર અમારો રીમાર્ક/ગ્રાહક નંબર મોકલી આપીશું.

(૫) લવાજમ મોકલતી વખતે ખાતા નંબર અવશ્ય લખશો. આગામી વર્ષનો નવો ખાતા વર્ષ ૨૦૦૦ વાળો જ રહેશે.

(૬) મનીઓર્ડરથી લવાજમ મોકલો ત્યારે સંદેશ કુપનમાં વિગત વ્યવસ્થિત સારા અક્ષરે વંચાય તેવી જરૂર લખશો. જેથી ફરિયાદ રહેવા ન પામે.

(૭) અખંડ જ્યોતિ પત્રિકાનું લવાજમ તથા વાંગમય માટે રૂ. અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, મથુરાનાં નામે મોકલવા તથા ત્યાંનો પત્ર વ્યવહાર સંપૂર્ણ હિંદી ભાષામાં અથવા અંગ્રેજીમાં કરવો.

નવ યુગના નિર્માતાઓ

તપોભૂમિથી જ્ઞાનચજ્ઞની લાલ મશાલ લઈ આવો,
ઓ નવ યુગના નિર્માતાઓ, હળીમળી કદમ ખટાઓ,

થઈને નેતા લઈને મશાલ સૌથી આગળ ચાલો,
મૂલ્ય આપનું વધારવા જાત સૂવર્ણ જેમ તપાવો,
અંધકારે જાગૃત થઈને અલખનો નાદ ઘોર ગજાવો,
જ્યોતિ જગે જગવવા જીવન દીપક જેમ જલાવો.

સદીઓથી સૂતી જનતાને સ્વયં જાગી જગાવો,
ઓ નવયુગના નિર્માતાઓ, હળીમળી કદમ ખટાઓ.

યુગ નિર્માણ યજ્ઞના હોતા કેવાં આયોજન કરશો ?
સ્વયં હસતાં હસતાં પ્રથમ પોતાની આહૂતિ દેશો,
આઝાદી આવી ગઈ પણ હજુ નવ સર્જન છે અધૂરૂ,
ખલિદાનો વિના નવનિર્માણનું કેમ થાય કામ પૂરૂ ?

નવ ચેતના અને એકતાના પાઠ નવા ભણાવો,
ઓ નવયુગના નિર્માતાઓ, હળીમળી કદમ ખટાવો.

જીવન છે કિમતી આભૂષણ તેને વ્યર્થ ન ગુમાવો,
માનવતાની સેવા કરીને સાચું પૂણ્ય કમાઓ,
ભેદભાવ વેરઝેર ભૂલી સંપે સૌને ગળે લગાવો,
જૂઠી ભક્તિથી કર્મ મોટું છે તેને પ્રેમે અપનાવો.

સતયુગનું નિર્માણ કરી જગને શાશ્વત સુખી બનાવો,
ઓ નવયુગના નિર્માતાઓ, હળીમળી કદમ ખટાઓ.

-ડો. રણછોડભાઈ બી. પટેલ
ખેતીવાડી, આણંદ